

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LE

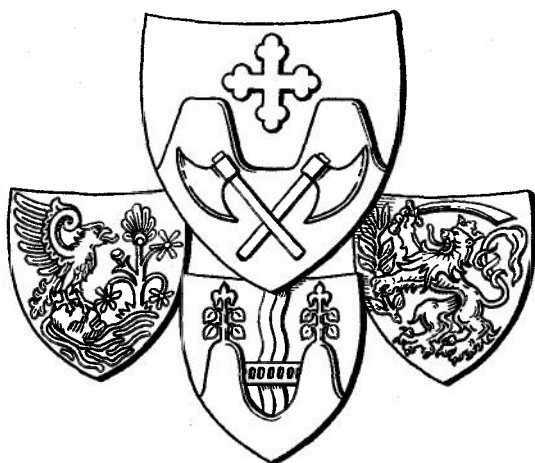
VEJLE AMTS AARBOG

1963

VEJLE AMTS AARBOG

1963

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Redaktionsudvalg:

Amtslæge, Dr. med. *Jakob Jakobsen*, Vejle (Formand):

Apoteker *Arnold Hansen*, Kolding.

Museumsinspektør, mag. art. *Sigvard Skov*, Koldinghus.

.... This invaluable preparation, of which so little is actually known in Europe or America of its origin, production, or manufacture, is made by distilling the leaves of the bay berry tree with rum.

This tree (*Pimenta acris*, W. A. *Myrcia acris* D. C.) belongs to the large family of *myrtaceæ*, which abound in fragrant volatile oils. The leaves, and particularly the berries, are of a very aromatic odour. As there are many varieties of this tree throughout the West Indies which are scarcely to be distinguished botanically, great caution has to be exercised in the choice of its leaves, as the admixture of the smallest quantity of a wrong variety might entirely spoil the product of distillation. Equal care has to be displayed in the selection of the rum.

In the manufacture of the best kind of bay spirit, only the true leaves and berries are used. There are several methods of manufacture in St. Thomas, each maker claiming more or less merit for his own production. We have only had one opportunity of witnessing the distillation of the article in this island. This was at the Apothecary Hall on the Main Street founded by Mr. A. H. Riise in 1838. Here it is done by steam in a large copper still expressly built for the purpose, and capable of turning out 1,200 gallons weekly

Chas. Edwin Taylor, M. D., F. R. G. S.

Member of the Colonial Council,
Fellow and Honorary Member of various
Scientific and Literary Societies in
Europe, Asia and America 1888.

VEJLE AMTS AARBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1963

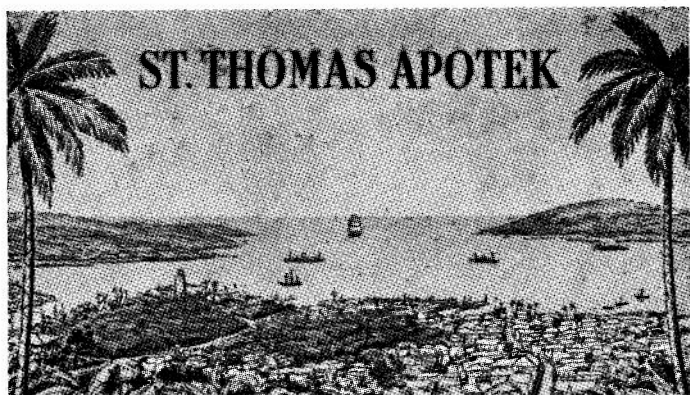
I KOMMISSION HOS
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S
KOLDING

INDHOLD

1963

	Side
<i>Jakob Jakobsen</i> : Et dansk koloni-apotek og dets skæbne i 125 år	9
<i>N. P. Jensen</i> : »Nogle erindringer fra min barndom til 82 års alder« v/ skovdirektør <i>P. Lorenzen</i>	49
<i>Jakob Jakobsen</i> : Vejle Teater og dets historie	91
<i>B. Hvidberg-Hansen</i> : St. Georgsmedaillen	135
<i>Otto Norn</i> : Hvad Engom Kirkes orgel gemte	143
<i>Rasmus Mortensen</i> : Tandlæge <i>W. Berthelsen</i>	149
<i>A. Rude</i> : Amtsvejinspektør <i>Johs. A. Kristensen</i>	151
<i>A. Rude</i> : Gartner <i>K. M. Hove</i>	154
Regnskab	157

OPRETTET 1838 - OVERFLYTTET TIL VEJLE 1917

ET DANSK
KOLONI-APOTEK OG DETS SKÆBNE
I 125 AAR

Af Amtslæge, Dr. med. *Jakob Jakobsen*, Vejle.

I Danmark er Apotekerdrift et kongeligt Privilegium. De ældste danske Apoteker hvilede paa et saadant Privilegium, et saakaldt *reelt* Privilegium, d. v. s. en af Kongen meddelt Ret til at drive Apotek, hvis Bygninger, Inventar m. v. man havde købt og betalt ud af egen Lomme.

Dette Forhold eksisterer ikke mere; med § 48 i Apotekerloven af 1932 (Lov Nr. 107 af 31. Marts 1932 om Apotekervæsenet) blev det bestemt, at

»den Adgang, der hidtil har været til at overdrage Apoteksprivilegier, skal bortfalde. I Henhold hertil bestemmer Indenrigsministeren paa Grundlag af Indstilling af

Afviklingskassen's*) Bestyrelse og efter Forhandling med Bestyrelsen for Sammenslutningen af Apotekere med reelt Apoteksprivilegium Tidspunktet, til hvilket denne Adgang skal bortfalde for de enkelte Apoteker, idet Afløsningen af Salgbarheden sker i det Omfang, hvori de til Raadighed værende Midler tillader det.«

Alle Apoteksprivilegier er nu *personelle*, d. v. s. knyttet til Personen og alene hvilende paa de Kvalifikationer, hvormed vedkommende Farmaceut dokumenterer sin Egnethed ved sin Ansøgning til det Privilegium, som — ved offentlig Foranstaltning — er opslaaet ledigt.

Det første personelle Privilegium udstedtes til et Apotek paa de dansk-vestindiske Øer.

Og det sidste salgbare (relle) Apoteksprivilegium var ogsaa hjemmehørende paa disse fjerne danske Øer, nemlig det ovenfor nævnte St. Thomas Apotek i Byen Charlotte Amalie paa Øen St. Thomas, den største By paa de tre danske Kolonier; i 1917 blev Apoteket — der altsaa ikke har Navn efter den femte Evangelist, men efter sit oprindelige Hjemsted — »overflyttet« fra Dansk-Vestindien til det egentlige Kongerige, nærmere bestemt i Vejle. Naar »Overflyttelsen« sættes i Citationstegn, er det begrundet i de særlige juridisk-administrative Tildragelser, som skete forud for og i Forbindelse med, til dels ogsaa som Aarsag til Overflytningen, Tildragelser, der var uden

*) Afviklingskassen var et nyt juridisk Instrument, oprettet i Henhold til samme Lovs § 50: »Til Gennemførelsen af Ordningen oprettes en Afviklingskasse. Denne ledes af en af Indenrigsministeren udnævnt Bestyrelse paa 5 Medlemmer, hvoraf et skal opfylde Betingelserne for at kunne beskikkes som Dommer, et skal være i Besiddelse af finansiel og økonomisk Indsigt, og mindst et skal have praktisk Kendskab til Apotekervæsenet. Indenrigsministeren træffer nærmere Bestemmelse om Afviklingskassens Virksomhed.«

Fortilfælde, og som ikke siden har gentaget sig for andre Apoteker og derfor formenes at have nogen almén Interesse.

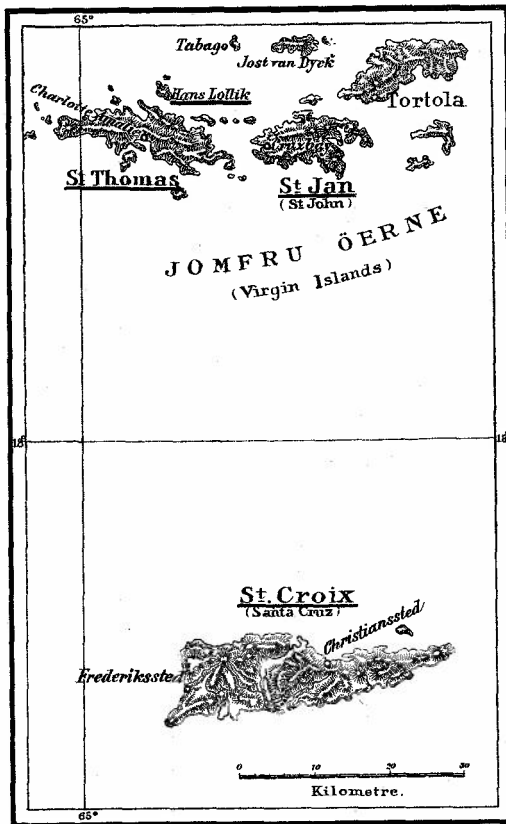

Fig. 1. Dansk-Vestindien.

De tre smaa Øer i det caribiske Hav — St. Croix, St. Thomas og St. Jan —, som Danmark solgte til Amerikas Forenede Stater i 1917 under den første Verdenskrig og just før Amerika's Indtræden i Kri-

gen, har altid staaet med noget af Eventyrets Nimbus for hjemlige Danske. Og selvom der ved den Folkeafstemning, som holdtes forud for Salget, skabtes et Flertal for Salget, var dog ogsaa Salgets Modstandere særdeles talstærke. Overdragelsen af disse de sidste danske Tropekolonier til et fremmed Land satte Sindene meget i Bevægelse og efterlod i vide Kredse herhjemme et vemodigt Savn, som langt fra endnu — næsten halvtreds Aar senere — er helt glemmt.

Det var maaske nok rigtigt, som det fra visse Kredse herhjemme blev fremhævet, at Øerne »var en ren Underskudsforretning« for os i Danmark — og sandsynligt nok drejede det sig ogsaa mere om en vis national Prestige end om streng økonomisk Vurdering hos dem, der modsatte sig Salget. Men hvem vilde vel i Dag drømme om, at vi skulde afhænde Grønland, uanset hvilket »Underskud« der er forbundet for den danske Stat ved denne nordlige Landsdel's Administration?

Vel sandt, at Grønlands indenrigs-statslige Status indtil sidste Verdenskrigs Afslutning havde Karakter af Koloniadministration, og at Grønland stadigt betragtes som Udland for Indlændinge, som rejser dertil, men Grønland har dog nu Status af et dansk Amt og med en lignende lokal Amts- og Kommunaladministration som et dansk Amt; noget lignende kunde vel ogsaa i sin Tid, om netop Tiden havde været moden dertil, være gennemført for den mere guvernementsbetonede Statsadministration af de dansk-vestindiske Øer.

De dansk-vestindiske Øer's Kolonisation — de var ubeboede, da Kolonisationen begyndte — var baseret paa Negerlaveriet. Selvom vi i Danmark kom først med den Lovgivning, der ophævede dette for Huma-

niteten uværdige Forhold (dog kun faa Maaneder før England), saa var vi altsaa ikke ret meget »bedre« end de øvrige europæiske Statssamfund i 1652, da den første danske Kolonisorator *Erik Nielsen Smit* gik i Land paa St. Thomas, saa lidt som i 1671, da det nyindstiftede »kgl. octroyerede Danske Westindisk-guinesiske Compagnie« udrustedede en Ekspedition for at underlægge sig det fulde Kolonihæredømme paa St. Thomas.*)

Naboøen St. John — eller som den kom til at hedde paa Dansk: St. Jan — var ogsaa ubeboet og blev taget i dansk Besiddelse i 1718.

Endelig *købte* Kompagniet i 1733 af den franske Stat for en Sum af 164.000 Rigsdaler den tredie og største af disse Jomfru-Øer, Øen St. Croix, det Hellige Kors's Ø, hvor Franskmand allerede havde foretaget en vis Kolonisation, hvori de faa oprindelige indianske Beboere ikke talte, men de indførte Neger-slaver fra Afrika udgjorde langt det største Befolkingskontingent.

Alle var — eller blev — Øerne befolket med de fra Afrika voldeligt bortførte Negre, og den hvide Race udgjorde kun et forsvindende lille Mindretal i Befolkningen.

I 1755 overtog den danske Stat den hidtidige private Forvaltning af Øerne. Denne statslige Forvaltning vedvarede til alle 3 Øers samtidige Salg til Amerikas Forenede Stater, der som bekendt fandt Sted i 1917.

*) Det var vel Merkantilismen's Ønske at bidrage til Koloniens Opblomstring ved Handel med Moderlandet — men det var naturligt baseret paa billig Arbejdskraft af Neger-slaver, indførte fra Guinea, en Del af Afrika's Vestkyst, hvor der var danske Kolonier i Forvejen — deraf det private Kompagni's Navn af *westindisk-guinesisk*.

Koloniernes væsentlige Betydning for Danmark laa i Sukkerproduktionen, saaledes som denne var baseret paa Dyrkningen af Sukkerrør. Denne sidste mente man kun mulig ved de afrikanske Negre's Brug som Arbejdskraft. Det haarde Arbejde med Haandhakke i Sukkermarkerne krævede Folk, hvis Konstitution og tidligere Levevis var indstillet paa at kunne udholde haardt Arbejde i Tropeheden. At Arbejds-kraften i Medfør af Slaveriet saa ogsaa var billig, da den kun krævede Underhold, men ikke Løn, gjorde jo kun Foretagendet mere rentabelt. Man bør vel i denne Forbindelse ogsaa tænke paa, at Danmark selv havde Kolonier i Afrika, hvorfra efter Indfangning fra nærliggende Egne den indfødte Befolkning afskibedes til Vestindien.

Selvom de overordnede hvide Funktionærer i dette Øsamfund var faa, maa det dog heller ikke lades ude af Betragtning, at Befolkningstætheden i disse danske Bilande blev større, end den nogensinde har været i Danmark: 135 pr. Kvadratkilometer paa St. Croix paa det Tidspunkt, da Næringslivet dér blomstrede mest. I det hele var Øerne befolkningsmæssigt ikke saa smaa, som deres geografiske Udstrækning kunde friste til at tro. St. Croix er paa Størrelse med Møen, St. Thomas med Taasinge og St. Jan med Fanø.

Øernes største By, Charlotte Amalie, paa St. Thomas var paa det Tidspunkt, da Apoteket blev oprettet, den største Provinsby i Kongeriget Danmark med Bilande — paa godt 11.000 Indbyggere, hvor den næststørste, Odense, endnu ikke havde naaet de 10.000; kun Hovedstaden, København, var større.

Paa dette Tidspunkt, i 1838, var der allerede paa St. Croix i den største af de to Smaabyer dér, Christianssted, oprettet en paa et reelt Apoteksprivilegium

hvilende Medicinalhandel. Garnisonskirurgen *Poul Schlegel*, som siden 1817 legalt havde haft en saakaldt Dispensationsanstalt, d. v. s. et Apotek, solgte i 1826 denne Ret til den hidtidige Bestyrer, cand. pharm. *Peter Eggert Benzon*, som ved kgl. Resolution af 1. December 1826 fik Tilladelse til

»at nedsætte sig som Apoteker og i ti Aar være eneberetliget til at sælge Apotekervarer paa St. Croix — dog at Lægerne sammesteds forbeholdes Ret til selv at forsyne de under deres Kuur værende Personer med Medicin.«

Poul Elias Windmill Schlegel var født i København 6. August 1784. Han var Garnisonskirurg i Christianssted fra 1814 til 1845, og han døde i København 2. December 1849.*)

Tolv Aar senere kom det sidste reelle Apoteksprivilegium, der blev udstedt i Danmark, og til det Apotek paa St. Thomas, som her omhandles. Det var faktisk ud fra en bestemt Politik indenfor Sundhedsvæsenets Administration — som ganske vist først endeligt blev knæsat 94 Aar senere med Apotekerloven af 1932 — at man ønskede Lægernes Dispensationsret ophævet og lagt alene i ansvarlige Apotekeres Hænder.

En kgl. Resolution af 11. August kundgjorde, at »*Candidatus pharmaciae Albert Heinrich Riise af vor kgl. Residentz Stad Kjøbenhavn, der af Commissionen for den pharmaceutiske Examen i bemeldte Kjøbenhavn er examineret og fundet dertil at have den fornødne Dygtighed, paa Vort Ejland St. Thomas maa anlægge og drive et Apothek og sig paa lovlig Maade ernære* — paa det Vilkaar:

*) Schmidt & Bladt: Den Danske Lægestand, 4. Udg., København 1872.

- 1) At han holder en Medhjælper paa Apotheket, der af Landphysicus er prøvet og forsynet med Attest om at være befunden duelig;
- 2) at han sælger sine Varer til en billig Pris og iøvrigt underkaster sig den Taxt, som allernaadigst maatte blive fastsat; samt
- 3) at han forestaaer Apotheket under Landphysici Tilsyn, der halvaarligen har at visitere samme paa anordnet Maade.«

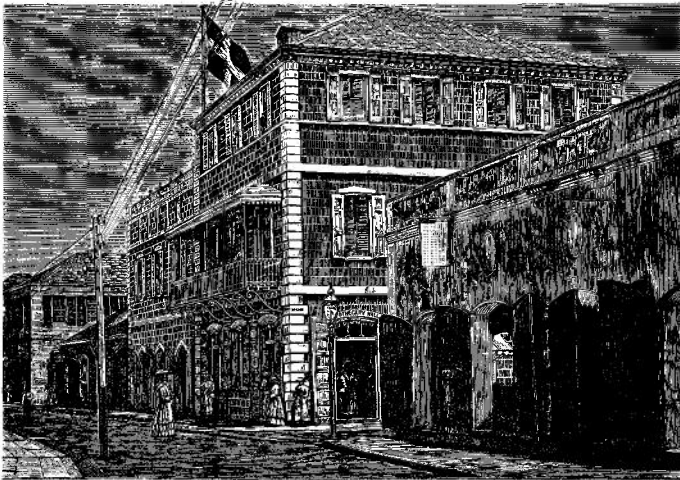

Fig. 2. Det første Apotek i Charlotte Amalie paa Sct. Thomas.

Hermed er altsaa oprettet det Apotek, som nu den 11. August 1963 kan fejre sit 125-Aars Jubilæum.

Albert H. Riise var Købmands- og Skippersøn fra Ærø, født 11. September 1810 og uddannet som Apotekdiscipel først paa Fødeøens eneste Apotek og derefter paa det nærmestliggende større Faaborg Apotek, hvor han i Oktober 1829 tog den Eksamen, som

vi nu kalder Medhjælpereksamen, og som da toges ikke paa den pharmaceutiske Højskole eller Læreanstalt, der endnu ikke var oprettet, men hos vedkommende Amtslæge, i dette Tilfælde Stiftsfysikus i Odense.

Efter yderligere et Aars Uddannelse paa Faaborg Apotek og to Aars Kondition paa Løveapoteket i København tog han Farmaceutisk Eksamen i København — for Kommissionen — i Efteraaret 1832. Han studerede derefter fortsat Botanik, Zoologi og Kemi, og han var paa dette Tidspunkt en søgt Manuduktør blandt de farmaci-studerende i København.

I 1834 søgte han Kongen om Tilladelse til at ned sætte sig paa Øen St. Thomas som Apoteker »med eksklusivt Privilegium«, men man var i den kgl. vestindiske Regering (Guvernementet) noget betænkelig ved at meddele et saadant eksklusivt Privilegium, som udelukkede andre (bl. a. Lægerne). Lægerne havde flere Udsalgssteder for Medicin paa Øen — der var foruden den travlt beskæftigede Garnisonslæge, hvis Praksis strakte sig vidt udenfor Garnisonen, 8 andre praktiserende Læger. Kancelliet i København bad derfor i Juli 1832 Sundhedskollegiet spørge Ansøgeren, om han »stadig attraaede den ansøgte Tilladelse«, naar der ikke skete nogen Indskrænkning i de øvriges Ret til Medicinhandel. Riise maatte svare, at den Mand, som havde lovet ham økonomisk Støtte, havde taget sit Tilbud tilbage, efter at Guvernementet havde udtalt sine Betænkeligheder ved at give ham Eneret paa Medicinhandel; det synes aabenbart, at Riise derved fik foreløbigt uoverstigelige Vanskeligheder ved at realisere sin Hensigt. Men nogle Aar senere maa det være lykkedes ham at skaffe Pengene andetsteds, for i 1838 indgiver han paany Ansøgning

om Tilladelse til at oprette et Apotek paa St. Thomas — nu paa de af Kancelliet fastsatte Vilkaar og altsaa ikke »exclusivt«. Hertil er dog at sige, at Kancelliet ganske kort Tid efter — den 3. November 1838 — lader Sundhedskollegiet vide, at det er blevet bestemt, at den Ret, som Lægerne paa de dansk-vestindiske Øer hidtil har haft til selv at dispensere (d. v. s. fordele = sælge) Lægemedler, skal ophøre fra 1. Januar 1840.

Samtidig med dette meddeler Danske Kancelli og saa — og dette er det interessanteste — at der til den Tid vil kunne forventes oprettet Privilegium til yderligere et Apotek paa Øerne (i Frederikssted paa St. Croix), »naar dertil kvalificerede Subjecter maatte melde sig«, og Kancelliet vedlægger en samtidigt modtagen Ansøgning fra en Supplikant, men anfører som sin Mening, at det er rettest, om Sundhedskollegiet bringer det til almindelig Kundskab, at Oprettelsen af et saadant Apotek er paatænkt.

Hermed indledes nemlig den i Danmark nugældende Praksis med personelle Privilegier.

Sundhedskollegiet lader i »Berlingske Tidende« og i »Adresse-Contoires Efterretninger« tre Gange indrykke en Bekendtgørelse om Kancelliets Beslutning, hvori man »anmoder de til et saadant Apotheks Anlæg og Drift qualificerede Pharmaceuter, der maatte attraae det ommeldte Privilegium, om at ville førend Udløbet af 6 Uger fra Dato indsende Deres Ansøgning desangaaende«.

Der indkom 13 Ansøgninger, og Sundhedskollegiet indstillede 4 (hvoriblandt iøvrigt den først modtagne Ansøgning, der dog ikke kom i Betragtning). Nok saa interessant er en med Indstillingen til Kancelliet følgende Skrivelse, hvori Kollegiets medicinske og kirur-

giske Medlemmer, netop for at forhindre fremtidige salgbare Privilegier, foreslaar — og saavel for det nærværende Privilegium i Frederikssted *som for andre kommende Nyoprettelser* — den Betingelse, »at den Pharmaceut, der som den Værdigste blandt dem, der søge Tilladelse at anlægge et nyt Apothek, hvorom offentlig Bekjendtgjørelse er udgaaen, erholder Rettighed til et saadant, *kun* faaer denne Rettighed for sin Person, men at den efter hans Afgang bortfalder, og Apotheket da paa nye bekjendtgjøres vacant, hvorefter da Rettigheden atter tildeles den Værdigste, *uden at der paahviler den paa nye Valgte Forpligtelse til at kjøbe Apotheker-Bygningen, Inventariet eller Varerne, eller til at erlægge nogen som helst Godtgjørelse til den Afgangnes Arvinger*«.

Fire Aar senere — i 1842 — blev dette Princip realiter og legaliter knæsat ved en kgl. Resolution herom.

Hvornaar St. Thomas Apotek er aabnet for Publikum vides ikke. Den første Apoteksvisitats er afholdt den 25. Februar 1839. Derimod har vi et særdeles godt Indtryk af, hvorledes Apoteket har været indrettet; en gammel Vestindiemaler, Fr. Visby — fra hvis Haand Søfartsmuseet i Kronborg har en Del Billeder fra Øerne — har tegnet det indre af St. Thomas Apotek's Officin.

En af Forfatterens Bekendte ud af gammel vestindisk Familie har overladt til Reproduktion omstaaende Billede, der skal findes i to Versioner, eet med Publikum, overvejende farvede Folk, og eet uden saadanne. Det sidstnævnte har muligt Tegneren Mads Stage fundet under sin Deltagelse i den Ekspedition, som gik forud for Udgivelsen af det pompøse Værk »Vore gamle Tropekolonier«, redigeret af Rigsantikvaren Johannes Brøndsted for en halv Snes Aar

siden, og hvori ogsaa Tegneren Ib Andersen deltog.

Baade Visbye's og Stage's Billeder viser, at Apotekets Skranke og hele Officinet har haft et vist Præg af Fornemhed. At et Apoteks Udstyr i arkitekturmæssig Henseende har et vist særligt Tilsnit og navnlig havde det i ældre Tider med klassiske Søjler anbragt

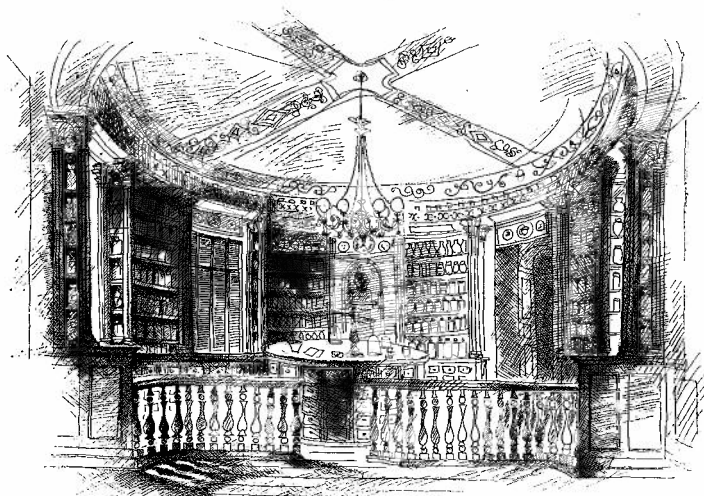

Fig. 3. St. Thomas Apotek ca. 1850.

med skønsom Haand er velkendt. Dette, man kan næsten sige »vedtagne« Princip er i 1960'erne forlængst forladt, men om det mere kolde og nøgterne »Glas og Staal« er mere hensigtsmæssigt maa vel nærmest være en Smagssag. Det klassiske Arkitekturtilsnit var gængs i mere end et Hundredaar — dette er maaske Grunden til, at det Officin, som blev St. Thomas Apoteks blivende Hjemsted — i Vejle — er udstyret med samme korinthiske Søjler som det oprindelige. Det skyldes saa vist ikke den vestindiske

Apoteker, idet det var fuldt indrettet 33 Aar før, Apoteket blev »hjemflyttet«.

Albert H. Riise havde i de første Aar en hel Del økonomiske Vanskeligheder, som ikke blot skyldtes manglende Driftkapital, men ogsaa den i det skjulte førte Kamp, han havde med nogle af de praktiserende

Apoteket i St. Thomas, som det aflyde tegning af 46. Udsigt fra det med ca. 1860

Fig. 4. Tegneren Mads Stage's Gengivelse af St. Thomas Apotek i Dansk-Vestindien.

Læger, der søgte at omgaa Dispensationsforbudet. Først da Riise fik en saakaldt (med et moderne Udtryk) »sleeping partner« i en velstaaende Slægtning som forretningsmæssig Kompagnon i den Fabrikationsvirksomhed, han optog ved Siden af Apoteksdriften, lykkedes det ham — hvis faglige Dygtighed var ubestridt — at udvide ogsaa Apoteket »til et blandt vore Apothekere hidtil ukjendt Omfang, idet han fra sit Officin forsyner en stor Deel af de vestindiske Øer og tildeels ogsaa det amerikanske Fast-

lands Apothekere, Læger og Kjøbmænd, en Virksomhed, hvormed han blev en af vore rigeste Privatmænd«.*)

Denne Fabrikationsvirksomhed stod i Kosmetikens Tegn.

Der findes ret udbredt ikke blot paa de tidligere danske vestindiske Øer, men overalt rundt paa de talrige Øer i det caribiske Hav et Træ af Myrteslægten, *Pimenta acris*, eller *Myrtus pimenta*, et Træ, som paa Dansk har Navn af Nellikpeber eller Jamaicapeber, paa Engelsk Baytræet. Dets Blade og Bær indeholder en aromatisk Olie, og Riise — hvis botaniske Viden som tidligere omtalt var stor og dybtgaaende — fremstillede heraf et vellugtende Haarvand, der blev en meget stor Salgsvarer, ja vist endda er det endnu. Apoteker Riise organiserede Indsamlingen og tilrettelagde Ekstraktionen af Træets Blade i sit Apotek.

Dette industrielle Skridt fik selvsagt ogsaa Indflydelse paa Apoteket og paa Apoteker Riise's Position i Dansk-Vestindien. At Apoteket var holdt i mønstergyldig Orden var naturligt. Men den industrielle Bivirksomhed kunde ikke undgaa at faa Indflydelse paa Apotekets økonomiske Grundlag, og begge Virksomheder blev blomstrende under hans heldige Haand.

Efter 30 Aars Virksomhed paa St. Thomas flyttede Apoteker Riise til Danmark i 1868. Han var da endnu ikke fyldt 60 Aar og levede til 1882. Han bosatte sig i København i en stor Villa paa Frederiksberg. Den er siden nedrevet, men dens Navn »St. Thomas« er blevet knyttet til hele Kvarteret foran paa Frederiksberg Allé.

Apotekets Bestyrelse overlod han først til en Svigersøn, *J. A. A. Jørgensen*, som efter 11 Aar i Vestindien ogsaa flyttede til Danmark; han kom til at bo inden-

*) Citat af ukendt Oprindelse meddelt i A. Schæffer: De Danske Apotekers Historie IV Bd., Side 704, Kbh. 1947.

for Vejle Amts Omraade, idet han købte det da ogsaa reelle Privilegium paa Fredericia Løveapotek, og han drev Fredericia-Apoteket i 19 Aar.

Efter Svigersønnen afløste to Sønner af A. H. Riise som Apoteksbestyrere i Fællesskab fra Juni 1879 til efter Faderens Død, hvor de, ogsaa i Kompagniskab, overtog Driften af Apoteket. Bevillingen er udstedt 15. November 1883 til dem begge i Forening: *Karl Krabbe Riise og Valdemar Riise.*

I syv Aar drev de i Forening Apoteket, som de af Veneration for Faderen kaldte »St. Thomas Apothecary Hall A. H. Riise«. Men i 1890 trak den ældste, K. K. Riise, sig tilbage og flyttede til København, medens han overlod sin Andel til den yngre Broder, V. Riise. Fra 1. Januar 1891 drev Valdemar Riise Apoteket paa en Enebevilling, som dog først kom 13. Oktober 1892.

Mellem Jul og Nytaar 1895 blev Apoteket ramt af Ildsvaade, og det meste af den store og statelige Bygning paa Byens Hovedstrøg, paa Hjørnet af Dronningensgade og Kongensgade (som Gaderne stadigt ogsaa efter Nationalitetsskiftet hedder, og hvor Apoteket stadigt er beliggende) blev Luernes Rov.

Den hjemlige formaceutiske Presse meddelte om Branden, som illustreres meget levende baade i Tekst og Billeder, og fra denne samtidige Skildring skal citeres:*)

»Lørdag d. 28. December i Fjor er Apoteket paa St. Thomas lagt i Aske, en Ulykke, der ikke blot rammer dets Ejer, men efter de lokale Blade er et haardt Stød for Øen i dens nuværende Tilstand. Der havde den nævnte Dag været Børneselskab hos Apoteker Riise; til Juletræet, der var rejst i den saakaldte røde Sal, var desuden indbudt

* Farmaceutisk Tidende 1896.

en Del Lærlinge fra Korvetten Fyen; lidt efter Klokken 4 gik der Ild i Træet, Ilden greb hurtigt fat i Loft og Tapeter og fyldte Stuen med Røg; alle Anstrængelser for at slukke var forgæves, Selskabet maatte sammen med alle Folk i Huset flygte. Brandvæsenet og Militæret gav hurtigt Møde, men skøndt de understøttedes kraftigt af Negerkvinder, der slæbte Vand, og Folk paa Fyen og den tyske Krydser *Gneisenau*, maatte Anstrængelserne indskrænkes til at redde de omliggende Huse, hvilket ogsaa lykkedes.

Fig. 5. Det nedbrændte Apotek 1895.

Apoteket var redningsløst fortabt, alt, hvad der fandtes i Huset brændte: Varelager, Apotekerens private Bohave, Samlinger, Kostbarheder o. s. v.; dog reddedes Apotekets Bøger, ligesom et Pengeskab udholdt Hvidglødhede, dets Indhold fandtes uskadt næste Dag; en Del af Bygningens nordre Fløj blev staaende. Blandt de Officerer, der deltog i Slukningen, var Prins Karl, som Dagen før havde været paa Besøg hos Hr. Riise. Den Frygt for Mangel paa Lægemidler, man under Branden havde næret, viste sig heldigvis ugrundet; et Lager af Medikamenter fandtes i et andet Lokale. Med det indrettedes et midlertidigt Udsalg i

Stueetagen, hvorfra Recepter allerede ekspederedes næste Morgen. I Løbet af en Times Tid var en af Byens største og bedste Bygninger lagt øde; kun de nøgne Mure staa tilbage. Der udtales paa Øen de varmeste Ønsker om snart at se Apoteket genopbygget, en Pryd, som det var for »main street«, og saa føleligt det vilde være for Kolonien, om den store Forretning, der ikke blot omfattede Droger og Medikamenter, men ogsaa var »universal provider« af Konserver, Delikatesser etc., nu skulde ophøre.»

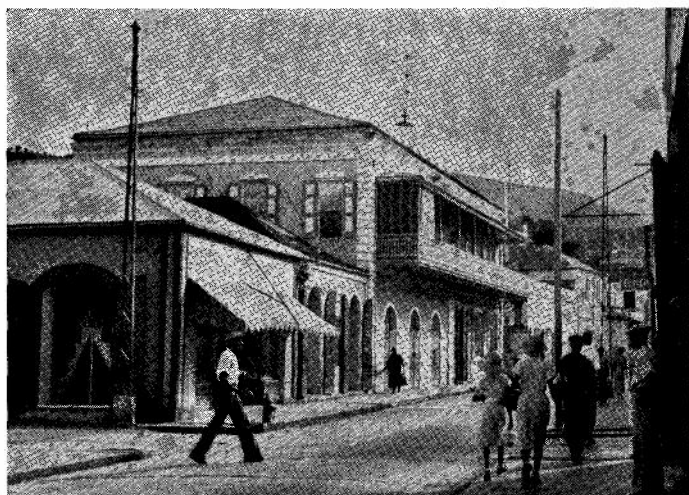

Fig. 6. Det genopførte Apotek i Charlotte Amalie.

Det var nu ikke i Bygningens nordre Fløj, men i Naboejendommen, at Valdemar Riise fik indrettet et midlertidigt Apotek, for hele Apoteksbygningen blev totalt raseret. Men $1\frac{1}{2}$ Aar efter var Apoteket genopført paa Brandtomten, nu dog kun i 2 Etager (mod tidligere 3), men iøvrigt af ikke ringe Format.

Apoteket er stadig uforandret. Det før nævnte Bekendtskab, Politimester Ib Trolle, har overladt mig et Par Amatørbilleder, taget i Mellemkrigsaarene, der

viser det ret store Hus med en overdækket Balkon saa lang som Husets Facade paa Førstesalen. Ved et Tilfælde er jeg ogsaa kommet i Besiddelse af et ældre Postkort, der ved sine maaske nok lidt markskrigेरiske Skiltninger — det er før Apoteket endnu blev amerikansk — sikrer Idenditeten af Politimester Trolle's Amatørbillede.

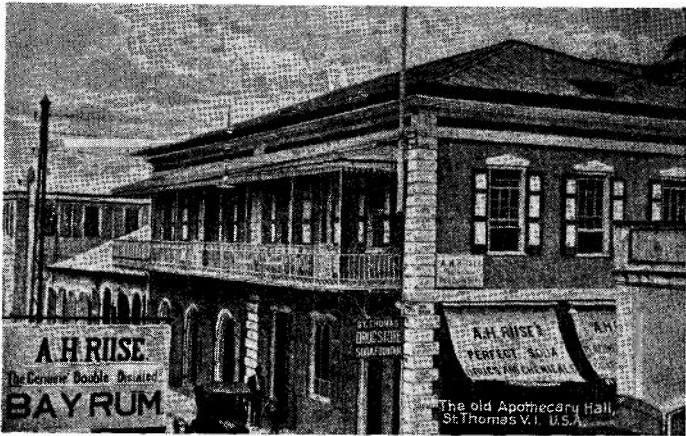

Fig. 7. Postkort fra St. Thomas fra før Verdenskrigen.

Iøvrigt er det vel ikke helt retfærdigt at sammenligne det daværende Apotek med kongerigske Forhold, Befolkningen var jo som Helhed anderledes, og man har vel ogsaa med Skiltning fulgt »Landets Skik« — som vel ogsaa har været noget paavirket af det Fastland, som ikke laa saa langt borte.

Men med Salget af de dansk-vestindiske Øer i 1917 oprandt en helt ny Tid. For Apoteket var det muligt nok føleligt, at det privilegerede Apoteksvæsen ved Salget blev bragt til Ophør, fordi Apoteksnæringen i U. S. A. er fri. Apoteket paa St. Thomas blev dog som de to andre paa St. Croix ved med at bestaa i en Aar-

række — St. Thomas Apotek endda med samme Indehaver — uanset den Form for Erstatning, den danske Stat havde givet Indehaverne af Privilegierne, og som den vel ogsaa med Ret og Rimelighed havde følt sig *forpligtet* til at give.

Salget af vore Kolonier i Dansk-Vestindien kom ikke som noget Lyn fra klar Himmel. Saa tidligt som i de raadgivende Stænderforsamlings Dage — endnu inden vor nuværende Forfatning af 1849 — var Tanken om at afhænde eller afstaa Øerne blevet fremsat. Ogsaa siden kom der flere Lejligheder, hvor denne Tanke blev gjort til Genstand for politisk Stordebate i Rigsdagen, der afløste Enevældens Stænderforsamlinger, første Gang i 1852, hvor en ny Koloniallov efter svære Fødselsveer saa Dagens Lys.

I 1865 rapporterede Danmarks Gesandt i Washington, *Raasløff*, efter Nytaarstaflet hos Præsident Lincoln i Det Hvide Hus, hvorledes Præsidenten havde talt »længe og indgaaende med ham«. Emnet nævnes ikke direkte, men det var altsaa Muligheden af U. S. A.'s Overtagelse af Øerne som et Led i Udbygningen af Monroedoktrinen Princip: Amerika for Amerikanere.

*Skrubbeltrang**) nævner i sit Afsnit i det nævnte Samleværk under Johannes Brøndsteds Redaktion, hvorledes Statssekretæren i den amerikanske Regering diskret tilbyder 5 Millioner Dollars i Guld, hvorledes Tanken om Øsalget kommer som en Overraskelse for den danske Regering Bluhme, og hvorledes man ser paa Problemet i U. S. A., at man i Amerika er interesseret i de dansk-vestindiske Besiddelser af maritime og andre Grunde, samt at man i den danske Rege-

*) Dansk Vestindien 1848—1880 i »Vore gamle Tropekolonier«, København 1953.

rings Svar nødvendigvis maa pege paa, at det maa stride imod den danske Konges Følelser at give Afkald paa sin Suverænitet, men at ogsaa andre Momenter (Danmarks finansielle og politiske Stilling) maa kræve indgaaende Overvejelser af det »velmente« Tilbud.

Efter en Folkeafstemning blandt Øernes Befolkning fik Sagen en let Gang igennem den danske Rigsdag, men strandede i November 1867 i Repræsentanternes Hus, det amerikanske Folketing.

Næste Aar hed Præsidenten ikke længere *Lincoln*, men *Grant*, og ud paa Foraaret 1869 erfarede Raasløff af Præsidentens egen Mund, at denne »absolut ikke ønskede at have noget at gøre« med den tidligere Statssekretærs Plan!

I 1902 var Øerne nærmere end nogensinde ved at blive solgt, trods Modstand hos den danske Konge, men Afstaaelskonventionen blev stemt ned i Landstinget. Da tilmed U. S. A.'s Tilbud — som nu var faldet til $3\frac{1}{2}$ million Dollars — af danske Politikere fandtes for ringe, gled Spørgsmaalet atter i Baggrunden for nogle Aar.

Fra dansk Side ydedes store Anstrengelser til Øernes finansielle Ophjælpning, ikke mindst fra *Etatsraad H. N. Andersen's* Side med aktiv økonomisk Indsats fra Østasiatisk Kompagni ved Stiftelsen af det særlige Dansk-Vestindisk Kompagni.

Den første Verdenskrig gjorde igen Afstaaels-spørgsmaalet aktuelt; U. S. A. var stærkt interesseret i at faa et Flaadestøttepunkt i det caribiske Hav, efter at Panama-Kanalen var aabnet. I 1915 udløste den amerikanske Gesandts diplomatiske Følere hos danske Politikere en veritabel Storm, da Sagen kom offentligt frem. Men det var i Krigens Tid med Usikker-

hedens Spøgelse hængende over os alle i det neutrale Danmark. Ogsaa hos ansvarlige Politikere sporedes alvorlig Frygt for, hvad Situationen indebar. Saa tilsidst gennemførtes en Folkeafstemning i Danmark om Spørgsmaalet Salg eller ikke Salg. 286.000 stemte for, 157.000 imod (i *Vejle*, Thisted og Hjørring Amter var der Flertal mod Afstaaelsen), og for 25 Millioner Dollars solgte Danmark sine nationale Rettigheder til U. S. A. Den 31. Marts 1917 sænkedes Dannebrog for sidste Gang paa Havnepladsen i Charlotte Amalie, og Stars and Stripes blev hejst i Stedet.

Ved Nationalitetsskiftet ophørte alle Privilegier, og saa Privilegiet til de tre Apoteker.

Selvom det ofte forud fra juridisk Hold var blevet hævdet, at selve Apoteksprivilegiet var en fiktiv Værdi, var Apotekerne paa de vestindiske Øer ikke sene til at forstaa, at denne fiktive Værdi ved dens Ophævelse kunde gøres op i Kroner og Ører. Dette er vel menneskeligt og forstaaeligt.

Privilegiet til Frederikssted Apotek — som jo var personelt — var uden aktuel Interesse, idet Indehaveren var død i 1914, og Apoteket blev drevet ved Bestyrer paa det Tidspunkt, da Øerne blev solgt.

De to andre Privilegier var reelle, og Apoteker *Hans Boje* i Christianssted fik da ogsaa, som Sundhedsstyrelsens Forslag oprindeligt gik ud paa, en Erstatning i rede Penge.

Men for Apoteker *Oluf Volmer Poulsen* i Charlotte Amalie vilde man vist nok slippe billigere. Det er blevet Forfatteren fortalt, at Apoteker Poulsen først bad om en Erstatning af samme Omfang som Apoteker Boje's, men fik Afslag i Justitsministeriet, efter at Justitsministeren allerede havde faaet Bebrejdelser af sine Regeringskolleger for at have givet Boje Erstat-

ning. Samt af Apoteker Poulsens Forslag om at gøre et personelt Privilegium herhjemme salgbart for ham i 30 Aar vandt Ministerens Bifald, fordi det ikke kostede Staten noget. Om denne Paastand er korrekt, har man aldrig kunnet faa konstateret, og nu er alle interesserede Parter døde og borte, saa at der formentlig ikke kan gøres Skade ved at referere Handlingsforløbet i dette noget indviklede Spil.

Fig. 8. Det kommende Vejle Nørretorv i 1917.

St. Thomas Apotek blev »flyttet« til Vejle — og herover rejste der sig en Storm, der i Hefthighed ikke lod de politiske Braadsøer i Rigsdagen noget efter. Det efterlod sig ogsaa Spor i Vittighedsbladene, som en Tegning af *Robert Storm-Petersen*, der gengiver Vejle Nørretorv »i moderne Tid«, er Udtryk for.

Man bør vel i denne Forbindelse ogsaa tage i Betragtning, at selv om der fortsat fandtes salgbare re-

elle Privilegier i Danmark, saa var saadanne ikke oprettet i de sidste 79 Aar. Den, som ikke mente at have Raad til at købe et Apotek, maatte vente, til hans Tur kom til et personelt Privilegium. Og der var allerede i 1917 en lang Ventetid.

Det lønner sig — for at forstaa denne Storm — at læse de officielle Dokumenter.

Den 19. Marts anmoder det danske Justitsministerium om en Udtalelse fra Sundhedsstyrelsen i Anledning af, at Finansministeriet har modtaget et Andragende fra Ejeren af St. Thomas Apotek — Apoteker O. V. Poulsen, som anholder om Erstatning for det Tab, han vil lide ved, at Apoteksprivilegiet bliver værdiløst ved de vestindiske Øers Afstaaelse til Nordamerika.

Sundhedsstyrelsen grunder over Sagen en Maanedes Tid og svarer saa Justitsministeriet den 16. April 1917, at den maa finde Apotekerens Andragende velbegrundet, da han formentlig ikke ved Købet af St. Thomas Apotek i 1913 havde rimelig Grund til at regne med et nærførestaaende Salg af Øerne som sandsynligt. Selvom Apotekeren maatte savne juridisk Hjemmel for et Krav overfor Staten, taler dog Billighed for, at han maa holdes skadesløs for det Tab, som Øernes uventede Afstaaelse til Amerika vil forvolde ham, og han kan med Rette paaberaabe sig en Udtalelse i en Skrivelse fra Finansministeriet af 16. August 1916, hvorefter ethvert Spørgsmaal om Skadesløsholdelse i Anledning af Salget vil blive taget under velvillig Overvejelse.

»Sundhedsstyrelsen skal derfor anbefale, at der ydes Apoteker Poulsen en rimelig Erstatning, og at den Erstatning, som efter nærmere Vurdering af samtlige i Betragtning kommende Forhold anses for passende, ydes ham som et kontant udbetalt Vederlag, hvorhos det muligt bør stilles ham i Udsigt, at han, uanset at han har været Ejer af et reelt Privilegium, til sin Tid vil kunne vente at komme i Betragtning efter almindeligt fulgte Regler ved Bortgivelsen af personlige Apotekerprivilegier.

Formentlig maa Ejeren af det andet reelle Apotek i

Christianssted paa St. Croix kunne forvente, at der, i hvert Fald, saafremt han maatte ønske at opgive sit Apotek, vil blive taget samme Billigheds Hensyn overfor ham som overfor Apotekeren paa St. Thomas.«

Efter nogle Bemærkninger om Konsekvensen af at yde et kontant Vederlag i Spørgsmaalet om den Afløsning, som siden blev legaliseret (med Apotekerloven af 1932), fortsætter Sundhedsstyrelsen:

»At Andragerens af Finansministeriet anbefalede Ønske om at erholde et eventuelt Vederlag tildelt som et reelt Apotekerprivilegium i det egentlige Kongerige, saaledes at Oprettelsen af et nyt reelt Privilegium betragtes som en Flytning af St. Thomas Privilegiet til en By i Kongeriget skulde være foreneligt med Bestemmelserne i Lov af 29. April 1913*) forekommer Sundhedsstyrelsen meget tvivlsomt; Sundhedsstyrelsen maa derfor fraraade en saadan Ordning, der afset fra andre mulige Konsekvenser ogsaa for saavidt synes uheldig, som den vil nødvendiggøre Tilsidesættelse af kvalificerede Ansøgere til det Privilegium, der tænkes oprettet og tildelt den langt yngre Apoteker Poulsen.

Skulde imidlertid en saadan Fortolkning af de herom gældende Lovbestemmelser anses for holdbar, og skulde Regeringen beslutte paa denne Maade at holde Apoteker Poulsen (og eventuelt Apotekeren paa St. Croix) skadeløs, maa Sundhedsstyrelsen i ethvert Tilfælde meget indtrængende fraraade, at et saadant reelt Privilegium til-

*) *Lov Nr. 132 af 29. April 1913 om Apotekervæsenet*: Apotekerbevillinger gælder kun for Indehaverens Person og bortfalder ved dennes Død eller Fratræden; naar de bliver ledige, gaas frem efter Bestemmelserne i Lov om Sundhedsvæsenets Centralstyrelse af 30. April 1909, § 8, 1ste Stykke.

Lov Nr. 111 af 30. April 1909 om Sundhedsvæsenets Centralstyrelse, § 8, *Stk. 1*: Det paahviler vedkommende Afdeling i Sundhedsstyrelsen ved indtrædende Ledighed i de af Staten lønnede Lægeembeder eller i Apotekerprivilegier at udfærdige Bekendtgørelse offentligt derom, modtage de indkomne Ansøgninger, og med sin Udtalelse om Ansøgernes Adkomst til at komme i Betragtning indsende Sagen til vedkommende Myndighed.

deles ham (dem) af ubegrænset Varighed, men anbefale, at der til Privilegiet knyttes den Bestemmelse, at det kun indenfor et begrænset Aaremaal, f. Eks. 33 Aar, kan være Genstand for Salg, men derefter overgaar til at blive et personligt Privilegium.«

Sundhedsstyrelsen synes her — i Sagens principielle Betydning — at have valgt den helt uangribelige Stilling; man var klar over, at Apotekerne paa de dansk-vestindiske Øer havde et rimeligt Krav paa Erstatning efter Finansministeriets allerede indhentede Tilsgagn, og man fraraader, at denne Erstatning gives paa anden Maade end i Form af rede Penge; man paapeger ydermere, at der savnes Lovhjemmel til at »konvertere« en Penge-Erstatning til et reelt Apoteksprivilegium.

Ikke desmindre gaar den daværende Justitsminister *Zahle* imod dette Synspunkt — og tildeler den ene af Apotekerne paa de dansk-vestindiske Øer et andet Privilegium.

Som alt fremhævet er dette Handlingsforløb kun, hvad Forfatteren har kunnet erfare »underhaanden«. Det var ikke muligt i 1947, da jeg var personligt engageret i Sagen ved Salgbarhedens Udløb, at faa dette Postulat bekræftet eller afkræftet. Men Apoteker O. V. Poulsen bekræftede Postulatets Rigtighed i et privat Brev til Forf. den 6. Juni 1961.

At denne justitsministerielle Afgørelse maatte vække en Storm var næsten venteligt. Apoteker Poulsen havde ganske vist haft et andet Apoteksprivilegium, før han som 32-aarig købte Apoteket paa St. Thomas (fra 1. November 1908 til 1. September 1912 ejede han sammen med den 2 Aar yngre Apoteker Thorvald Petersen det saakaldte gamle Apotek eller Løveapoteket i Nakskov paa en Fællesbevilling

af 5. Januar 1909), men han havde jo langt fra i 1917 opnaaet den Alder, som da fordredes for et personelt Privilegium.

For ret at forstaa den Indignation, der rejste sig — og hvori jo da Apoteker O. V. Poulsen var saa ganske uskyldig, da det jo var Justitsminister Zahle, som havde Ansvaret, og Apotekeren kun havde talt for det, han mente var hans gode Ret (og faaet Ret) — skal af den faglige Diskussion, som Rygterne fremkaldte, fremhæves lidt her.

En »Leder« i Farmaceutisk Tidende, formentlig forfattet af dette Tidsskrifts daværende Redaktør, nuværende Apoteker og Medlem af Folketinget *Poul Clausen*, tager skarpt Afstand fra Justitsministeren:

»Efter sikkert Forlydende er der med Hensyn til et af de vestindiske Apoteker, nemlig St. Thomas Apotek, truffet en Ordning, hvorved Apotekeren ved at erholde Privilegium her i Landet skulde holdes skadesløs for det Tab, som han paaberaaber sig at have lidt ved Øernes Overgang til de nordamerikanske Fristaters Besiddelse. Den paatænkte Ordning gaar ud paa, at Apoteker Poulsen erholder Ret til at drive det paa personligt Privilegium hvilende Vejle Svaneapotek i et Tidsrum af 30 Aar, formentlig med Ret til at afhænde det til en anden Ejer i det samme Tidsrum.

Det er i Sandhed en besynderlig Ordning. Allerførst paa Grund af, at det vistnok maa anses for saare tvivlsomt, om Apotekerne i Vestindien lider noget som helst økonomisk Tab ved Øsalget. De forandrede Forhold skulde jo føre til et Opsving for Øerne og tilføre dem Muligheder for en forøget Omsætning, hvorved for Apotekernes Vedkommende en eventuel Nedgang i den Recepturomsætning, der aldrig har været Hovedhjørnестenen i Apoteksbedriften, rigelig skulde opvejes.

Og dernæst fordi vi aldeles ikke kan amerkende, at der paahviler *dansk Apotekervæsen* som saadant nogen Forsørgelsespligt overfor disse forhenværende Privilegieindehavere, men at en Erstatning, saafremt der skulde blive

Tale om at yde en saadan, burde udredes af Statskassen, saaledes som de andre Godtgørelser, der bliver en Følge af Øernes Salg.

Imidlertid tvivler vi ikke paa, at det, saafremt der ikke kunde være anvist anden Udvej for Erstatningskravets Opfyldelse end at udrede Pengene af Statskassen, vilde have været overordentligt vanskeligt at overbevise de paa-gældende Myndigheder om, at det virkelig var et beret-tiget Krav, der forelaa. Og vi antager, at kun den Om-stændighed, at Kravets Fremsættelse har været ledsaget af en passende Anvisning paa, hvorledes man ved blot at sætte vore, de danske Farmaceuters, Rettigheder til Side kunde finde en Udvej, som kunde accepteres af Apoteke-ren, som ikke kostede den kære Statskasse en Øre, og som ikke voldte mere Ulejlighed end at lukke Øjnene for et Par Lovparagraffer, har kunnet foranledige, at Kravet er blevet anerkendt.

Ifølge Lov om Sundhedsvæsenets Centralstyrelse af 30. April 1909 paahviler det Sundhedsstyrelsen at lade be-kendtgøre om ledige Apotekerprivilegier og at modtage Ansøgninger derom m. v., og Apotekerloven af 29. April 1913 henviser udtrykkeligt hertil. Det vil derfor blive no-get vanskeligt at se bort herfra og uden videre tildele den St. Thomas Apoteker Privilegiet i Vejle uden Opslag og uden at indhente Sundhedsstyrelsens Samtykke. At dette skulde blive givet, betragter vi som ganske udelukket.

Selve Tanken er i Virkeligheden forbløffende og kan kun være undfanget i en Hjerne, for hvilken Ret og Ret-færdighed er ukendte Begreber, og dens Realisation be-tyder et brutalt Magtovergreb, som man ikke skulde tro muligt i et demokratisk regeret Land.

Vort Fag er i overvældende Grad belæst med Pligter og indskrænkende Bestemmelser, der beskærer eller be-grænser vore Rettigheder paa snart sagt ethvert Omraade. Det har alle Dage været god Latin at skrabe til sig fra Farmaciens Enemærker, saa snart det lod sig gøre. De konditionerede Farmaceuter er derfor vant til meget af den Slags, men desuagtet finder vi den her omtalte Dispo-sition at være lidt for meget af det gode.

Med Loven paa vor Side maa vi kræve, at de gældende

Bestemmelser for Bortgivelse af Apotekerprivilegier bliver haandhævet efter deres Aand og Bogstav. Vi maa forlange, hvad enten dette er et Forsøg paa at slippe udenom en principiel Afgørelse af et pinligt Spørgsmaal paa en nem og billig Maade, eller det skyldes andre indflydelsesrige Kræfter, der paa denne Maade har søgt at undgaa en Afgørelse af et andet Principspørgsmaal, eller om det endelig skyldes en dygtig Forretningsmands over al Maade vellykkede Manøvre til sin egen Fordel, at være fri for at være den betalende Part. Den Ære skal vi meget have os frabedt. Og vi vil fremsætte et af hele vor Stand støttet Krav om, at Besættelsen af Vejle Svane Apotek gaar sin naturlige Gang gennem Sundhedsstyrelsen, uden at os uvedkommende Spørgsmaal faar nogen Indflydelse. Ministerenevælde fik vi nok af i Hr. Albertis Tid, vi ønsker ikke den Tid om igen.«

Der blev blandt de danske Farmaceuter taget Initiativ til et Protestmøde, som med priselig Korthed paa Grund af Sagens aktuelle Hast afholdtes allerede 6 Dage senere, den 18. Maj 1917. Paa dette blev det eenstemmigt vedtaget at indgaa med en Protestadresse til Rigsdagen:

»Undertegnede danske Farmaceuter tillader sig ærbødigt at nedlægge en bestemt Protest mod den paataenkte Fremgangsmaade ved Besættelsen af det personlige Apoteksprivilegium, Vejle Svaneapotek, idet Regeringen uden paa sædvanlig Maade at opslaa Apoteket ledigt til fri Konkurrence for alle adkomstberettigede under Haanden skal have tildelt den reelle Apoteker fra St. Thomas, Vestindien, Hr. O. V. Poulsen, dette personlige Apoteksprivilegium fra 1. August d. A. og tilmed for et Tidsrum af 30 Aar. Selv om Udnævnelsen endnu ikke foreligger officielt, maa det formodes, at Regeringen har givet Hr. Poulsen Løfte om nævnte Privilegium, da han allerede har genengageret Personalet og købt Apoteksejendommen

. . . . Vi anmoder derfor den høje Rigsdag om at faa de gældende Bestemmelser for Bortgivelse af personlige Apoteksprivilegier haandhævet efter deres Aand og Bogstav,

saaledes at Besættelsen af Vejle Svaneapotek gaar sin naturlige Gang gennem Sundhedsstyrelsen, uden at os uvedkommende Spørgsmaal faar nogen Indflydelse.«

En Del af Protestadressen er her udeladt for at undgaa Gentagelse, men det fremhæves i det af Forfatteren udeladte, at allerede den kgl. Resolution af 23. December 1842 trak en skarp Skillelinie mellem de indtil da oprettede Apoteker (de reelle) som hidtil havde været Genstand for Køb og Salg, og alle fremtidigt oprettede (de nuværende personelle Apoteker); man fik ogsaa indflettet, at Apoteker Poulsen ved en fri Konkurrence ikke kunde være kommet i Betragtning,

»da det maa anses for sikkert, at der vilde have meldt sig kvalificerede Ansøgere med mindst 20 Aars større Anciennitet.«

Der deltog 70 Farmaceuter i dette Protestmøde. Formanden, den senere Aarhusapoteker *Hans Viggo Hansen*, bød Velkommen, specielt til Pressen, og der var almindelig Enighed om at fordømme denne Fremgangsmaade, selvom man ikke var klar over paa dette Tidspunkt, om Besættelsen var en Realitet. Inden Mødet sluttede, fremhævede et Medlem Tanken om at boykotte Apoteket i Vejle, selvom dette ikke var »lovligt«, og i samme Nummer af Farmaceutisk Tidende bragtes paa sidste Side til Afrivning og Indsendelse en »Kupon« til Brug for Medlemmer, som ikke havde kunnet deltage i Protestmødet og som paa denne Maade skriftligt kunde tilslutte sig Protesten.

Den 9. Juni havde Protestadressen faaet 600 Underskrifter (d. v. s. næsten samtlige underordnede ikke apoteksbefordrede Farmaceuter i Danmark) og forelaa nu færdigtrykt. Man havde Aftale med en Lands-

tingsmand og en Folketingsmand (Rigsdagen var jo dengang et 2-kammerdelt Parlament) om at indbringe Adressen i de respektive Folkeforsamlinger, men man var kommet for sent: Den 15. Juni forelaa den kgl. Resolution om, at Apoteker Poulsen havde faaet Privilegiet.

Den menige Røst, der i samme Nummer af Farmaceutisk Tidende bringer sine »Betragtninger«, fik Ret i sine Forudannelser:

»I Dag har jeg underskrevet Bestyrelsens Opraab om Tilslutning til Protesten angaaende Vejle Svaneapotek, men jeg kan ikke skjule for mig selv, at det er sket med en uhyggelig Følelse af, at samme vil være ganske uden Betydning for Udfaldet.«

Med den kgl. Udnævnelse var Sagen ikke sluttet.

I Farmaceuternes Medlemsblad konstaterede man næste Uge med nogen Bitterhed, at

»naar alle Partier i Finansudvalget har givet deres Tilslutning, skal der selvfølgelig meget præsserende Grunde til at ændre en vedtagen Beslutning, særlig set paa Baggrund af Aalborg Venstreblads Udtalelser, der selv i den Omstændighed, at Transaktionen er lovstridig, ikke ser nogen vægtig Hindring for Rigsdagen, som jo selv har det i sin Magt at lave nye Love for Tilfældet(!)«

Man maa vist med Redaktøren være enig i, at Velanstændigheden byder, at man saa lavede Loven om, inden man udnævnte i Strid med Loven.

Apoteker Poulsen havde vel genengageret hele Personalet samtidig med Købet af Ejendommen, men endnu inden han havde overtaget Privilegiet i Vejle, stod han uden Personale: Svaneapotekets Medhjælpere forment, at de ved deres Engagement »kun var forpligtet overfor et Vejle Svaneapotek, men ikke overfor et St. Thomas Apotek« — og Justitsministe-

riet havde for egen Regning i Forbindelse med Kommunikationsskrivelsen af den kgl. Resolution til Sundhedsstyrelsen tilføjet den famøse Bemærkning: »Det paagældende Apotek vil være at benævne »St. Thomas Apotek«.

Denne Tilføjelse — som altsaa ikke findes i selve den kgl. Resolution — fik uanede Konsekvenser. Dels altsaa dette, at Personalet mente sig berettiget til at fratræde, inden St. Thomas Apotek paany aabnede sit Officin efter Overflyttelsen til Vejle, og at Medhjælpernes Organisation blokerede Apoteket for Tilgang af nye Medhjælpere. Men dels ogsaa, at Sundhedsstyrelsen nu kunde vaske sine Hænder. Sundhedsstyrelsen fremsatte Forslag, »som snarest gik i Retning af dels at annullere den Apoteker Poulsen meddelte Bevilling, dels at lade Svaneapoteket bestaa som personligt paa samme Sted og saa enten yde Apoteker Poulsen det kontante Vederlag, man tidligere havde foreslaaet, eller konvertere dette til et nyt Privilegium for Oprettelsen af et nyt Apotek i Vejle«, som Ministeriet havde skyndt sig med at faa kgl. Resolution for — nemlig nøjagtigt samme Dato som den, der fremgik af Apoteker Poulsens Udnævnelse til Vejle.

For den udenforstaaende Læser bør det formentlig her fremhæves, at der, som det vel forstaas, i Vejle i 1885 var blevet oprettet et Svaneapotek — det, der nu hedder St. Thomas Apotek. Allerede i 1874 havde Farmaceutisk Medhjælperforening for at bøde paa de Befordringsmuligheder, som for Farmaceuter i Danmark altid har været beskedne, ansøgt om Oprettelse af 23 nye Apoteker(!), deriblandt et nyt andet Apotek i Vejle, hvor Løve-apoteket hidtil havde været Eneapotek. Sundhedskollegiet anbefalede ogsaa den-

gang Oprettelsen af et personligt privilegeret Apotek i Vejle, men Byraadet ansaa ikke et saadant for nødvendigt, og Ministeriet var paa dette Tidspunkt aldeles Modstander af Oprettelse af flere Købstadapoteker, det var Landapoteker, som havde Ministeriets Interesse.

Sundhedskollegiet gentog et Par Aar efter sin Henstilling med ikke større Held og skrev — man var sagtmodig — 5. December 1884, at en Del af disse Henstillinger for 10 Aar siden endnu ikke var taget til Følge, »hvorfor man vilde bringe sin Skrivelse i Erindring og samtidigt særligt anbefale Oprettelse af nye Apoteker bl. a. i Vejle«; man havde nu mere Held med sig, og 16. April 1885 kom Bevillingen til Byens andet Apotek, Svane Apoteket.

I 1910 fik Byen sit tredie Apotek, Gorms Apotek, og ved det Røre, som St. Thomas Apoteks Overflytning fra Dansk-Vestindien fremkaldte, fik man et nyt fjerde Apotek, der kom til at hedde — Svane Apoteket.

Dette nye Svane Apotek blev placeret som en direkte Genbo til det tidligere, og det skulde hedde Svaneapoteket, formentlig for at prøve at samle de Skaar, man havde foraarsaget ved at omdøbe det gamle Svaneapotek til et St. Thomas Apotek — det synes oprindeligt at have været Hensigten at nedlægge det gamle Svaneapotek.

Det oprindelige Svaneapoteks første Indehaver, *C. F. C. Ulrich*, havde Apoteket fra 1886 til 1906, hvor han døde, og Enken fik Lov at fortsætte Driften ved kvalificeret og af Justitsministeriet godkendt Bestyrer til 1910, det var den datidige Form for Pensionering af Apotekerrenker. Efterfølgeren *C. F. J. von Eggers* levede kun 2 Aar efter at have faaet Privilegiet

paa Vejle Svane Apotek, og ogsaa dennes Enke fortsatte Driften paa lignende Vilkaar indtil 1. August 1917. Det bør her fremhæves, at denne Dato var fastsat allerede i 1912 og er altsaa ikke fremkaldt af Problemerne i Forbindelse med St. Thomas Apoteks Overflytning.

Men det hed direkte i Apoteker O. V. Poulsens Ud nævnelse af 15. Juni 1917,

»at det Privilegium til at drive Apotek i Charlotte Amalie paa Øen St. Thomas, som O. V. Poulsen i Henhold til kgl. Bevilling af 26. Maj 1913 hidtil har været Indehaver af, flyttes til Vejle, saaledes at det tillades Apotekeren fra 1. August d. A. (1917) at regne *at drive et Apotek paa det Sted, hvor det nuværende Svane-Apotek er beliggende* med Ret til indenfor et Tidsrum af 30 Aar at sælge Privilegiet, medens dette, saafremt han efter Udløbet af det nævnte Tidsrum fremdeles er Indehaver deraf, kun er knyttet til hans Person og bortfalder i Overensstemmelse med Lovgivningens almindelige Regler.«*)

At det ved Genoprettelsen af et nyt Svaneapotek i Vejle saa fremtrædende var Maalet at skabe Konkurrence til det overflyttede St. Thomas Apotek og ikke noget andet af Byens Apoteker, fremgaar end tydeligere af en anden Sag, som ogsaa er refereret (Side 374 ff.) i det nedenfor citerede officielle Værk:

Den 31. Januar 1917 anmodede Justitsministeriet Sundhedsstyrelsen om en Udtalelse angaaende Spørgsmaalet om Oprettelse af eet eventuelt to nye Apoteker i Vejle.

Justitsministeriet havde under Hensyn til den betydelig forøgede Omsætning paa de 3 Apoteker i Vejle, og den Omstændighed, at Privilegiet til at drive Svaneapoteket vilde blive ledigt 1. August 1917, overfor Vejle Amt udtalt Ønsket om at søge oprettet to eller i hvert Fald eet nyt

*) Sundhedsstyrelsens Aarsberetning for 1917, København 1918, Side 353.

Apotek i Byen og derfor anmodet Amtet om at indhente Oplysninger angaaende dette Spørgsmaal.

Vejle Byraad havde derefter under 30. November udtalt, at det ikke skønnede, at der for Tiden var Grund til at oprette et 4. Apotek i Vejle, men saafremt der maatte blive bestemt, at et saadant Apotek skulde oprettes, ansaa Byraadet det for ønskeligt, at dets Beliggenhed blev en saadan, at det særlig kom til at konkurrere med Svaneapoteket. — I en senere Skrivelse meddeltes, at Byraadet havde vedtaget at anbefale, at et eventuelt nyt Apotek blev beliggende i *Byens sydlige Del*.

Politimesteren i Vejle havde i Erklæring af 30. November 1916 udtalt, at det fandtes rimeligt, at Lejligheden blev benyttet til at oprette eet — men ikke flere — nyt Apotek i Vejle. Under 22. Januar 1917 bemærkede Politimesteren, at det af Hensyn til Befolkningens Tarv syntes naturligst, at det eventuelle ny Apotek blev beliggende i den sydlige Bydel — formentlig i en af Ejendommene ved den Plads, hvor Koldingvejen og Fredericiagade udmunder i Sønderbrogade — da Beboerne af denne Bydel har den længste Afstand til et Apotek; men det vilde ikke kunne benægtes, at et Apotek dér i langt overvejende Grad vilde blive Konkurrent til Løveapoteket.

Amtslægen havde 7. December 1916 bemærket, at der set fra Befolkningens Side absolut ingen Trang var til Oprettelse af eet, endsige to ny Apoteker i Vejle. Gorms Apotek vilde i ethvert Fald ikke kunne taale nogen Konkurrence; hvis der derfor skal oprettes et nyt Apotek, maa det lægges Syd for Svaneapoteket. Blev det anlagt i Byens sydlige Ende, hvad der egentlig vilde være naturligt, vilde hele Konkurrencen falde paa Løveapoteket, og det skulde jo ikke være Hensigten, som tværtimod snarere synes at være at tilvejebringe en Konkurrent til Svaneapoteket, naar dette skifter Ejer efter 1. August 1917

Vejle Amt mente i Skrivelse af 26. Januar 1917 ogsaa at maatte lægge Hovedvægten paa, hvad der mest vilde være i Befolkningens Interesse; men fandt det selvfølgelig rigtigt, hvad saavel Politimesteren som Amtslægen havde fremhævet, at et i Byens sydlige Ende anlagt Apotek væsentlig vilde blive Konkurrent til Løveapoteket. For di-

rekte at ramme Svaneapoteket ved sin Konkurrence maatte det ny Apotek formentlig lægges i aldeles umiddelbar Nærhed af dette — hvorved det dog maaske ogsaa vilde skade Gorms Apotek noget — og at henvide det til at oprettes i Byens østlige Del i Nærheden af Bamegaarden vilde næppe være betimeligt, saalænge Bebyggelsen her ikke er større, end den er. Her kunde derimod mulig et kommende 5. Apotek ved Byens Udvikling finde sin Plads.

Sundhedsstyrelsen bemærkede 15. Maj 1917, at den i og for sig maatte anbefale Oprettelsen af et 4. Apotek i Vejle med Beliggenhed paa Dæmningen, ikke sydligere end Visingsgade, men at Styrelsen tillige mente at burde henvende Opmærksomheden paa, dels at Tilvejebringelse af Lokale og Inventar til ny Apoteker for Tiden kræver abnorm stor Anlægskapital, dels at Vanskeligheden for de bestaaende Apoteker, særlig Landapoteker, ved at skaffe nødvendig Medhjælp yderligere vil forøges ved Oprettelse af ny Apoteker. Spørgsmaalet om Oprettelse af et Apotek i den sydlige Del af Vejle vilde Sundhedsstyrelsen nærmere overveje.

Justitsministeriet meddelte 16. Juni 1917, at det under 15. s. M. ved kgl. Resolution var bifaldet, at der oprettedes et 4. Apotek i Vejle, beliggende i Gaden Dæmningen, ikke sydligere end 100 Meter Nord for Havnegade, og anmodede Sundhedsstyrelsen om at opslaa Privilegiet til at anlægge og drive dette Apotek ledigt.

Under 20. Juni meddelte Justitsministeriet, at Opslaget om det ledige Apotekerprivilegium i Vejle vilde være at affatte saaledes, at det udtaltes, at Privilegiet til at drive Svaneapoteket i Vejle var ledigt, og at den, der maatte opnaa dette Privilegium, vilde være forpligtet til at drive Apoteket paa et Sted i Gaden Dæmningen, ikke sydligere end 100 Meter Nord for Havnegade.

De i Sundhedsstyrelsens Skrivelse fremførte økonomiske, finansielle og personalemæssige Vanskeligheder var ikke overvurderede; det tog mere end 2 Aar at faa stablet det nye Svaneapotek paa Benene, og først den 5. December 1919 kunde den ved kgl. Bevilling af 3. August 1917 udnævnte Apoteker *Otto*

Nielsen genaabne det Apotek, der var blevet lukket 2 Dage før hans Udnævnelse.

Paa dette Tidspunkt havde Apoteker *O. V. Poulsen* allerede solgt sit St. Thomas Apotek i Vejle — og for en Salgssum af helt andre Dimensioner end den justitsministerielle Erstatning paa 30.000 Kr., som der oprindeligt havde været Tale om: Købesummen var 390.000 Kr., hvorved Ejendom, Inventar og Varelager ansattes til 190.000 Kr. og selve Privilegiet til 200.000 Kr.!

En dansk Farmaceut fra Guajaquil i Staten Ecuador i Sydamerika, *Peter Petersen Lund*, som efter at have tilendebragt sine farmaceutiske Studier i København tog Plads paa det saakaldte »tyske« Apotek *Bottica Glaesel* i Guajaquil, hvor han iøvrigt ogsaa senere tog Landets Staseksamen (Doctor en Farmacia), overtog for ovennævnte Sum den 4. November 1919 St. Thomas Apotek.

Apoteker *P. Lund* blev den sidste »reelle« Privilegieindehaver til St. Thomas Apotek.

I 1932 kom den Lov, hvis § 48 er citeret foran i denne Afhandling, og hvorefter de reelle Privilegier skulde afløses af personelle. Erstatningen for det Tab, som Indehavere af reelle Privilegier vilde lide derved, skulde udbetales af Afløsnings»kassen« — en Slags Bank i Realiteten, oprettet ved Apotekerloven af 1932 — idet de til Erstatningens Udredelse nødvendige Midler skulde tilvejebringes ved Laan, som Afviklingskassen optog i den særlige Apotekerfond.

Denne Apotekerfond var tilvejebragt allerede i 1894, hvor der indførtes en særlig Afgift af Apotekernes Indtægter, men vel at mærke kun de Apoteker, som hvilede paa personelt Privilegium (Lov om Afgift af personlige Apotheker af 13. April 1894, der allerede

næste Aar blev ændret ved en ny »Lov om Afgift af personlige Apotekerbevillinger« af 10. April 1895).

Ved en samtidig med Apotekerloven af 1932 gennemført Apotekeravgift-lov blev det gennemført, at alle Apoteker skulde svare en særlig Nettoindtægtsafgift, de personelle tillige en Omsætningsafgift, men de reelle Apoteker var ved § 5 i denne Lov udtrykkelig fritaget for at svare Omsætningsafgift.

I den Beretning om de salgbare Apotekerprivilegiers Afløsning i de nordiske Lande,*) som Sammenslutningen af Apotekere med salgbart Apoteksprivilegium udgav i 1942, udtales udførligt, at

»Afviklingskassen har fundet det selvfølgeligt, at Bestemmelserne om Afløsning af salgbare Apoteksprivilegier ikke har haft de særlige Forhold for Øje, som gælder for Privilegiet for Sct. Thomas Apotek i Vejle, hvis Salgbarhed er bestemt at skulle bortfalde fra 1. August 1947 uden Erstatning til Indehaveren, hvis Bevilling til at drive Apoteket samtidig bortfalder. Værdien af en saadan begrænset Salgsret var allerede ved Lovens Ikrafttræden saa væsentlig mindre end Værdien af en ikke tidsbegrænset Salgsret, at det vel kunde være tvivlsomt, om det overhovedet vilde være beføjet i dette Tilfælde at anvende Afløsningsbestemmelserne, der paalægger et afløst Apotek gennem en lang Amortisationstid at erlægge en efter Erstatningen affasset Amortisationsydelse, men fritager det for Omsætningsafgift; det maa i hvert Fald være udelukket paa nærværende Tidspunkt, hvor Salgsrettens Værdi er svindende. Da Afløsningsbestemmelserne mulig kunde siges i nogen Grad at ændre Indehaverens Forudsætninger ved Købet, fandt Avviklingskassen det rettest for alle Tilfældes Skyld at føre Forhandlinger med Indehaveren, der erklærede at være klar over, at han den 1. August 1947 maatte ophøre at virke som Apoteker, men ikke ønskede dette ændret. Avviklingskassen anser der-

*) Aage Schæffer: De salgbare Apotekerprivilegiers Afløsning i Danmark, København 1942.

med ethvert af Afløsningsordningen muligt flydende Hensyn til Privilegieindehaveren for fyldestgjort.

Apoteker P. Lund var født 1. Juni 1885 og saaledes 62 Aar, da det reelle Privilegium til St. Thomas Apotek udløb; Forfatteren har kendt Apotekeren personligt og med denne ogsaa drøftet en eventuel Fortsættelse af Privilegiet paa personelt Privilegium. For-

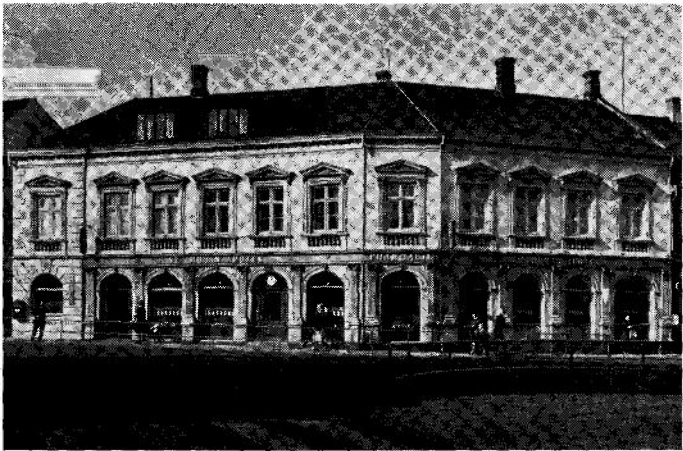

Fig. 9. St. Thomas Apotek i Vejle 1962.

handlingerne om Apoteker Lunds Fortsættelse som personlig Apoteker strandede paa Afviklingskassens Tilbud, idet Lund mente, den tilbudte Erstatningssum var for lille.

I 1947 blev derfor Apoteksprivilegiet opslaaet ledigt som personelt Privilegium og søgtes bl. a. af Apotekets daværende Provisor *Otto Lindemark*, som blev den foretrukne blandt Ansøgerne, og fra 1. August 1947 blev Apotekets Drift overdraget til dets nuværende Indehaver, udnævnt ved kongelig Reso-

lution af 21. Juli 1947. Apoteker Lund, som først er død i 1959, beholdt Apotekets Ejendom, og de ikke helt lette Forhandlinger om Fastsættelsen af et Lejemaal foregik paa Forfatterens Embedskon- tor, hvor de tilsidst blev bragt til en lykkelig Af- slutning med begge Parters Tilfredshed. Apoteket

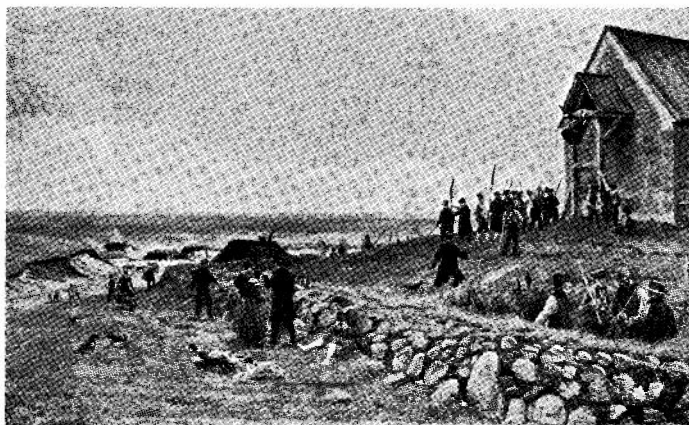

Fig. 10. St. Thomas Apotek. Officinet.

har stadig til Huse i den Ejendom paa Vejle Nørre- torv, hvortil det i 1917 overflyttedes fra St. Tho- mas i Dansk-Vestindien. En Udvidelse og Moderni- sering har længe været ønsket af Apotekets nuvæ- rende Indehaver, men er strandet paa Ejendomsfor- holdet, idet Apoteket fortsat bor i lejede Lokaler. Og- saa en Flytning til en relativt nærliggende Købmands- gaard har været ventileret, men har mødt Afslag i Indenrigsministeriet. I 1947 rejstes — som vel natur- ligt var — ogsaa Spørgsmaalet om en Flytning til det

sydligere Kvarter i Byen, som allerede Sundhedsstyrelsen i 1917 pegede paa, men man mente dengang — og maa formentlig ogsaa stadigt fastholde — at Placeringen efter Byens hele Struktur er den bedste, som den er i Øjeblikket. Selvom en Modernisering er ønskelig, bør dog Apotekets gamle — fra 1886 stammende — Officin alene ved sit gedigne Særpræg i videst mulige Omfang bibeholdes. Det holder sikkert næste Jubilæumsdag i 1988 over.

Hans Smidth: Fra Slavekrigen 1848.

»NOGLE ERINDRINGER FRA MIN BARNDOM TIL 82 AARS ALDER«

Nedskrevne af Lærer *N. P. Jensen*.

N. P. Jensen var født i Ølholm 1829, og Dagbogen slutter omkring 1911. Erindringerne er saa detaillerede og nøjagtige, at der formentlig bag dem ligger en Dagbog eller i alt Fald samtidige Notater.

Disse Erindringer indeholder en Del, som lyder mærkeligt i vore Øren, selvom de omtalte Tildragelser ligger godt 100 Aar tilbage. Alt er nedskrevet uden Tanke paa at se det paa Tryk. Skildringerne er ret aabenhjærtige og indeholder mange levende Træk om Mennesker og Forhold i Datiden, hvortil kommer, at ingen kan nære Tvivl om, at hvert Ord er sandt. Han har brugt sine Øjne og Øren den gamle Degn, og medens han fortæller om de andre, tegner han uvilkaarligt et karakterfuldt Billede af sig selv og sin egen Personlighed.

Da en hel Del af Erindringerne er uden almen Interesse, gengives de her i Uddrag.

Poul Lorenzen.

Bogen ejes af Fru Elisabeth Lorenzen, N. P. Jensen var hendes Oldefader paa mødrene Side.

Barndoms- og Ungdomsaar i Ølholm.

Da Bysmeden blev gammel, og man vilde ansætte en ny Mand, vilde den gamle ikke rømme Bøligen, som han utvivlsomt ikke bare ejede, men selv havde bygget; men saa fandt en af Gaardmændene paa at sammenkalde de andre Gaardmænd med Heste og Vogne ved Smedien, hvorpaa man tog fat paa at underminere Huset, »saa Stolperne hang løse, og Kopper og Fade rullede ud«. *Grunden* ejedes nemlig af Gaardmændene, og de mente at have Ret til at tage Fyld til deres »Vaas«, en Vej, der gik som en Halvmaane om Byen gennem Engene.

Naar man skulde have noget lavet hos Smeden, maatte man selv eller den Karl, man sendte, trække Bælgen og slaa med Forhammeren. Kul skulde man ogsaa medbringe samt Mellemmad og en lille Lærke, som man drak af med passende Mellemrum.

Ved Gaardejer Nielsens Bryllup var der Hornmusik fra Horsens i Kirken, hvor Hornene og »gamle Kingo« klang sammen. »Vi Skolebørn var med som udmærket indøvet Sangkor; men da Basunerne klang, glemte vi baade Næse og Mund, Sangen gik i Stykker, det gik over vor Forstand at synge med der. Det gik ikke bedre i Uldum, da Christian den 8de og Caroline rejste derigennem paa deres Jyllandstur. Lærer Stejnmejer havde placeret os i to Rækker, imellem hvilke de Kongelige skulde køre, efter at de havde passeret Æresporten, og han havde forfattet en Sang til de Højes Pris; men da Toget kom i susende Galop med de udasede Bønderheste for Vognene, og vi saa de mange røde Livréer, kendte vi ikke, i hvilken der stak en Konge, og det hele blev en stor Fiasko.«

En Mand ved Navn Bisted købte en Gaard i Øl-

holm. »Han var Søn af en Præst i Nærheden af Assens, der var bekendt ved, at han og hans Degn kom i Slagsmaal oppe for Alteret, efter at Degnen havde iført ham Messehaglen og lignede Præsten ved en broget Stud.«

Ifølge Kirkebogen i Kollerup fødte en Proprietærkone en Søn, til hvem en Husmand blev indskrevet som Barnefader. Lærer Jensen tilføjer, at det var et stift Stykke, da Konen og Proprietæren endnu levede flere Aar sammen: »Der maa have været et koldt Forhold mellem Ægtefællerne efter den Skandale, sandsynligvis har det aldrig været varmt — ja maaske i Hvedebrødsdagene.«

Ad Landevejen gennem Ølholm kom i N. P. Jensens Barndom mange Slags Folk: Kalkmænd, der kom kørende med ulæsket Kalk fra Daubjerg i lukkede Vogne, Aalemænd med saltede og røgede Aal fra Thy, Pottmænd med sorte Gryder og Potter, og Fademænd med Lurfade og Skaale, samt Humlemænd fra Fyn. Gaaseflokke paa flere Hundrede kom nordfra med 4 à 6 Drivere.

Det var i Frederik den 6tes Dage, og Prygl hørte sig til i Skolen som ved Arméen. Lærer Stejnmejer slog med en lang tyk Lineal, og Slagene »faldt tungt i Hænderne, saa det varmede; jeg har tit lagt Haanden ved den kolde Mur efter saadan en Overhaling.«

Undervisningen i Tabel foregik pr. Kommando ved Hjælp af en Fløjte, naar Børnene skulde gaa hen til de Tabeller, der var ophængt, naar de skulde standse, og naar de skulde begynde på Lærdommen. Skrivning foregik ved et Sandbord, der var langt og med Lister, saa Sandet ikke skulde spildes. Ved hver Ende var en dyb Skuffe til Sand og smaa Pinde til at skrive med. Naar Børnene havde skrevet saa meget, der

kunde staa, glattedes Sandet ud med en »Strygeflade«. En stor Del af Undervisningen foregik i alle Fag ved »Bihjælpere«, d. v. s. nogle af de store Børn, »da Læreren sad paa Kathederet, røg af sin Merskum'er eller læste«.

Brændevin brændtes til eget Brug i hver eneste Gaard, skønt det var forbudt, og der kunde falde store Bøder. Naar Toldvæsenet var i Farvandet, gik der Bud fra Hus til Hus: Nu kommer æ Spedere (Spejdere)!

Lærer Jensen fortæller om Gilder og Legestuer, hvad man spiste og drak osv. Til Pintsedansen blev Natten i Forvejen i Hvolgaards Skov hentet et højt, slankt Bøgetræ, der blev plantet udenfor Dansesalen i Gaarden, »og omkring dette Træ gik Dansen af Ungdommen om Eftermiddagen med de tildelte Kærestes«.

N. P. Jensen, hvis Fader var Gaardmand, skulde engang trække til Marked i Kollemorten med en gammel Ko. Senere paa Dagen vilde hans ældre Broder komme paa Markedet og se at faa Koen solgt; men da Drengen var paa Vej med Koen mod Kollemorten, kom to Handelsmænd kørende. Det var gamle Rosendahl i Uldum Kro og gamle Simon i Solskov. Til dem solgte Drengen Koen for 13 Rdl. og en Sølvmark i Drikkepenge, og saa fik han oven i Købet Lov at køre med til Markedet i Stedet for at trække med Koen. Den ældre Broder blev vred; men da det viste sig, at der ingen Handel var med gamle Køer, og at 13 Rdl. var en god Pris, gik Vreden over, og Synderen kørte paa Karrusel for sin Mark.

Vinteren 1843—44 gik N. P. Jensen til Præst hos Pastor Ussing i Uldum, en lang Vej i Sne og daarligt Føre. Børnene naaede først hjem sent om Afte-

nen. En af Drengene var noget tunghør; men det klarede Præsten, som var en dygtig Blikkenslager. Han lavede af Blik et Talerør, som Drengen stak i Øret og fik sin aandelige Føde igennem. Føden bestod af Balles Lærebog og den evangeliske Salmebog. Til Konfirmanddragten hørte høj Hat og Sko med Bunde af Bøgetræ.

I Efteraaret 1844 var der Revu ved Hedensted over Dragonregimenterne fra Randers, Aarhus og Odense. Baade Kong Christian den 8de og Dronning Caroline Amalie var med. Dronningen sad i en Vogn. Frederik den 7de var med som Kronprins.

Vinteren 1844—45 var N. P. Jensen, kun 15 Aar gammel, Kontorist hos Provst Zahle i Hvejsel Præstegaard. Forbindelsen med Omverdenen var der kun lidt af. Der gik dog Post til Vejle hver Tirsdag og Torsdag.

Efter den nye Kommunallov i 1848 skulde der være Valg af Sogneforstandere i Hvejsel og Givskud. Gaardejer Christen Træskomand skulde udpege en fra Givskud, hvor der boede en »af de raske Fynboer fra Pejrup«. Christen motiverede sit Valg saaledes: »Saa stemmer a o Morten Pejrup, for a har hørt, at han skyder djer Høns derind, nær de kommer o hans Mark, o da a levieret Sten te æ Skuel derud, vild han aasse kassier dem, saa a tænker, han maa væ gue til o vær Sognforstander.« Morten blev valgt, men blev for stor paa det og endte som Røgter.

Provst Zahle satte Pris paa Æresbevisninger. Ikke bare de unge, men ogsaa ældre Mænd og Kvinder kysede ham paa Haanden i Hjemmet og ved Kirken. Provstens Frue og Børn fik ogsaa Haandkys. Paa nær Degnen og et Par andre meldte Sognets Beboere sig i Præstegaardens Køkken, hvor der gaves Audiens.

Præsten sad længe oppe om Aftenen og stod først op henved Middag, og saa skulde han have Frokost med et Par gammel Rom'er til. Konfirmanderne, af hvilke nogle havde 1½ Mil at gaa, skulde møde Klokken 9, skønt Overhøringen først begyndte ved Middagstid. Ved Kirken maatte Menigheden vente paa ham i Timevis.

Det var Skik eller Uskik, at de fleste af Mændene blev staaende udenfor Kirken, til Præsten gik paa Stolen, og naar han gik ned, gik de ud igen. Konfirmationen varede næsten en hel Dag. Under Tjenesten gik Degns Madame over til Provsten med Frokost, som han spiste bag Alteret med diverse gammel Rom'er til.

I Februar betaltes Tiender, og det blev til ret mange Penge, som fristede »det bekendte Tyvekomplot, som strakte sig over hele Jylland« (Bettefanden og hans Slæng?). De brød ind en Nat, men fik kun fat i 60 Rdl. af Fattiggassen, nogle Klæder m. m. og 6 sølvbeslaaede Merskumspiber. 1600 Rdl., som laa i en anden Skuffe, fandt de ikke.

Gamle Gaardejer Michelsen paa Mindstrup skelnede mellem Totalafholdsmænd og Afholdsmænd. De sidste maatte nok drikke en Knægt (Thevandsknægt) eller to.

Pastor Brøchner, som døde i Kollerup, var en Original. Han gik altid til Fods til sit Annex, fordi han havde haft en Forpagter, der stadig væltede ham for at blive fri for at afgive Befordring. Brøchner var saa bange for Gæs, at han gik langt udenom dem. Engang var han ridende, men da Hesten gav sig til at græsse, og han ikke kunde faa den i Gang, stod han af og gik, »da Dyret havde bidt sig fast i Græsset«.

I Thyregod var en stakkels Degn, som hed Poulsen.

Han kunde ikke holde Disciplin eller lære Børnene noget, hvad Præsten bebrejdede ham. Efter en saadan Formaning hængte Læreren næste Dag Sjaler og Lagener for Skolens Vinduer og gik ind til Børnene med en Buløkse i Haanden, idet han sagde, at den mindste Uro vilde koste vedkommende Hovedet. Børnene flygtede skrigende ud af Vinduer og Døre. Det blev Lærers sidste Skolegerning.

Paa Seminariet i Jelling.

1846 kom Jensen til Jelling for at forberede sig paa at komme ind paa Seminariet. Han indlogerede sig paa en Gaard et Stykke fra Byen og delte Værelse med forskellige, en Tid med »en rigtig Vestjyde, der fyldte Sengen med Lus, der var store og fede; han dumpede anden Gang«.

Der var omkring 1848 i Jelling kun eet Hus med Tegltag. Seminariet var en uanselig enetages Bygning med Straatag. Eleverne boede to og to sammen paa Værelserne, hvor de laa i samme Seng. De skulde møde hveranden Søndag i Kirken og tage Del i Sangen. Præsten var Seminariets Forstander. I 1849 var det Pastor Kemp, som tidligere havde været Adjunkt paa Latinskolen i Aalborg. Da Christian den 8de engang var i Aalborg, og Embedsmændene blev præsenteret for ham, sagde Kongen om Kemp, som var en lille og skrøbelig Mand: Hvad er det for en lille Dreng, der har forvildet sig ind mellem saa mange voksne og lærde Mænd? Kemp svarede: »Deres Majestæt maa ikke have anset mig for en Dreng, da De var saa naadig at kalde mig til mit nuværende Embede.«

En af Lærerne hed Claudi. Han var nogle Aar senere indbudt til Taffel i Præstegaarden, da Frederik

den 7de besøgte Jelling for at udgrave de berømte Høje. Claudi havde Tandpine, som Kongen kurerede med Madeira. Tandpinen gik over, Læreren fik en lille Rus, og Kongen morede sig.

Tredjelæreren hed Trahn og var fra Ejderstedt. Han var Lærer i Musik og Sang og lod Eleverne synge »Schleswig Holstein meerumschlungen« og andre tyske Sange. Til Gengæld drillede de ham med at hænge et Billede af Hertugen af Augustenborg op paa den sorte Tavle og bombardere det med Smaasten og Knolde. Trahn klagede til Forstanderen, men der kom intet ud af Klagen.

I Jelling oplevede N. P. Jensen

Krigen 1848.

Ved Krigens Udbrud meldte en Del af Seminariesterne sig som frivillige ved Arméen. Efter Paaske-slaget ved Slesvig hed det sig, at de danske var paa Tilbagetog, og at man snart kunde vente Tyskerne, hvorefter samtlige Seminariets Lærere, der var tre i Tal, rejste over Aarhus til Øerne og lod Skole være Skole. De Elever, der ikke var gaaet til Hæren, maatte altsaa paa ubestemt Tid forlade Seminariet, saasom der ingen Undervisning var. Jensen tog hjem til Ølholm og arbejdede ved Landbruget, deltog i Høhøsten, skar Tørv osv. Da Høet var bjærget, gik han en Dag til Jelling, hvor det viste sig, at Undervisningen var kommen i Gang igen, dog ofte afbrudt ved Indkvartering af Dragoner. Han overværede en Dag, at en Dragon blev straffet med Slag paa Ryggen med en Klinge. En anden Dragon fik nogle Timers Krumslutning i Hans Møllers Lade; men det generede ham ikke stort. Dels var han Skrædder og vant til at sidde krumbøjjet, og dels kunde han lade Hænderne glide

ud af Jærnet og stikke dem ind igen, naar der kom en Officer.

Profossen ved Regimentet hed Byrum. Han holdt af de vaade Varer, og bedst som han sad i en Gaard ved et Glas Punch sammen med N. P. Jensen, kom Krumslutterens Vagt og meldte, at Skrædderen skulde ud paa Naturens Vegne. Byrum blev gnaven, men det var jo hans Pligt at følge Forbryderen og paase, at han ikke stak af, saa han maatte afsted. Dette gentog sig flere Gange, utvivlsomt som følge af en Sammenrotning mellem Krumslutteren og Skildvagten, og Profossen blev mere og mere rasende.

18. September var der Revu paa Lerbæk Mark, hvor Frederik den 7de red foran Fronten og uddelte Ordener.

I 1849 kunde man i Jelling høre Kanonaden fra Bombardementet af Fredericia. Nogle Dage efter 6te Juli Slaget kørte N. P. Jensen og nogle andre Seminarister til Fredericia for at se Valpladsen. Vejle var fuld af Tyskere, men der var sluttet Vaabenstilstand. Korn og Græs paa Slagmarken var traadt ned, skriver Jensen som gammel Landmand (»det var Rettens stræng for de sølle Bæster«), før han nævner de erobrede Kanoner, Mørsere og Geværer.

En Kone i Jelling fortalte en Dag til en gammel Vagtmester Kloppenborg, at en tysk Officer var redet op paa Gorms Høj og tilføjede: Det kan Danskerne nok ikke! Det kunde den gamle Underofficer jo ikke lade sidde paa sig. Han drejede sin Hest omkring og red op paa Højen. Værre var det, da han skulde ned, men det gik. Konen havde for øvrigt ikke talt sandt, for baade Tyskeren og hans Hest var havnet paa Halsen i Sadelmagerens bløde Mødding.

Men tilbage til Seminariet. Dimittenderne mødte til

mundtlig Eksamen i Livkjole og høje Silkehatte. Jensen fik sin Seminaristeksamen i Dagene omkring 1. November 1849; men forinden havde han i 1848 oplevet

Slavekrigen i Jylland.

Det rent faktiske var, at der i Foraaret 1848 over store Dele af Jylland gik Rygter om, at Slaverne i Rendsborg (Tugthusfangerne) var brudt ud og drog hærgende op gennem Landet. Befolkningen organiserede sig og greb til Vaaben; men det viste sig, at der bag de 6 Høns ikke engang var en lille Fjer, det hele var blind Alarm; men nu giver vi Ordet til Seminarist N. P. Jensen, som skriver, at en Dag kom en Mand ind i Skolestuen og sagde noget til Lærer Hansen, som blev kridhvid i Ansigtet og meddelte, at 600 Slaver var brudt ud i Rendsborg og trængte frem med Ild og Sværd. De var allerede i Nærheden af Jelling.

Lærere og Seminarister løb rædselsslagne ud af Skolen, Kirkeklokkerne ringede, og den almindelige Forvirring øgedes ved, at der var Fastemarked i Vejle, hvorfra Folk kom tilbage med de vildeste Rygter. Der var i hele Jelling kun een Mand, som bevarede Fatningen. Han vilde hindre Klokkeringningen og sagde, at det hele var taabelige Rygter; men ingen hørte paa ham. I Ølholm, N. P. Jensens Fødeby, var der ogsaa een besindig Mand, den gamle Niels Bundgaard. Da en af hans Sønner løb omkring og ledte efter et Værge, sagde den gamle: Ska' a skaft dig en Tøjrekølle, Lars?

Fra Omegnen strømmede Folk til Jelling, hvor der samledes mange Mennesker. »Hæren« ordnede sig paa Marken Vesten for Hans Møllers Gaard. Kvinder og Børn stod omkring i Graad. Seminariets Forstander raabte, at det var galt, alle vaabenføre Mænd forlod

Byen, naar Slaverne kunde ventes hvert Øjeblik; men Mændene drog afsted mod Syd i Kolonne, 2 Mand i hver »Række«.

Vaabenføre var de, men med Vaabnene stod det sløjt til. Seminaristerne var væbnet med gamle Geværer forsynet med Flintlaas og Bajonet. Dette var de fornemste Vaaben, hvorfor hver Seminarist fik en Sidemand af de mindre svært bevæbnede, som havde faaet fat i en Le eller Stage. Jensen fik en Mecklenborger som Sidemand, hvad han ikke syntes om, og det var gensidigt. De gik og skulede til hinanden.

Ved Faarupskov mødte Forsvarerne gamle Jens Petersen paa en af hans brogede Heste. Han havde været ude at spejde, om det var rigtigt, at Fjenden stod ved Haraldskiær. Hans Ord lød: Ja, Slaverne er her snart, og Gud være med Eder!

Nu formeredes Kæde i Skovkanten. I Mangel af en General eller Oberst overtog en forhenværende Underkorporal Kommandoen. Da man havde ventet en Stund, og ingen Fjende viste sig, drog man noget lettet tilbage til Jelling, hvor der indløb Ordre fra Herredsfogeden, at Seminaristerne skulde stille ved Viuf (Viv) Kro og ledes af en Kaptain Mejer. Fjenden stod for Kolding.

De 40 Seminarister kørtes nu i 8 Ægtvogne til Vejle, hvor de blev opstillet »udenfor Stokflets Vinduer i den nuværende Birnbaumsgaard paa Torvegade«. Med ægte jysk Lokalpatriotisme fortæller N. P. Jensen, at alle 40 Mand var Jyder. De to Fynboelever »havde Kanonfeber og bleve tilbage i Kvartererne i Jelling«.

Nu kom Herredsfogden, som havde fyldt sin Kasket med Blykugler, han uddelte til Mandskabet. Jensen havde i Forvejen 6—7 Rendekugler i sit Gevær, som han havde afprøvet med det Resultat, at Krudtet, som

antændtes ved Gnister fra Flintestenen, fusede ud af det store Fængsul og sved ham i Ansigtet, medens Kuglerne forblev i Geværet. Han spurgte derfor Herredsfogeden, hvad han skulde gøre? »Ja hør, min Søn! Naar De kommer til Viuf Kro, maa De henvende Dem til en Underofficer om Hjælp til at faa Kuglerne ud.« Jensen tilføjer: Et rart Vaaben at gaa Fjenden i Møde med!

Var Bøsserne primitive, saa var Ammunitionen det ikke mindre. En Patron, skriver Jensen, bestod af et »Spejl«, hvori der var en Rand, hvor der udenom Papiret, som var kridtet, blev snoet en Strikke. Paa den ene Side af Spejlet var Papiret, paa den anden Side laa en 5—6 Rendekugler. Patronen blev afbidt med Tænderne (hvorfor Mangel paa Fortænder var Kassationsgrund). Naar man var saa vidt, hældte man Krudt ned i Geværmundingen, og saa var man parat til Anslag.

Gaderne i Vejle vrimlede med Krigere bevæbnet med Geværer, Sabler, Høtyve, Leer m. v. Borgervæbningen, som havde været ude mod Fjenden, kom tilbage uden at have set noget til Slaverne, og nu kom der Bud, at det hele var blind Alarm, hvorpaa Kampen henlagdes til Værtshusene med Sang og Klang og knuste Flasker i Glædesrusen. De 8 Ægtvogne kørte derefter tilbage til Jelling med de 40 Jyder, og Jensen naar atter at sende en Salut til Fynboerne: »Jeg skal endnu tilføje, at da vi den urolige Onsdag Aften kom henad Vejen fra Hørup til Jelling, sad vi paa Vognene og plaffede det ene Skud efter det andet, hvilket forskrækkede Folkene og ikke mindst vore to Fynboer, der troede, det var Slaverne, der kom. De sprang i Sengen og trak Omhænget for denne, skjulte sig det bedste, de kunde.« Naar Jensen har et Horn i Siden

paa Fynboerne, finder man maaske Forklaringen andensteds i Erindringerne, hvor der staar: »Jyder og Slesviger sluttede Venskab; men de to Fynboer F. og R. kunde ikke med os Jyder, som de ansaa for dumme.«

Da Seminaristerne plaffede fra Vognene, medens de kørte ind i Jelling, blev ogsaa Forstanderen forskrækket; men da han opdagede, at det ikke var Slaverne, men hans egne Elever, kom han ud a Dar og holdt en Takketale til dem, som om de havde udført en Stordaad.

Helt beroliget var man dog ikke endnu. En Tid blev der holdt Vagt paa en Høj ved Byen for at se, om Baunerne skulde blusse; men der skete intet.

Værre Afbrydelser i Undervisningen skete som omtalt under den rigtige Krig; men de 14 Elever paa Jensens Hold fik alle deres Eksamen. De 10, deriblandt N. P. Jensen, fik 1ste Karakter, medens 4 fik 2den Karakter, »og i blandt de sidste var de to Fynboer, Læseheste«.

Efter overstaaet Seminaristeksamen.

Jensens første Ansættelse var som Lærer ved Friskolen i Raarup, hvor han sluttede Venskab med Pastor Carstensen, om hvem han fortæller, at selv i den strængeste Vinterkulde sad Præsten i sin Stue uden Ild i Kakkellovnen og uden Frakke paa.

Opholdet i Raarup blev dog ikke langvarigt; thi allerede i 1850 blev Jensen Huslærer paa Stougaard hos Proprietær *Rasmus Ingwersen*, der var Søn af den bekendte Studehandler og Studeopdrætter *Major Ingwersen* i Viuf ved Kolding. Om Majoren fortaltes paa Vejle—Koldingegnen, at han en Gang havde været dømt til Tugthus, men maatte gaa fri imod, at han

en Gang om Aaret indfandt sig i Slaveriet for at iføre sig Slavedragten. Det hed sig, at det var fordi han havde begaaet Toldsvig, indført eller udført Stude udenom Tolden. Det med Tolden lyder mere end sandsynligt for den, der kender lidt til Major Ingwersens Rÿ. Lærer Jensen tilføjer: »At unddrage sig at betale den lovbefalede Told ansaa vist ikke dengang for en stor Skam.« Det kan siges med Sikkerhed, at det gjorde det ikke, ej heller efter 1864, da Grænsen kom til at gaa ved Kongeaaen.

Det er saa heldigt, at Historien om Majoren og Slaveriet kan kontrolleres, og det viser sig som saa ofte, at der er en Kerne af Sandhed i saadanne Sagdannelser. Proprietær *Peter Ingwersen*, Elisabethsminde ved Viv, meddeler om sin Oldefader Majoren, at han blev dømt for at have smuglet Stude over Grænsen og derfor skulde »sidde i Hullet et Døgn en Gang om Aaret ved Nytaarstid«; men han lejede en Stedfortræder. Det lyder noget middelalderligt; men det kunde man altsaa dengang. Stedfortræderen tjente vel en Daler eller to og havde næppe noget at forsumme med at »sidde« et Døgn, og Majoren kunde passe sin Gaard og sine Studehandler, altsaa god Nationaløkonomi, Moralen mere tvivlsom.

Majorens Søn, Proprietær Ingwersens Farfar, var ogsaa Studehandler og har fortalt Sønnesønnen om en Gang, de »svømmede« 770 Stude over Koldingfjord, hvad ingen kunde forbyde; men at det skete for at komme udenom Tolden er givet. De startede derfra, hvor Julemærkesanatoriet nu ligger, bandt to af Studene til en Robaad og roede over Fjorden med Studeflokken efter sig. Der druknede to Stude; »men det var en god Forretning«. Da de var kommen over Fjorden, fik de Husly til Studene i Laderne paa Lykkes-

gaard og et Par andre store Gaarde, og saa gik Turen videre mod Tønder og Husum.

En anden sandfærdig Historie om en Overførsel af Stude stammer fra et Færgested ved Limfjorden dog fra før Major Ingwersens Tid. Der staar i den gamle Færgesprotokol, som nu ligger paa Landsarkivet i Viborg, om en Dag med haard Overfart i Storm og høj Sø: »Der druknede to Stude og nogle Bønder.«

Paa Stougaard fik de ofte Grisesteg. Ingwersen købte 4 Ugers Grise for en Mark eller højst 24 Skilling. Ejeren af Egholm Mølle, Nissen, druknede den Sommer 80 Grise, da de ingen Værdi havde.

Før Istedslaget var der Indkvartering paa Egnen af 6te Reservebataillon. Paa Stougaard var indkvarteret en Kaptain, som var daarligt lidt af Underofficerer og Mandskab. Da der en Dag var Øvelser uden for Gaarden, »hvor nu Stationsbyen Tørring ligger«, begik en Underofficer en Fejl og fik ikke blot en Irettesættelse, men ogsaa en Lussing af nævnte Kaptain. »Det taaler jeg ikke, Hr. Kaptain!« »Taaler du det ikke,« lød Svaret, og saa fik Underofficeren en Lussing til, saa hans Hue fløj langt hen paa Marken. Samtlige Underofficerer indgav en skriftlig Klage over Forhaanelsen mod deres Stand til Oberst la Cour, en Klage, som Lærer Jensen skrev, da de ikke selv havde Mod dertil. Der kom intet ud af Klagen; men Kaptainen ændrede sin Opførsel og kom siden i et godt Forhold til Kompagniet. Jensen mener, at Proprietær Ingwersen havde sin Andel heri, da han foreholdt Kaptainen det taabelige i at behandle Mandskab og Underofficerer, saa Tilliden forsvandt.

Lærer Jensen havde det godt paa Stougaard. Han havde en fin Ridehest til sin Raadighed. Engang blev den forfangen paa en Tur til Bækkeskov »og maatte i

flere Dage staa i Vand og Ler, inden Sygdommen forsvandt«. De tre Børn var »rare og begavede Elever«, og Læreren var ikke den, der holdt sig tilbage, naar det gjaldt at være hjælpsom og gøre Nytte. Han var undertiden Kusk for Fruen og Børnene, og da nogle af Karlene var indkaldt, hjalp han ogsaa til i Høsten.

Lærer i Stoutrup ved Aarhus.

I Eftersommeren averteredes Lærerembedet i Stoutrup ledigt. Fra samme Egn averterede en Boelsmand om en funden Pibe og efterlyste Ejermanen. Lærer Jensen tænkte da: »Det må være ærlige folk, der bor i Stoutrup«, hvorpaa han søgte og fik Stillingen. Han mødte i Stoutrup Mortensaften 1850, men kom ikke straks til at bo i Skolen. Han tingede sig ind paa Nedergaarden, hvor han fik Endestuen, et Soveværelse og en god Forplejning for 16 Skilling om Dagen. Om Aftenen kartede Gaardmanden og den ene Datter, medens Konen og den anden Datter spandt, hvortil de alle sang.

Skolen var bygget med tykke Mure af stampet Ler og var selvfølgelig straataekt. Byggemaaden var ikke traditionel, men en Efterligning af Gaarden Jarlsminde, der omkring 1820 var opført af en norsk Comtesse Jarlsberg. Beboerne i Skoledistriktet leverede fedt Ler og Halm og mødte paa Omgang med Heste, der gennemæltede Blandingen af Ler og Halm. Bygmester var Niels Skou, der var Veteran fra Napoleonskrigene og havde været i Frankrig med Prinds Ferdinands Dragoner. Huset var paa 8—9 Fag, og Bygmesteren fik for alt Arbejdet med Opførelsen af Skolen 10 Rigsbankdaler, »siger og skriver 10 Rigsbankdaler«. Lærer Jensen skriver om de stampe Lermure, at Blandingen af Ler og Langhalm var som Granit.

Der var Bilæggerovn ogsaa i Skolestuen, og Børnene frøs. Det gjorde Læreren ogsaa. Han sad med vaade og kolde Fødder, hvad han ansaa for Aarsagen til, at han fik Tandbylder, for hvilke han blev »kop-pet«.

Naar der paa Stoutrupegnen var Dødsfald i en Gaard, blev Liget lagt i Kiste, som stod i Storstuen. Paa Begravelsesdagen blev sat Borde og Bænke omkring Kisten, hvor Gæsterne spiste en solid Frokost med god Appetit — fedt Flæsk, Smørrebrød, Dramme, Øl og Kaffe samt Kaffepunch, hvortil Piberne tændtes med Gløder fra Fyrfade, som stod fordelt paa Bordene.

Paa Bilæggerne i Gaardene laa en rund Sten, som brugtes til at knuse de faa Kaffeboenner, hvoraf Kaffen lavedes. Lærer Jensen anskaffede en Kaffe-kværn, som siden udlaantes til alle større Gilder i Byen.

I Paasken holdt Lærer Jensen »Jagilde« med sin Forlovede Martha Stoustrup fra Hvejsel Skole. Paa Aarhusegnen kaldtes det »Taalgildet«, og naar det var holdt, fulgte Pigen med sin Fæstemand til deres fremtidige Hjem, hvor de fra den Dag levede sammen som Ægtefolk.

Vinteren 1851 kom Soldaterne hjem fra Krigen som Sejrherrer under stor Jubel. Den Dag, Aarhusdrago-nerne kom hjem, fik Skolebørnene naturligvis fri, og alle var i Aarhus for at fejre Soldaterne, ogsaa Lærer Jensen, som blev i Aarhus Natten over. Næste Morgen, da Børnene mødte i Skolen, var der ingen Lærer, og det skulde jo nok træffe sig, at Pastor Teilmann netop den Morgen kom til Skolen. En gammel Kone, Skomager-Ane, meddelte Præsten, at Læreren var taget til Aarhus i Gaar, hvortil Pastoren svarede: »Jensen er en ung Mand, han vil min Tro mere sig,« og dermed var den Sag ude.

Under Eksamen var en Lærer Møller med som Eksaminator. Han var tidligere suspenderet fra et større Embede paa Grund af Drik. Han overnattede hos Lærer Jensen i samme Seng som denne, saasom der kun var den samme Seng. Værtinden havde ladet en Flaske Brændevin staa paa Bordet, og Møller listede af og til op om Natten og tog sig en Slurk, saa han om Morgenen var mere fuld end om Aftenen.

Den forrige Ejer af Constantinsborg var en Greve Carisius. I hans Tid var der paa Gaarden en Tjener, som hed Simon, der levede endnu og fortalte Historier fra Grevens Tid bl. a. om Besøg af Frederik den 7ende og Prins Ferdinand i Anledning af en Revu over Aarhus Dragoner. Ved den Lejlighed som ved flere andre blev den gamle Røgter Taallund fuld, og Simon fik ham da overtalt til at gaa ind til Kongen og bede om en Titel. Kongen modtog ham i Gangen under Selskabets Latter og spurgte de andre, hvilken Titel de fandt passende. En af dem svarede »Perialraad«, og det blev Taallund saa udnævnt til paa staaende Fod.

Lærer Jensens Bryllup i Hvejsel Skole.

Først samledes man til Frokost i Lærerens Hjem paa Gaarden i Ølholm for senere at forlægge Festlighederne til Brudens Hjem i Hvejsel Skole, hvor der var et Par Hundrede Gæster. Gildet varede et Par dage med megen og god Mad samt Musik og Dans.

N. P. Jensen havde indbudt tre Mænd fra Stoutrup nemlig to Gaardmænd og Smeden. De var alle forbavtede over Maden, som bestod af Sødsuppe, Steg, Oksekødssuppe, Oksekød med rød Peberrodssovs, Kage, Agurker m. v., hvortil man fik Vin. Paa Stoutrup-egnen var Skikken mere gammeldags: Risenvælling

blandet med Byggryn, og Bergfisk, hvortil man drak Øl og Brændevin. Ved Bryllupsmiddagen sad de tre Stoutrupmænd sammen. Smeden, som var »købstadkendt«, spiste af det hele; men da en af Gaardmændene fik et Stykke Agurk i Munden, spyttede han det ud paa Gulvet og sagde: Fanden sku' ha' saae noget Skit, saa læng' der er andet godt Mad paa Bordet!

Og saa levede de lykkeligt i Stoutrup Skole i 8 Aar blandt en Befolkning, som var saare venligsindet og forsynede Skolelærerfamilien med Smør, Æg, Kalvefjerdinger, Mælk, Fløde, »Griseforæringer« og Sigtekager. De behøvede ikke ret ofte »at lukke Pungen op«. — I de 8 Aar, Lærer Jensen var i Stoutrup, blev der kun født eet Barn uden for Ægteskab, »og det var udensogns Folk, der straks forlod Byen«.

Kyndelmissegilder.

Hver Kyndelmisse, 2den Februar, afholdtes i Stoutrup og Lemming et Gilde, der gik paa Omgang og varede 3 Dage. Gildet holdtes hos en af Gaardmændene, til hvem hver af de andre Gaardmænd i Stoutrup betalte 4 Mark, i Lemming 1 Rdl. Alle i Byen var med, Mand, Hustru, Børn og Tjenestefolk, og alle Byens Døre var aflaaet to Nætter undtagen i Gildeshuset. Retterne var kogt Flæsk og Medisterpølse (koldt Bord), og Sovsen var skaaren Rødløg i Vand. Desuden fik man Kaffe, Punch, Snaps og Tobak. I Lemming begyndte de med kogt Øl og Smørrebrød. Der dansedes uafsladelig i to Nætter til Dagskæret. Den tredje Dag mødte kun Mændene, der betalte Gildet, og da vankede der halve Theer (The med Brændevin i).

Livet i Stoutrup.

Vilde man bygge sig et Hus, gik det saadan til: Man udsaa sig en Plads paa Gaden, som var Fællesjord, og der opførte man Huset. Tømmeret hentedes om Natten i Skoven, og Siv til Tækning skar man i Brabrand Sø. Væggene var af raa Sten eller klinede.

En Mand i Byen hed Knud Andersen. Han drak ikke til daglig, men ved Gilder kunde han drikke en Pot Brændevin, uden at det mærkedes på ham; »men drak han en Pot til, blev Hovedet tungt«. Han var en god Fortæller og fortalte gjerne. Naar han havde Gæster, gik han rundt med Snapseflasken i den ene Haand og et Glas, som alle drak af, i den anden. Det første Glas drak han selv med de Ord: Skaal gode Venner! Det næste Glas fik som Regel, men ikke altid, en af Gæsterne. Det hændte ogsaa, at han, alt medens han fortalte, selv tømte baade det andet og tredje Glas; men efterhaanden fik da alle Gæsterne en eller flere Snapse.

Knud havde i sin Ungdom tjent hos en Pastor Stabel i Ormslev. Samme Præst havde en Søn, som Knud fortalte om. Denne Søn tog en Nat en Hest i Stalden og kommanderede Knud og Avlskarlen til ogsaa at tage en Hest og følge ham. Saa red de til Stadsgaard, det senere Constantinsborg, hvor den tidligere omtalte Røgter Taallund boede med Kone og Barn i en Røgtervogn, der stod paa Hjul paa Marken. Da de fandt Døren til Røgtervognen laaset, satte de Ryggen til og væltede det hele, saa Mand, Kone og Barn faldt ud af Sengene. Madvarer og alt, hvad der stod paa Hylderne, faldt selvfølgelig ogsaa ned. Røgteren og Konen skældte ud, og Drengen hylede; men ud kunde de ikke komme før om Morgen, da der kom Folk

til Hjælp. Drengen blev senere til den bekendte Mestertyv »Hus Ole«, som var en Skræk for Egnen.

Som sagt kunde Knud drikke sin Pot Brændevin uden at blive fuld; men det hændte dog, at han fik for meget. En Gang bar nogle Gavtyve ham hjem fra et Gilde paa en Stige. De havde Musik i Spidsen for Optøget. Som rimeligt var, blev Konen gal og skældte ud, hvorpaa Knud krøb ned af Stigen og sprang i Brønden, som var 6—7 Alen dyb, men uden ret meget Vand. Konen sendte i sin Forskrækkelse den ældste Dreng hen til Naboen. Drengen kaldte ved Vinduet og fortalte, at hans Fader var sprunget i »Kjalden«; men Naboen vendte sig bare en Omgang i Sengen og svarede: »Nej min Sæl vil a it, for no haar a slæbt paa ham hiele Awtenen!« Dermed maatte Drengen gaa hjem. Siden fik de fat i en Stige, som de satte ned i Brønden, og Knud steg uskadt op.

En af Knuds Naboer, tidligere Sognefoged og Sogneforstander, var Aftægtsmand og havde i Aftægt bl. a. sikret sig 8 Potter Brændevin om Ugen, en til hver Søgnedag og to til om Søndagen, hvor han fik besøg af Knud. De blev begge langt over de 80.

En Gang, der havde været Ildebrand, holdt Herredsfoged Willemoes Forhør i Lærerens Lejlighed. Sognefogeden ankom iført lodden Hue, islandsk Trøje og med store Træsko paa. Herredsfogeden sagde: Hør, min gode Sognefoged, det gaar saa ofte paa med de Ildebrande, De maa melde det til mig! Svaret lød: Det kan a Dæleme et, Hr. Kammerjunker, for di, der brænder a, melder et et té mæ!

Lærer Jensen købte Jord og drev Landbrug. Sin første Ko gav han 26 Rdl. for. Siden blev der tillagt Lærerembedet Jord.

En rig Gaardmand i Lemming holdt 8 Barselgilder

i de 8 Aar, Lærer Jensen var i Stoutrup. Barselgildet sloges sammen med Høstgildet, og det var noget saa fint som et »Suppegilde«. I de andre Gaarde serveredes kun Vælling og Bergfisk. Standsforskell kendtes ikke. Hver Familie i Byen var med, fra de rige Gaardmænd til de fattige Daglejere, og man sad ikke hver Stand for sig, men »ved Siden af hverandre«. En Søn af den omtalte Gaardmand fik Gaarden efter Faderen, men forstod ikke at holde paa »Magneterne«.

Fisk fangede Beboerne i Brabrand Sø. Aal kostede 8 a 10 Skilling Pundet, men steg tilsidst til 16 Skilling. I Løbet af Halvtredserne steg Kornet helt til 12—14 Rdl. for Byg og Rug og 15 Rdl. for Hvede. Lige før Krigen i 1848 var Kornet i god Pris, men faldt dybt under Krigen. Sognefogeden paa Alrø (i Horsens Fjord) havde 20 Tdr. Rug paa Loftet, for hvilke han blev budt 16 Rdl. Tønden; men de skulde ligge, til de kunde koste 20. Da han omsider solgte, fik han en Specie (2 Daler) Tønden.

Da Lærer Jensen i 1850 fik sin Løn udbetalt af Skolepatronen, Godsejer Møller paa Constantinsborg, sagde denne: Det er monsul en Skam, Jensen, De skal have saadan en lille Løn, det er monsul ikke saa meget, som jeg giver min Røgter! Kapitelstaksten var det Aar kun 2 Rdl. for Rug og 1½ for Byg. Pengelønnen for en Skolelærer var meget lille; men der var noget, der hed Offer og Accidentser, og naar Læreren fik Korn in natura, var der ikke strøget Maal. Han fik 2 Skæpper, naar han skulde have een.

Et Aar avlede Jensen saa megen Hvede, at han ikke kunde have den i Hus. Saa lod han den tærsk paa Gaden udenfor Skolen, hvor 6 stærke Mænd »tarsk« hele Dagen med Liv og Lyst og »efter fuld

Musik«. Tærskning paa Gaden var ikke set før. Mange kom for at se det, og der blev talt om det mange Aar efter.

Overfor Skolen laa et gammelt Hus, som blev udlejet til en berygtet Tyveknægt, og Manden, som ejede Huset, var en fattig Arbejder, som ikke kunne undvære de 5 Rdl. i Husleje; men den Sag klarede N. P. Jensen. Han lejede Huset, betalte de 5 Rdl. i Forskud og stoppede alle Stuerne i hele Huset med Hvedehalm, hvorpaa han spigrede Døren til. Tyven blev rasende og hævnede sig ved en Aften at slaa en Flaske i Hovedet paa Husets Ejer, den gamle Mikkell Skomager, og da han engang traf Lærer Jensen i Aarhus, undsagde han ham i Mangel af bedre. Overfalde ham turde Tyven ikke, da Jensen var i Selskab med flere; men senere paa Sommeren mødtes de paa et ensomt Sted »imellem Viby og Aarhus«. Læreren havde hverken Vaaben eller Stok, og den anden trak Kniven. Det gjaldt ganske simpelt Livet; men Læreren snappede i Hast en Sten og gik Tyven i Møde med Stenen løftet mod hans Pande. Han flygtede over Marken til Viby, og naar de siden mødtes, hilste han høfligt.

Den første Visitats i Skolen forløb mindre idyllisk. Provst Vejsner blev vred over nogle Børn paa de bagerste Bænke. Det var Fattigmands Børn, som var ude at tjene og som kun gik i Skole to halve Dage om Ugen. At de ikke kunde ret meget havde mindre at sige; men der maatte ikke optages Børn i 2den Klasse om Foraaret, hvad Læreren ikke havde tænkt paa. Provsten slog i Kathederet, saa Blækhuset væltede, og skældte ud paa baade Lærer, Præst og Forstander. De to sidste listede af og lod Læreren ene om at tage Skraldet. Præsten fik streng Befaling til

at paase, at Børnene blev flyttet ned i yngste Klasse, og til at indberette derom, en Indberetning, der aldrig kom, »for Børnene bleve, hvor de vare«.

Samme Provst havde kommanderet en af Lærer Jensens Forgængere til at staa ret, da han under en Samtale med Provsten havde formastet sig til at læne sig op ad Kathederet.

I Kolerasonnmeren 1853 kom Biskop Brammer paa Visitats, hvad Lærer Jensen frygtede; thi Bispen havde Ord for at være meget streng; men Lykken var god, thi ligesom Børnene skulde til at forklare om Treenigheden, kom tre Bønder fra Hasselager. De vilde købe deres Gaarde, som tilhørte Bispeembedet. Dette Gårdsalg interesserede Bispen mere end Børnernes Viden om Treenigheden. Han gav sig i Forhandling med de tre Købere, og da det var overstaaet, sluttede Visitatsen omtrent med det samme. De tre Gaarde var paa hver ca. 9 Tdr. Hartkorn og skulde koste 6000 Rdl. for hver, hvad Bønderne klagede over, skønt de gjorde en overordentlig god Handel. »Nu er der Station i Hasselager« tilføjer Jensen.

Lærer Søndergaard i Kolt maatte stadig have Hjælpe lærer, da han var syg. Han boede ikke i Skolen, men hos sin Svigersøn i en lille Gaard. Engang havde Lærer Søndergaard været Selskabsmand, men nu var han folkesky og laa stadig i en lukket Seng uden at lade sig se. Naar Præsten hver Søndag kom i Gaarden, hvor han havde sit Køretøj staaende, gik han undertiden ind og slog Sengeforhænget til Side; men Søndergaard dukkede sig og vilde kun nødigt svare. Da der var gaaet nogle Aar, kom den syge Lærer dog paa Benene igen.

Sognepræsten hed som tidligere nævnt Teilmann. Han var noget militærisk, men dygtig og »den elsk-

værdigste Mand i Verden, naar man fik ham rigtig at kende«. Andenlæreren, Rasmussen, kunde ikke tage Præsten, men gik helt fra Snøvsen, saa han hverken kunde læse i Kordøren eller lede Salmesangen; det maatte Jensen gøre, hvad han ikke var begejstret for, da der var en halv Mil til Kirke.

Altergang holdtes kun en lille Tid om Foraaret og nogle Søndage om Efteraaret. Pastor Teilmann vilde ikke have over 100 Altergæster ad Gangen. Gik det over 100, var Præsten ikke god, men det kneb med at overholde dette Tal. Tegningen til Altergang til den følgende Søndag skete efter Gudstjenesten ved, at Menighedens Medlemmer kom hen til Præstens Vogn og blev skrevet op. Naar Læreren gik hjem fra Kirken, kom desuden Folk ud fra Huse og Gaarde og bad om at blive tegnet til Alters, saa han havde Besvær med at huske dem alle. Naar det saa om Søndagen blev bekendtgjort fra Prædikestolen, at der næste Søndag blev Skriftemaal og Altergang, »til hvilket allerede er indtegnet«, knurrede de, som maatte vente: »De vilde alle være de første.«

Lærer Jensen og hans Hustru foretog flere Gange den lange og besværlige Rejse til Hjemmene i Ølholm og Hvejsel. De længtes altid efter Vejleegnen, og i Efteraaret 1858 fik N. P. Jensen kaldet som Skolelærer i Hygum, og det skyldtes, saa mærkeligt det end lyder, Gaarden Jarlsminde Brand. Gaarden ejedes som nævnt af en Comtesse Jarlsberg, der stammede fra Norges eneste Grevskab. Hun havde i sine unge Dage været Verden rundt og havde ført et fornøjeligt Liv, der havde »kostet Kapitalen«, saa hun nu levede paa Gaarden i Stoutrup af en aarlig Sum paa 3000 Rdl., som hun fik fra Norge. Hun levede inden Døre med en Mamsel (Selskabsdame) og havde

desforuden en gammel Enkemand Ole, en gammel Husholderske Kirsten samt en Tjenestekarl, en Tjenestepige, en Røgter og en Frøken Staal paa Gaarden. Ole og Kirsten levede ikke som Comtessen inden Døre, men tog paa Besøg og havde Venner som Gæster paa Jarlsminde.

I 1856, da Høsten var i Hus og den sidste Rivning kørt ind, skulde Tjenestekarlen Søren have Ild i sin Pibe og kunde ikke vente, til han kom ud af Laden, men rev en Svovlstik og dampede løs. Hen paa Natten stod Gaarden i Lue og brændte paa nær det teglhængte Stuehus. Næsten al Avlen brændte, og den var ikke assureret, nogle af Bygningerne heller ikke. Der stod Comtessen og skulde gaa Vinteren i Møde med 5 Heste, 12 Køer og en Del Faar uden Foder.

Nu var der i Ormslev-Koldt Pastorat ikke bare en god Høst, men ogsaa en vis Velstand og, hvad der var det afgørende, stor Hjælpsomhed. Lærer Jensen red nogle Søndage rundt til Sognets Gaardmænd og bad dem betænke Comtessen med lidt Korn og Hø. De tegnede sig alle, nogle med et Læs Havre, andre kun med en halv Trave, nogle for et Læs Hø, andre for et halvt eller kvart Læs. Resultatet var, at Comtesse Jarlsberg rigeligt kunde fodre sin Besætning Vinteren igennem og sætte den paa Græs om Foraaret uden at have købt Foder for en Skilling. Det eneste besværlige ved denne Indsamling var, at Læreren hvert Sted maatte sætte sig ved Siden af Manden paa den faste Bænk ved Vinduet og lade sig beværte med Brød, Smør, Ost, saltet Faarekød og Pølser m. m. foruden Kaffepunch.

Comtessen blev selvfølgelig sjæleglad og takkede alle Giverne og især Lærer Jensen. Giverne blev beværtet, naar de afleverede deres Gaver, og Læreren blev bedt til Jarlsminde, hvor den gamle Dame fik

ham til Sæde i Sofaen og satte sig ved Siden af. Uden Foranledning fra hans Side sagde hun, at hun vidste, han og hans Hustru gjerne vilde tilbage til Ribe Stift, og at hun havde skrevet til Biskop Daugaard om at kalde Lærer Jensen, naar et Skolelærerembede blev ledigt paa Vejleegnen. Biskoppen, som var gift med Comtessens Plejedatter, svarede, at det vilde han med Fornøjelse, naar blot Læreren var mellem de tre indstillede.

Da saa Hygum Lærerembede blev ledigt i Efteraaret 1858, søgte Jensen det; men først maatte han rundt til Sogneforstanderne, af hvilke han kun kendte een, for at komme mellem de tre indstillede, og saa red han afsted de 10 Mile fra Stoutrup paa en vild Krabat af en Hest i Haab om, at den lange Vej skulde tæmme den noget. Det skete imidlertid ikke, og saa snart han havde været Turen rundt, solgte han Hesten.

Den afgaaende Lærer, Duedahl, i Hygum Skole maatte ogsaa besøges. Han kom lige fra en Fattigbegravelse, dog ikke fattigere, end at der blev udskænket Brændevin til Følget, og Duedahl havde ikke holdt sig tilbage. Medens de to Lærere sad i Stuen, kom en lille Pige og raabte: Christen Eskildsens Næse bløder! Duedahl svarede: Aa, for Fanden, tag en Kniv og skær den af! Derefter sagde han, at hans Svigersøn Lærer Madsen skulde have Embedet efter ham, hvad alle Beboere i Kollerup Sogn og Skovbølling havde indgivet Begæring om. Da Jensen hørte det og desuden vidste, at Pastor Scheving var paa Madsens Parti, opgav han Sagen, ogsaa fordi han ikke vilde gaa i Vejen for Madsen.

Paa Mødet hos Sogneforstanderen, hvor der skulde gøres Indstilling om Ansøgerne, fremlagde Præsten Beboernes Andragende om Lærer Madsen; men det

smed Forstanderen til Side med de Ord: Det skal Beboerne ikke have deres Næse i, for de har udmeldt os til at varetage Kommunens Tarv, og vi vil selv bestemme, hvor Skabet skal staa! Lærer Madsen kom overhovedet ikke blandt de tre indstillede. En Lærer Petersen blev indstillet som Nr. 1, som Nr. 2 N. P. Jensen og en Lærer Christensen som Nr. 3. Nr. 1 ventede naturligvis at faa Embedet. Det gjorde Nr. 3 ogsaa, da han var den eneste fra Ribe Stift og den eneste, Biskoppen kendte. At Nr. 2, som vidste hvad Bispen havde lovet den gamle Comtesse paa Jarlsminde, ogsaa ventede at faa Embedet, kan ikke undre.

Lærer Jensen fik Brev fra Formanden, at Embedet fik han ikke, men det var en Ære at være indstillet som Nr. 2 af 27 Ansøgere. Den 7ende Oktober 1858 blev N. P. Jensen alligevel udnævnt til Skolelærer i Hygum samt Kirkesanger i Kollerup og Vindelev, det sidste for en Løn af 15 Rdl. aarligt. Før den officielle Meddelelse om Ansættelsen fik Jensen Brev fra Comtesse Jarlsberg om Resultatet. Biskoppen havde skrevet til hende, og hun sendte straks om Aftenen sin Mamsel over til Skolen med den gode Nyhed.

Og saa forlod Lærerparrret Jensen Stoutrup, hvor de var bleven knyttet til Beboerne og havde haft gode, men ogsaa slidsomme Dage. Lærer Jensen havde selv pløjet, saaet og høstet samt kørt Gødning og Mergel ud fra Klokken 3 om Morgenen, til Skolen begyndte, og hans Marthe havde trolig hjulpet ham. Han giver hende det Skudsmaal, at hun var kærlig, trofast, dygtig og sparsommelig. Han tilføjer: »Det havde ikke været til Skade for os, om jeg havde været lige saa sparsom.« Den sidste Sommer i Stoutrup drev Jensen foruden sin egen Jordlod et lejet Areal paa 8 Tdr. Ld. Det kostede meget Arbejde og gav »liden Søvn og liden Fortjeneste«.

Lærer i Hygum i 42 Aar

Den nye Lærer blev ikke overstrømmende modtaget af Pastor Scheving, som ikke bød ham ind i Stuen, men lod ham staa i Gangen, hvorfra Præsten gik ind i Stuen og kom tilbage med et Glas »med en Sjat Øl«. Sognets Beboere var ganske naturligt forbavsede over Jensens Ansættelse; men de var venlige paa nær den tidligere Lærer, som var gnaven over, at Svigersønnen ikke fik Embedet.

Flytningen foregik med 9 Vogne efter et Afskedsgilde i Stoutrup med en Balje fuld af Kaffepunch. De Stoutrup Bønder sørgede for Trækraft til Horsens, hvor der skiftedes Heste. Familien kørte i lukket Vogn, der var lejet i Aarhus. »Denne Befordring kostede mig 10 Rigsdaler«.

Paa dette Sted i Erindringerne fortæller N. P. Jensen om sine Børn og Børnebørn, 3 af de sidste i Amerika. Datteren Maria, født 1867, blev gift med Agent Allerup i Vejle. De har, skriver Jensen, en Datter og 4 Sønner, hvoraf »en er Kornet i Helsingør«. Kornetten var den senere General *Allerup*.

Ungdommen i Hygum kendte ikke meget til Disciplin, ej heller til Lærdom. Der var omtrent 120 Børn i Skolen, som var gammeldags og ramponeret. Gode Lærebøger var der heller ikke, og Præsten havde andre Interesser. Han kom gerne, naar Børnene havde faaet fri, og saa skulde han have Thevandsknægter (The med Brændevin i). Naar de var drukket, foreslog han Læreren, at de skulde gaa op til Sognefogeden. Der fik de et Par Glas Vin, hvorefter Pastoren sagde: Hør Sognefoged, har De ikke noget varmt Vand, denne Vin er for kold for min Mave! Saa maatte Frederikke, Sognefogedens Kone, i Gang med

at varme Vand til »halve Theer«, der ikke just var for Afholdsfolk.

Før Præsten forlod Sognet for at flytte til et Embede paa Fyn, mødte Lærer Jensen og omtalte Sognefoged ham en Dag paa Gaden i Vejle. Præsten var i Følge med en islandsk Student, og man skulde selvfølgelig hen et Sted at have et Afskedsbæger. Islænderen ilede i Forvejen til Brandts Hotel, og da de tre andre ankom, stod allerede store Krus parat med Bajersk Øl, som Læreren smagte for første Gang og havde ondt ved at faa ned: Det smagte ilde og bedsk, »blev aldrig min Kost«. For at faa den grimme Smag af Munden gav Lærer Jensen en Flaske Portvin, hvorpaa Præsten rejste sig for at gaa og tog i Dørhaandtaget; men nu vilde Sognefogeden endelig ogsaa give Portvin. Præsten sagde da, stadig med Haanden paa Dørhaandtaget: Skal jeg have mere, saa maa det komme her! Derpaa tømte han Glasset, som blev bragt ham; men da Døren i det samme gik op, tumlede han ud paa Fortovet blandt nogle Fiskerkoner.

Ved en tidligere Lejlighed, hvor samme Præst havde faaet rigeligt at drikke og derefter skulde ride hjem, var man betænkelig ved at lade ham ride alene, hvorfor en anden Præst lod sin Skimmel sadle og fulgte sin Kollega hjem. Da denne lagde sig forover og slog begge Arme om Halsen paa Hesten, sagde Ledsageren: Hvordan er det dog, De sidder? Svaret lød: So rider man alle Tider i Island!

Præsten mødte precis til Gudstjenesten, men Kirkegængere var det smaat med. Naar Præsten og Læreren stod ved Indgangen til Kirken, og der kom een til, sagde Pastoren: So Jensen, nu kan vi begynde!

Efterfølgeren Pastor Henriksen gik der Forhaandsry af som fremragende. En gammel Kone sagde

til Provst Wolff, at han, Provsten, kun var en »Chatekismuspræst« imod Pastor Henriksen; men da den nye Præst kom til Kollerup, var han en svag og syg Mand, skønt han kun var halvhundrede Aar. Han var ikke precis som Forgæengeren, men kom sædvanligt over en Time for sent til Kirken. En Dag, da Lærer Jensen, et par Mænd og en gammel Kone havde ventet over en Time, gik alle Mandfolkene hjem, kun Konen var standhaftig. Hun fortalte siden, at Præsten havde sagt, han godt kunde forstaa, at Mændene var gaaet, men hvor turde Læreren understaa sig i at gaa, saa der ingen Gudstjeneste blev. Til Jensen selv blev Sagen aldrig nævnt, og Præsten kom derefter ikke *saa* meget for sent.

Sommeren 1860 afholdtes den første Grundlovsfest i Kollerup Skov. Man henvendte sig da høfligt til Pastoren og bad ham holde Talen for Kongen eller for Danmark; men han blev rasende, huggede sin store Merskummer i Bordet, saa Jensen troede, den var gaaet i Brokker, og erklærede, at han ikke var nogen Elsker hverken af Frederik den 7ende eller af Grundloven.

Læreren måtte hjælpe Præsten med Regnskaber over Tiender m. m., saasom al Regning var en lukket Bog for Pastor Henriksen, der aldrig lærte at begribe, hvordan det kunde gaa til, at en Kone ved Navn Ane havde været gift 3 Gange, men kun haft to Mænd. Hun blev skilt fra Ole Tømrer og gift med en Gaardmand, som døde, hvorpaa hun og Ole slog Pjalterne sammen for anden Gang. De naaede at indlede Skilsmissesag ligeledes for anden Gang, men saa døde Ane.

Pastor Henriksen var som nævnt en mærket Mand, da han kom til Kollerup, og en Dag blev han i Kirken ramt af et apoplektisk Tilfælde, der medførte Døden

nogle Dage efter. Læreren fandt hans skrevne Prædikener, hvoraf fremgik, at den Prædiken, han ikke naaede at holde, havde været benyttet ordret i Bording 1854, 1856 og 1858.

Den næste Præst hed Knæckenborg og kom fra Frederiksborg Latinskole, hvor han var Adjunkt. Præstefruen var født i Vestindien og havde undervist Grevinde Danner i Engelsk. Pastor Knæckenborg var dygtig og blev meget afholdt. Han var interesseret i Skolen og tog rundt til de syge og sorgfulde. Hans Godhed strakte sig ogsaa til Dyrene. Han havde en Hund, som hed Hugin, og en Kat, som hed Munin. Til Hugin blev syet en Taske, da den skulde lære at gaa Post til Jelling. Præsten fulgte den flere Gange paa Posthuset, men Hugin var ganske uinteresset i at være Postbud.

Naar Tiendeyderne kom til Præstegaarden med Tienden, blev de alle godt beværtede. De kom fra Kollerup Sogn den første Dag, fra Vindelev den anden. Der var stor Forskel paa de to Sognes Beboere. Baade Præsten og Læreren lagde Mærke til og talte om, at Kolleruperne sad tavse eller smaasnakkede, medens Vindeleverne var højrrøstede og støjende.

Da Pastor Knæckenborg i 1870erne rejste til Slangerup, ønskede man en Kapellan ved Navn Lassen til Præst, hvorfor to Mand rejste til Ribe for at tale med Biskop Balslev, tre Mand til København for at tale med Kultusministeren og Kongen. Kun to af de tre naaede København. Den tredje vendte om ved Store Belt, da der var Istransport. De to, der naaede Hovedstaden, fik Foretræde for Kultusminister Scavenius og fremførte deres Ærinde. Ministeren lovede »at gøre sit bedste«; men Magnus Jensen var ikke rejst til København over Store Belts Is for at komme hjem

lige saa klog som han drog ud; han forlangte ja eller nej. Scavenius sagde: »Det er sgu for meget forlangt«, men sluttede med at love dem Lassen til Præst, hvorefter de ansaa det for overflødigt at gaa til Kongen. Scavenius holdt sit Ord.

Senere, i 90erne, fik de en Pastor Rosenberg i Kollerup. Han havde været Kapellan ved Poulskirken i København og havde ventet at faa Embedet som første Præst der, men blev i Stedet sendt til Kollerup. Baronesse Reedtz-Thott fra Gavnø, som var meget religiøs, sagde til Kultusminister Goos: Hvor kunde De dog nænne at sende Rosenberg til Kollerup? Her til svarede Ministeren: Han skal til Jylland for at lære at blive Præst!

Pastor Rosenberg forbavsede Menigheden ved den første Søndag ikke at holde nogen Prædiken. Han var kun et Øjeblik »paa Stolen« og holdt en kort Bøn. Ligesaa nyt og mærkeligt var det, at han holdt Konfirmation med Sang, Overhøring og Prædiken paa mindre end en Time. Rosenberg var Lærer Jensens 15de Præst, og han havde paa det Tidspunkt tjent under 10 Provster og 5 Bisper.

I Præstegaarden fik man i Rosenbergs Tid en Slags Pensionær, en Dame, der var forlovet med en forkælet 20aarig Mand, hvis Moder var en rig Enke i København. Den unge Mand havde forlovet sig med »en Dame fra Gaden« og var »som saa mange unge Kjøbenhavnere en Levemand«. Han gik med en portugisisk Orden, han havde købt. Kæresten sendte han til Præstegaarden i Kollerup for at faa sat lidt Skik paa hende, og en Hest og en Vogn fulgte efter til hendes Adspredelse. De blev viet i Kollerup Kirke. Bryllupet stod i Præstegaarden, hvor en Fotograf var tilsagt; men da Regningerne for Gildet og Fotograferingerne

samt Accidentser til Præst og Degn skulde betales, havde Brudgommen »desværre ikke mindre end en 500 Kroneseddel«, dvs. ikke en rød Øre, og Betalingen kom aldrig.

Provst Becker havde indstillet Lærer Jensen til at blive Dannebrogsmænd uden Lærerens Vidende; men forinden Ordenen faldt, sendte Kultusministeriet Gymnastikinspektøren Oberst Amsinck og Sanginspektøren Sonne for at se, om Skolen blev ledet, som den skulde. Prøverne faldt meget heldigt ud, og Dannebrogskorset kom i Foraaret 1893.

Biskop Daugaard var en mild og kærlig Mand, Efterfølgeren Balslev var mere stiv og værdig. Pastor Knæckenborg bød en Gang i Præstegaarden efter en Middag samme Biskop Tobak til at stoppe Piben med. Bispen bøjede sig over Tobaksdaasen, saa ned i den og sagde: Det er vel Tobak til 3 Mark Pundet! Hvor-paa han stoppede af sin egen Tobakspung.

Krigen 1864.

Efter Tilbagetoget fra Danevirke fik de Indkvartering i Hygum. Sildig en Aften kom nogle Infanterister, der var saa medtagne, at de lagde sig i Snedriverne og maatte transporteres videre paa Vogne. En Dag kom Berider Kloppenborg forbi i en Bagtrop. Han antog Lærer Jensen for den tidligere Lærer Duedahl, hos hvem han i Krigen 1848 havde holdt Bryllup.

Dagen efter, at de danske Infanterister og Dragoner var draget bort, kom to østerrigske Kavallerister til Hygum. De var indkvarteret i en Gaard, men kom om Aftenen hen i Skolen. Lærer Jensens Børn blev bange og gemte sig under Bord og Sofa, men Østerrigerne halede dem ud, var kærlige imod dem og gav dem nogle tyske Mønter.

En Tid stod Danskerne i en Stilling fra Matstrup til Silkeborg, Tyskerne paa Vejleegnen. En Nat kom Avlskarlen fra Matstrup, hvor Oberst Fibiger havde Kvarter, til Fods til Hygum Skole for at faa Underretning om Fjendens Stilling, Bevægelser, Patrouiller m. m. Karlen havde et Kort med, hvorpaa Læreren skulde indtegne Østerrigernes Positioner med Hensikts paa et dansk Overfald. Lys maatte der jo til, og Situationen var ikke ufarlig; men de hængte for Vinduerne, saa Lyset ikke kunde ses udefra. Det paa-tænkte danske Overfald blev dog ikke til noget.

Engang var Lærer Jensen selv paa Matstrup. Paa Tilbagevejen overnattede han i Lille Hammergaard, da der kom nogle Ryttere ind i Gaarden. Jensen troede, det var Tyskere, som vilde have fat i ham; men det var nogle Bønderkarle fra Hvejsel, der vilde skjule deres Heste, for at Tyskerne ikke skulde tage dem.

Ved Høsttid kom Fyrst Windisch-Grätz's Dragoner (Czecker). De spillede og sang og var »ret flinke Folk«. Senere kom ungarske Husarer, som ogsaa var flinke. Da Lærerens Hustru en Tid laa i Sengen, bragte de hende Tokayervin. Til Preusserne saa man der paa Egnen intet ud over et Regiment Dragoner et Par Dage.

Sørgebudskaberne kom Slag i Slag: Dannevirkes Rømning, Dybbøls Fald, Overgangen til Als og til Slut Resultatet: Tabet af Sønderjylland. Forstanderen for Jelling Seminarium bragte hulkende Budskabet, og alle var grebet af dyb Sorg.

N. P. Jensen satte megen Pris paa Seminariets nye Forstander. Aanden i hele Undervisningen blev en anden og bedre, end da Jensen var Elev, og han tog

ofte til Jelling til Møder, Gudstjeneste og Bibellæsning. Han skriver: »Jeg fik altid noget godt med hjem, der var heldbringende for min Skole.«

I Sogneraadet sad Jensen i 18 Aar. Han var Kasserer og havde Sæde i Vejudvalget, der synede Vejene og paalagde de forsømmelige at istandsætte deres Vejstykker, »som de dog sjældnen gjorde«. Siden gik man over til at lade Vejene holde for Kommunens Regning.

Lærer Jensen fik oprettet en Sygekasse, en Sparekasse og en Skytteforening, hvor han var baade Leder og Delingsfører og mødte hver Søndag, hveranden Gang før, hveranden Gang efter Gudstjenesten. Ved en Skyttefest i Vejle fik han anden Præmie, en Regnkappe af Gummi til 30 Daler.

Det vilde føre for vidt at omtale alt, hvad Lærer N. P. Jensen overkom og satte i Gang ved Siden af sin Lærergæmning. Han tog sig af Krigsinvaliderne og skrev deres Ansøgninger, arrangerede Tombolaer til Hjælp for fattige og arbejdsløse m. m. m., og Skolen blev ikke forsømt. Paa et Lærermøde i København 1879 fremlagde han Prøver paa »mine Børns« (Skolebørns) Skrift og fik Diplom, hvilket gentog sig i 1893. Hvad en Lærer af den Støbning betød for et Sogn kan ikke overvurderes: En Art Forsorg, naar det kneb, hjælpsom mod alle, en Velsignelse for en Egn.

N. P. Jensen foretog Rejser, mange korte og nogle længere. Bag i Bogen med Erindringerne har han sat en detailleret Fortegnelse over »Hvor jeg har sovet een eller flere Nætter«. Det var 7 Steder paa Sjælland, 7 paa Fyn og 121 i Jylland. Engang besøgte han en Gaardejer Jacob Hansen i Vejlø Sogn ved Gaunø. Gaardejeren sad i Sogneraadet, hvor Baron Reedz-Thott var Formand, da der skete det uårte, at en

Socialdemokrat kom i Raadet. Efter Møderne, der afholdtes paa Fattiggaarden, spiste Sogneraadsmedlemmerne til Aften sammen, dog uden Baronem; men Socialisten fik ham med ved at sige: »Baronem maa spise med, De faar aldrig billigere Mad end her til 33 Øre.«

Baade Baronem og Socialisten sad ogsaa i Brugsforeningens Bestyrelse. Engang da Socialdemokraten i et Bestyrelsesmøde sagde Baronem imod, blev denne vred og sagde: Smid ham ud! Svaret lød, at det nok senere paa Dagen vilde vise sig, at det blev Baronem, der blev smidt ud, og det blev han, idet en anden blev valgt til Formand.

Først under Krigen 1870—71 fik man ordentlig Postgang, 5 Gange ugentlig. Landposten, en ældre Mand, gik ud fra Vejle, og Turen gik over Hover, Jelling, Kollerup, Hvejsel til Alstedgaard og tilbage over Vindelev og Grejs, en umenneskeligt lang Tur om Vinteren. Al Post til hele Sognet lagdes ind paa Skolen, hvor Ud- og Indlevering fandt Sted af det hele: Breve, Pakker, Aviser m. m., uden at »Postmesteren«, Skolelæreren, fik en Øre for Arbejdet.

Om det saa var et lokalt Blad fik Jensen det startet, et Venstreblad. Man var utilfreds med Vejle Amts Avis og holdt et Møde i Vindelev Kro, hvor Læreren mødte med Navne paa hele »10 Holdere i det lille Kollerup Sogn«.

I Aarenes Løb underviste Lærer Jensen mange Hundrede Børn og bevarede Forbindelsen med dem ogsaa efter Skoletiden. Nogle drog til Amerika, hvorfra enkelte kom hjem paa Besøg og hilste paa deres gamle Lærer: »De var glade ved at se deres gamle Skolemester, og jeg var ikke mindre glad ved at se dem.«

En Familie i et lille Boelsted paa Skovgaard Mark udvandrede med Børneflokket, som alle havde gaaet i Skole hos Jensen. »De var ikke videre begavede, men skikkelige.« Det var omkring 1870. Mange Aar efter holdt en Landauer uden for det Kontor i Vejle, hvor Jensen efter sin Afgang som Lærer havde Arbejde. I Vognen sad en Herre og to Damer. Den ældre Dame var en af Jensens gamle Elever, hendes Mand en udvandret Bondekarl fra Skjernegnen. De inviterede den gamle Lærer ned paa Hotel Royal, hvor de beboede flere Værelser. Familien var nu paa Rundrejse i Europa og vilde blandt andet til Nordkap for at se, hvor Solen ikke gaar ned. Manden havde tjent sine Penge paa Bygningsmaterialer.

Da Lærer Jensen kom til Hygum, var alt gammel-dags, de fleste Boliger lavloftede og Stuegulvene strøet med hvidt Sand. Mange Navne paa Beboerne nævnes, bl. andre Peder Andersen, Gravlund, som var den første Mand i Danmark, der byggede sig et Gødninghus. Han havde laant en Bog af la Cour hos Lærer Jensen. I denne Bog var omtalt saadanne Gødninghuse i Holland. Manden fik, selvfølgelig paa Lærerens initiativ, et Sølvbæger fra Landhusholdningsselskabet. Bægeret blev overrakt af Etatsraad Erhardt paa Ørumgaard.

En Købmand fra Bjerløv købte Grund ved Siden af Skolen og byggede derpaa i 1867 en Kro med Kørestald. Nogen Bevilling fik han aldrig; men det gik uden, dels som Smugkro og dels ved at han drev Handel. Ved Rejsegildet paa nævnte Kro fik man kun Punch; men det var til Gengæld rigeligt, hvilket førte til Lærer Jensens sidste Brydekamp. Da man efter den megen Punch kom udenfor, var der en ung Kraft-

karl af en Murer, som udæskede de andre Karle til Brydning og nedlagde dem efter Tur. Saa sagde Lars Berntsen: Nu ved a pinede et andet, end at Degnen tar fat! Og saa tog Degnen fat, skønt han var 38 Aar og ikke nær saa stærk som Mureren, der kun var 23. Mureren blev kastet 10 Gange i Træk, før han gav op. »Han manglede ikke Styrke, men Haandelag«.

Byens Møller gik det tilbage for, og Forholdene i Møllegaarden var sørgelige. Naar han var fuld, forlod Konen og Børnene Huset og sov i Naboernes Lader eller paa deres Hølofter, uden at de vidste det. Det skete mangen Nat, og en hel Sommer boede Møllerkonen og Børnene i et Nabohus, hvor de havde fyldt en Stue med Halm, som de sov i. De havde Køer, men malkede kun enkelte af dem, ikke flere end at de havde Mælk til eget Brug.

N. P. Jensen var en stor Fodgænger. Da han var 78, stod han op en Morgen Kl. 3 og gik paa en Dag en Tur paa 6—7 Mil uden at blive træt, og da han var 80, gik han en Dag fra Vejle over Uhre, Ringballe, Skovdallund Mølle, Jelling, Skovbølling, Hvejsel, Sandvad (hvor han spillede Kegler i Kroen), gennem Grejsdalen tilbage til Vejle — hvor han om Aftenen var til Gilde og tog Del i Dansen.

Engang var han paa en drøj Køretur til Vindelev i Snestorm. Han kørte med en Mand, som vilde til Auktion for at købe en Gaard; men de naaede først frem, da Hammeren var faldet. Manden var imidlertid kørt ud for at købe Gaard, og saa købte han i Stedet en Gaard i Gedved af en Mand ved Navn Haurberg, som tidligere havde været Smed paa Byholm, hvor han tjente en Formue. Samme Smed fortalte, at Fruen paa Byholm engang af sin Mand havde faaet nogle meget

kostbare Gardiner, som hun viste til Forpagterkonen, der fortalte sin Mand derom. Forpagteren, Schæfer, som var meget velhavende, hæftede da i et af Forpagterboligens Værelser saa mange 100 Daler Sedler paa Gardinerne, at de var dækket, hvorpaa han foreslog sin Kone at invitere Godsejerfruen ind at se deres dyre Gardiner.

Et Kongebesøg i Vejle 1861 af Frederik den 7ende og Grevinde Danner omtales i Erindringerne. Kongen var nogle Dage i Jelling for at grave i de berømte Høje og i andre mindre berømte paa Eggen. Da de kongelige skulde rejse, red nogle Hundrede Landboer blandt andre Lærer Jensen foran dem ind til Vejle og ud til Skyttehuset, hvor der skulde være Taffel. Der stod Herredsfuldmægtig Helms, som mente, de mange Ryttere tog for megen Plads og bød dem ride ad H. til. Det vilde de ikke, men red i Stedet ind til Vejle og siden uden for Byen for at hilse Kongen til Afsked, da han kørte til Fredericia. Under det hurtige Ridt ind til Vejle fra Skyttehuset havde Sognefogeden sit Besvær. Han havde nemlig samme Dag faaet et Dannebrogskors, som sad under hans Regnfrakke, men absolut skulde være synligt under Indtoget i Vejle, saa han sad uroligt paa Hesten under sin Syslen med at faa Korset frem.

Efter Afskeden som Lærer.

Efter 42 Aars Lærergærning i Hygum søgte Lærer Jensen sin Afsked og flyttede til Vejle, da hans Hustru var svagelig. Han skriver, at efter en Paragraf i den ny Skolelov kunde Distriktet »skyde en Lærer, naar han blev 70«; men han foretrak at gaa frivilligt. Stort

Afskedsgilde med Gaver og Hyldest var en Selvfølge.

Hustruen døde Nytaarsmorgen 1902. Han giver hende et smukt Skudsmaal som en god Hustru og Moder, dertil myreflittig og en stor Hjælp ved Landbruget. Desuden spandt hun i Aarenes Løb over 100 Lispund (800 kg) Hør og Uld og vævede Hundreder af Alen Lærred og Uldent.

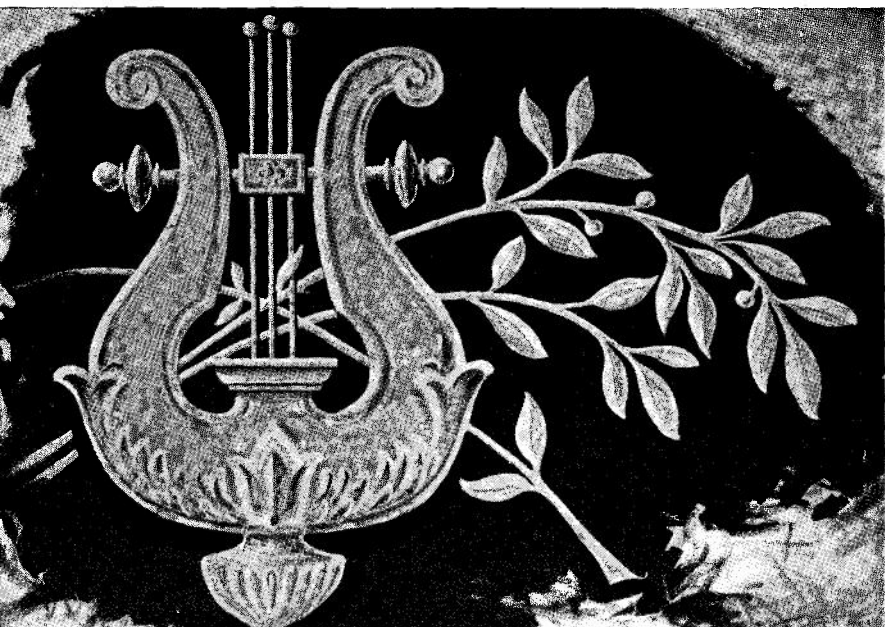
Noget Otium fik Lærer N. P. Jensen ikke. Han kunde ganske simpelt ikke være ledig. Først blev han Kasserer hos Murermester og Fabrikant Christoffersen. Pladsen var »ret behagelig«, skønt Arbejdstiden var fra 8 Morgen til 7 Aften paa nær en Times Middag. Fabrikanten var begyndt fra neden, men var nu en rig Mand, der »kunde anvende ca. 13000 Kr. aarligt til Husholdning og sine Børns Opdragelse«.

Efter 9 Maaneders Forløb blev Jensen Bogholder hos Grosserer Andr. Andersen i Vejle, en Plads han beholdt i 8 Aar. Andersen handlede med Korn og havde desuden Maltgøreri, Cikorietørreri, Assurancevirksomhed m. v. Arbejdstiden var fremdeles fra om Morgenen til 6—7 Aften. Forretningen var saa moderne, at der førtes dobbelt Bogholderi.

Senere overtog Jensen Kontorarbejdet for Murermester Hans Iversen, som tillige havde en stor Cementvareforretning. Samtidig var den gamle, som paa det Tidspunkt har været nær de 80, Regnskabsfører og Kasserer i A/S Vejle Mørtelfabrik og syslede desuden med »lidt Ordning paa 4 andre smaa Kontorer her i Byen«. At han var Censor ved Borgerskolens Eksamen og Inspektør ved Prøverne for Maskinister og Svende ved teknisk Skole nævnes i Forbigaaende som »et behageligt Arbejde, der giver 4 Kr. daglig«.

For Fuldstændigheds Skyld skal nævnes, at Jensen

var Æresmedlem af Vaabenbrødreafdelingen samt Medlem af Venstreforeningen og Haandværkerforeningen. I Haandværkerforeningen havde han dog ikke Tid at komme ret meget; men det var der andre, der havde: »Der er jo mange Mennesker her i Byen, ikke alene blandt de gamle, men ogsaa yngre Mænd, der bogstavelig ikke udretter det ringeste Arbejde — eller har Behov dertil — men kun spiser, sover og spadserer i den kønne Omegn.«

Jakob Jakobsen:

VEJLE TEATER OG DETS HISTORIE

I

Den nuværende Teaterbygning — beliggende paa den relativt smalle Grund imellem Byens Hovedgennemfartsstrøg »Dæmningen« og Jernbaneplassen »Borgvold« kaldet — med sit ret pompøse, oprindeligt næsten palæ-agtige Facade i italiensk Barok, vis-a-vis Jernbanestationen, er hverken det ældste eller det næstældste Hjemsted for Thalia i Vejle.

Det for 7 Aar siden nedlagte »Hotel Royal« paa Hjørnet af Torvegade og Raadhustorvet — oprindeligt en Gæstgivergaard, som Stadshauptman *Chr. Hansen* oprettede for ca. 125 Aar siden — fik næsten fra sin første Start i 1830'erne økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med; Tiden efter dets første Ejers Død i 1843 er kendetegnet ved mange og hyppige Ejerskifter. Selvom man ogsaa skiftede til nyere og »finere« Navne, maatte det dog tilsidst give op i Konkurrencens ubønhørlige Kamp. Først afskaffedes Gæstgiverbetegnelsen, og det fornemmere »Hotel Dania« kom paa Facaden. I Begyndelsen af 1860'erne ombyttedes dette med et nyt Navn, formentlig efter en Ejer: »Hinrichsens Hotel«, og i Begyndelsen af 1870'erne kom det til at hedde noget endnu finere »Hotel Royal«; som saadan kender vi det ikke blot fra Billeder, men særdeles velbeskrevet af den danske Forfatter *Svend Leopold* (1874—1942), hvis Fader flyttede til Vejle i 1874 faa Maaneder efter Sønnens Fødsel. Han havde forud været Ejer af et Hotel i Hjørring af lignende Art og Standard som Vejlehotellet, og han blev iøvrigt kun boende i Vejle i 9 Aar, hvorefter han i 1883 ombyttede Vejlehotellet med en københavnsk.

I disse Erindringer¹⁾ finder vi »Hotel Royal« beskrevet — trods dets kongelige Navn — som et jævnt borgerligt Provinshotel med Skænkestue og alt hvad ellers kendetegner det forrige Aarhundredes Gæstgiverier — ja det benævnes ligefrem som en Provinsgæstgivergaard i de her citerede Erindringer.

1) Svend Leopold: Erindringer fra min Barndom, København 1927.

Men i dette Hotel indrettedes i 1853 i en nyopført stor Bagbygning *et fast Teater paa Førstesalen.*

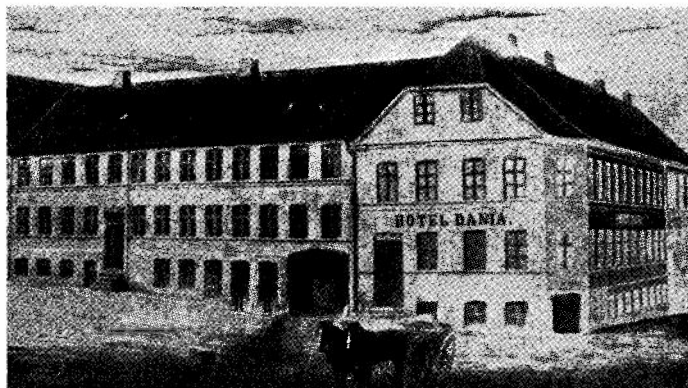

Fig. 1. Hotel »Dania« (nu Hotel »Royal«) ca. 1858.

Dette Byens gamle Teater skimtes netop i venstre Side af ovenstaaende Billede.

Dette Teater, der kunde rumme 5—600 Tilskuere, og som »var udstyret med enhver Bekvemmelighed«, var den første til sit egentlige Formaal byggede Scene i Vejle. Der var ganske vist Rejsestald i Stueetagen lige under Tilskuerpladsen, og Adgangsforholdene var noget kummerlige ad en Trappe i Hotellets Bagbygning, og naar man tager Lokalets Udstrækning i Betragtning — Gulvarealet kan i Dag for baade Scene og Tilskuerplads tilsammen udmaales til 160 m² — saa kan man jo nok tænke sig til Bekvemmeligheden. At Teatret ogsaa var særdeles brandfarligt med kun een Adgangs-trappe og af Træ, har Datidens Brandmyndigheder aabenbart set med større Overbærenhed, end man tør paaregne i Dag.

Svend Leopold giver en levende Beskrivelse af dette gamle Teater:

»I Hotellets Baggaard lige ovenover Rejsestalden laa paa den Tid Byens gamle Teater, hvor omrejsende Teaterselskaber opførte den Tids meget efterspurgte Repertoire, der nærmest bestod af Ægteskabsdramaer, franske Salonstykker og spirituelle Proverber af dansk Herkomst.

Man hensattes i disse Salonstykker til Paris' allerførneste Círcler, hvor Hertuger, Diplomater og Vicomtesser, med den franske Adelskalenders fornemste og fineste Navne, intrigerede mod hinanden og lavede mange Ulykker indenfor Ægteskaberne.

Fig. 2. Et østrigsk militært Musikkorps giver Koncert paa Vejle Raadhustov i 1864 foran Hotel »Royal«.

Det »Cortes«ske Selskab opførte især disse mondæne og nervepirrende Stykker, navnlig Ægteskabsdramaer af den yngre Dumas, Sardou og Pailleron, og det kunde hænde midt under en oprivende Scene i Faubourg St. Germain, at man hørte Hestene stampe nede i Rejsestalden og en Staldkarl bande saa vedholdende, at Teatrets Publikum ovenover blev distraheret og kom ud af Stemningen.»

Heller ikke denne Teatersal er dog Byens ældste. Ti Aar før dette Teater var blevet bygget, foranstaltede Købmand *Johan Andreas Fischer* Opførelsen af en ny Klubbygning paa den modsatte Side af Torvegade i Nr. 10.

I Klubbens daglige Lokaler paa Førstesalen i Torvegade Nr. 10 var Købmand Fischer Vært i Byens Klub, og i Klubsalen i Stueetagen festede Byen, her holdtes Byens Baller og Basarer. Her havde det »Cortes'ske« og andre Teaterselskaber deres Forestillinger fra 1843 til 1853.

Da Købmanden døde, fortsatte hans Enke som Klubbens Vært, og det er vel endda tænkeligt, at Enke-madam *Fischer's* Salg af Klubgaarden i 1851 til Svi-gersønnen Guldsmed *C. A. Jørgensen* var medvirkende til, at den større Sal i »Hotel Dania« blev opført 2 Aar senere.

I 1884 flyttede Klubben sin Virksomhed til den ny-opførte »Teater- og Forsamlingsbygning« paa Jern-baneplassen. Hvornaar Klubben definitivt er gaaet ind, har det ikke været muligt at faa oplyst.

Men iøvrigt har der formentlig alt fra Slutningen af 1820'erne været givet Teaterforestillinger af omrej-sende Tourneer i Vejle, det tidligste paa et Kornloft i Købmand *Gylding's* Gaard i Søndergade Nr. 24, hvor Købmand, Konsul *Gottfred Becker-Christensen* i 1902 etablerede sin Tømmer- og Kulhandel.

Ogsaa Byens Raadhus var ofte benyttet til større Forsamlinger, baade det gamle fra 1780 og det nye, som er nogenlunde samtidigt med det Teater, hvis Historie her behandles. Der var vel kneben Plads i det gamle Raadhus, der blev nedrevet i 1878 for at give Plads til det nye (Byens fjerde) paa samme Sted.

I det nyopførte Raadhus var der ogsaa — som i det gamle — en stor »Festsal«, som indtog hele Stueetagen, ikke blot til Brug for Bystyrets officielle Fester, men ogsaa til Udlejning for anden Selskabelighed. Den forsvandt 40 Aar senere, hvor Retsreformen af 11/4 1916 skulde føres ud i Livet (fra 1. Oktober 1919), og medførte Lokalekrav til en Civilret og en Kriminalret (nu Byret og Herredsret).

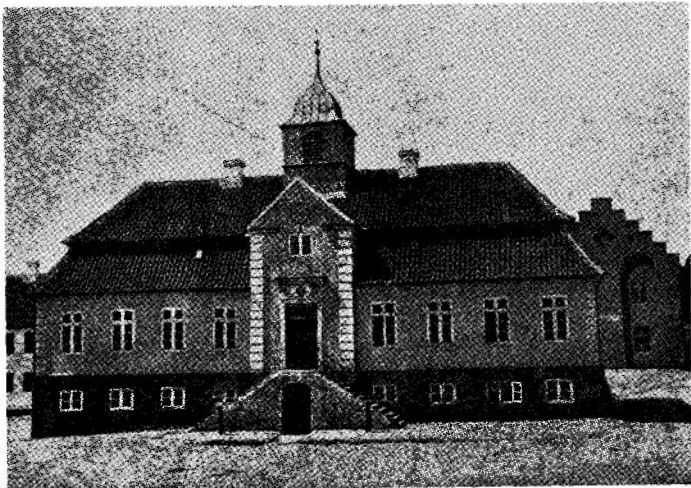

Fig. 3. Vejle's 3. Raadhus i 1860
(opført 1780, nedrevet 1878).

Foruden Klubbens Sal og det temporærere Teater i den Gylding'ske Gaard samt det permanente i »Hotel Dania« (= »Hotel Royal«) bør for Fuldstændighedens Skyld ogsaa nævnes, at den nu 100-aarige »Vejle Haandværkerforening« — stiftet 1. Januar 1862 — har en Bygning, hvori der er afholdt Teaterforestillinger.

Haandværkerforeningen holdt i Begyndelsen sine Sammenkomster paa Raadhuset, hvor navnlig For-
 eningens »Julemarked« nød stor Opmærksomhed som
 en fornøjelig Adspredelse i det stille Byliv. I 1881 er-
 hvervede Haandværkerforeningen egen Bygning, det
 var Hjørneejendommen i Havnegade, hvor Dæmning-
 en dengang endte. Denne Bygning blev i 1884 udvidet
 med en Tilbygning langs Dæmningen imod Nord.
 Ovenover den høje Kælderetage, hvori man havde
 »Tegne-skolen« d.v.s. Forløberen for den senere »Tek-
 nisk Skole«, indrettedes en Festsal i Stueetagen, og
 baade her og i den i 1919—20 inde paa Ejendommens
 Gaardsplads opførte større Festsal har Tid efter anden
 baade Teatertourneur og Byens egne Dilettanter samt
 den nyere Amatør-scene fundet et naturligt Hjemsted.

II

Der er ingen Grund til at skjule, at den egentlige
 Aarsag til Vejle Teaters seneste Ejerskifte skal søges
 i den Omstændighed, at Byens Frimurere under den
 Danske Frimurerorden i 1962 blev husvilde. Vejle's
 ældste Frimurerloge blev indstiftet 10. Juli 1878. Lige
 siden Haandværkerforeningen fik sin første Festsal
 i 1884, har Frimurerne haft hjemme her, i Bygnin-
 gens øverste Etage, paa »Løftet« ovenover Festsalen
 — i Begyndelsen og indtil 1920 endda synligt »paa
 Løftet«, idet der var synlige Tagspær inde i Logesalen.
 Først efter den gennemgribende Ombygning i 1920
 (hvorved Bygningen forhøjedes med en Etage) var
 Logens Lokaler, hvad man vil kalde velindrettede.

Det er iøvrigt lidt ejendommeligt at tænke paa, at
 Frimurerlogeren nu vender tilbage til Byens Teater. I
 de første 6 Aar — fra 1878 til 1884 — indrettede Fri-

murerne i Vejle sig ogsaa »paa Loftet« — det hed direkte blandt Frimurerne i gamle Dage ikke »kommer du i Logen i Aften«, men »kommer du paa Loftet« — Loftet var ovenover det gamle Teater i »Hotel Dania«.

Ogsaa af sit »Møde med Frimureriet« giver *Svend Leopold* en meget malende Beskrivelse:

»I en gammel Provinsgæstgivergaard, der ganske vist kaldes Hotel, men som alligevel er en kringelkroget gammel Gæstgivergaard, findes der mørke Porte og Staldrum, og lange skumle Lofter med smaa Tagruder, hvorfra man kan se udover fjærne solblaanende Engdrag, der synes at gaa helt sammen med Kimmingen langt borte.

Der oppe under Taget i en lang mørk Sal, der kun havde eet Vindue ud mod Raadhuspladsen, havde Frimurerne deres Mødesal.

Frimurere er et Broderskab, der har store Hemmeligheder at vogte over, som de ikke maa betro deres Koner, der dog ellers tør betroes alt. — Børn synes, at Frimurere maa være Verdens mærkeligste og mest vidende Mennesker, de maa sidde inde med en højere Visdom, siden de ikke maa betro den til andre.

De holder om Aftnenen til i en mørk Sal, og de sidder med Hamre i Hænderne og drikker af svære Glas, hvorpaa der er indgraveret Vinkler og Trekanter med smaa Stjerner over. De gaar med hvide Skødskind af Moiré — Silke med brede Guldborter, og de kender hinanden paa forunderlige Tegn og Gestus, som kun de Indviede forstaar at tyde.

Min Far var Frimurer, og jeg saa derfor op til ham i den Anledning. Han var et fremragende Medlem af sin Loge, der hed »Zorobabel til Nordstjærnen«, og naar han var i København i den rigtige Loge, saa han Kronprins Frederik, der var Logens Formand, og som foruden at være Kong Christian den Niendes Søn ogsaa var den af alle Landets Frimurere, der sad inde med den højeste Visdom.

Hans Fader, Kong Christian, havde min Far set i Dybbøl Skanse i atten hundrede og fireogtres, og jeg betrag-

tede det som en høj Ære for min Faders Hotel, at Kronprinsen og hans Far altid tog ind paa Hotellet, naar der var Efteraarsmanøvrer i Omegnen.

Frederik

Fig. 4. Hans kgl. Højhed Kronprins Frederik,
den senere Frederik d. 8.
(Tilhører St. Johs. Logen i Vejle.)

Naar jeg om Formiddagen sammen med min Broder og
Saddelmagerens Hans vovede mig op i Frimurerens tom-

me Sal, luskede vi hviskende om deroppe, som om vi havde trængt os ind paa Enemærker, hvor kun de Viseste af de Vise hørte hjemme. Om Formiddagen plejede dog undertiden Hotellets Piger at staa og stryge heroppe henne ved Vinduet ud mod Torvet, men naar der ikke netop blev strøget i de Vises Sal, havde vi frit Spillerum. Landets Kronprins havde sit Billede hængende helt nede i den mørkeste Ende. Vi gik og snusede omkring for at vejre Hemmeligheder i de mørke Kroge«

Det er selvfølgelig kun Tilfældigheder, at Frimurerlogen i Vejle nu skulde flytte — men alligevel maa ske forudbestemt altsammen.

I Forbindelse med disse Erindringer, som ikke blot livfuldt skildrer Vejleforhold fra en svunden Tid, maa man tænke paa, om ikke Faderens Hotel i København faar lige saa stor Indflydelse paa Drengens Udvikling. Leopolds Hotel i København var et saakaldt »Familiehotel« — beregnet paa mere fastboende Gæster. Her boede igennem Maaneder den norske Forfatterinde *Camilla Collet*, den svenske *Gustaf av Geijerstamm* og den danske *Herman Bang*, her skrev den norske *Jacob Bull* sine følsomme Digte og den svenske *August Strindberg* sine beske Dramaer — »og naar de mødtes ude paa Gangen, talte de høfligt med hinanden, skønt der aandeligt talt var mere end en Dør imellem dem«. ²⁾

Det er sandsynligt rigtigt, at denne literære »Sammenstimlen i Hovedvagtsgade« maatte ses — som det er hævdet — paa den Baggrund, at den store »Magnet« *Georg Brandes* boede faa Gader derfra. Det er vel ogsaa end mere sandsynligt, at alle disse Skribenter og deres nært oplevede Skæbne har været medvirkende til *Svend Leopold's* Valg af Livskald.

²⁾ Svend Leopold: Erindringer fra min Ungdom, København 1928.

III

En ihærdig Eftersøgning i Avisarkiver i Byen har kun givet ringe Indblik i det nuværende Teaters Tilblivelseshistorie, denne har unddraget sig den Omtale, der i Dag vilde have været den vis — Aviserne var tyndere i 1883—84.

Den første Notits om, at noget er i Gære, findes 31. Juli 1884 »Vejle Amts Avis«, hvis Redaktør og Ejer, Wilhelm Hertz ubetvivleligt har været en af de meget aktive for at faa rejst et nyt og »værdigt« Teater. Her omtales »vort Nye Theaters Indvielse«, der — som bekjendt — »foregaae i September Maaned dette Aar«.

Men forud for dette var sket adskilligt. Man havde faaet dannet et Aktieselskab — med meget beskedne Aktieløb — til det Formaal at tilvejebringe en »Theater- og Forsamlingsbygning«, hvori ogsaa Byens Klub skulde have daglige Lokaler.

Hvornaar Aktietegningen er begyndt, vides ikke, ejheller hvornaar det første Spadestik er taget. I Teaterbygningens lille Sal viste to malede Inskriptioner, at Grundstenen er nedlagt 23. November 1882, og at Indvielsen har fundet Sted 16. September 1884.

Bygningen blev opført paa en ubebygget Eng uden sikker matrikulær Adskillelse fra Jernbaneterrænet og for en beskednen Kapital, hvortil hele Byens Borgerskab havde bidraget.

Det hedder i »Vejle Amts Avis« for den 27. August 1884:

Veile nye Theater. Efter forud derom skeet Bekjendtgjørelse afholdtes igaar Eftermiddags i Brandts Hotel et Møde af Theatrets Actionairer, hvori et Udkast til Love

fremlagdes. Dettes samtlige Capitler vedtoges uforandret med Undtagelse af Cap. 1 § 2, hvor der efter det andet Punctum, der lyder saaledes: »Bestyrelsen er berettiget til at udstede Actiebrevne indtil den til Realisation af Selskabets Formaal fornødne Capital er tilveiebragt« blev indskudt »dog at Actiecapitalen ikke overstiger 50.000 Kr.« — Bestyrelsen bemyndigedes til at optage Prioritetslaan paa indtil 65.000 Kr. Generalforsamlingen godkjendte derefter de af Bestyrelsen med Restaurateur Bock og Veile Klub indgaaede Leiemaal ang. forskjellige Localiteter i Selskabets Eiendom.

Da Generalforsamlingen var hævet, toge Actionairerne Theatret i Øiesyn. Der udfoldes i denne Tid en stor Virksomhed for at faa den colossale Bygning saavidt færdig, at det omtrent midt i næste Maaned fra Sverrig indtræffende Odense Theaterpersonale til den Tid kan indvie det. Man er opfyldt af Anerkjendelse overfor den store Tilskuerplads med det prægtige Loft, den rummelige Balkon, den dybe Scene, de mange Appartementer til Comfort og Nytte udenom det egentlige Theater, og man længes kun efter at see det i en saadan Tilstand, at det kan aabne sine Døre for det tilstrømmende theatersøgende Publicum. Den Omstændighed, at der baade paa Balkonen og paa Gulvet indrettes Pladser til de forskjelligste Priser vil sikkert bidrage til, at der i Fremtiden vil søge dobbelt saa mange til Theatret som hidindtil.

Efter hvad vi erfare, forøges Actionairernes Antal næsten daglig, og de Betingelser, hvorpaa Indbetalingen af Actiecapitalen foregaaer, ere nu saa lempelige, at næsten Enhver kan anskaffe sig en Theateractie. Og først naar det kommer saavidt, at næsten Ingen undslaaer sig ved at kjøbe dette Værdipapir, først da kan denne efter vore Forhold mægtige Bygning, oprettet til Nytte og Fornøielse for Alle og Enhver i Nu- og Fremtid, ret egentlig siges at være Indvaanernes Eiendom.

Teatrets Arkitekt var *Ludvig A. Petersen*, den senere Stifter af Akademisk Arkitektforening i Danmark.

Med stor Talentfuldhed — og med en for Haand-

værkerne generende Ildhu — forestod han Byggeriet, hvor hver enkelt Detalje var nøje gennemtænkt og prøvet paa hans Tegnesteue, inden den blev godtaget.

Ved den nu fuldførte Ombygning fandt man gemt i Kalkpudsen baade Ege- og Laurbærranker, som *Ludvig A. Petersen* selv havde modelleret, og som siden Fabrikant C. M. Hess støbte nede i Grønnegade; belagt med Bladguld bidrog de til Theatrets oprindelige Udsmykning. Ogsaa de enkelte Farveprøver skal være blevet forelagt Arkitekten til Godkendelse inden Antagelse (se Frontespicen).

Forbilledet siges at have været et gammelt florentinsk Palæ med dekorative Balustre og Tagvaser. Et samtidigt Træsnit viser Teatrets oprindelige Facade set fra Posthuset.

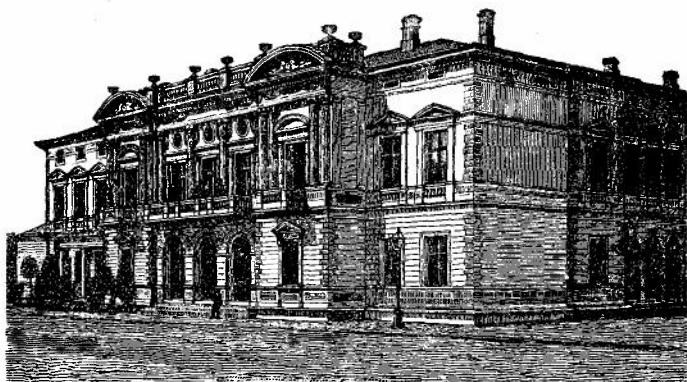

Fig. 5. Vejle Theater 1884.

Teateraktierne lød paa kun een Størrelse: 100 Kr., og de kunde indbetales i flere Rater. Man er i Besiddelse af Koncepten til de trykte Aktiebrev:

»Da Hr. N. N. i forskjellige Afdrag har indbetalt Beløbet af en Actie til Actieselskabet »Veile Theater- og Forsam-

Theaterbygning

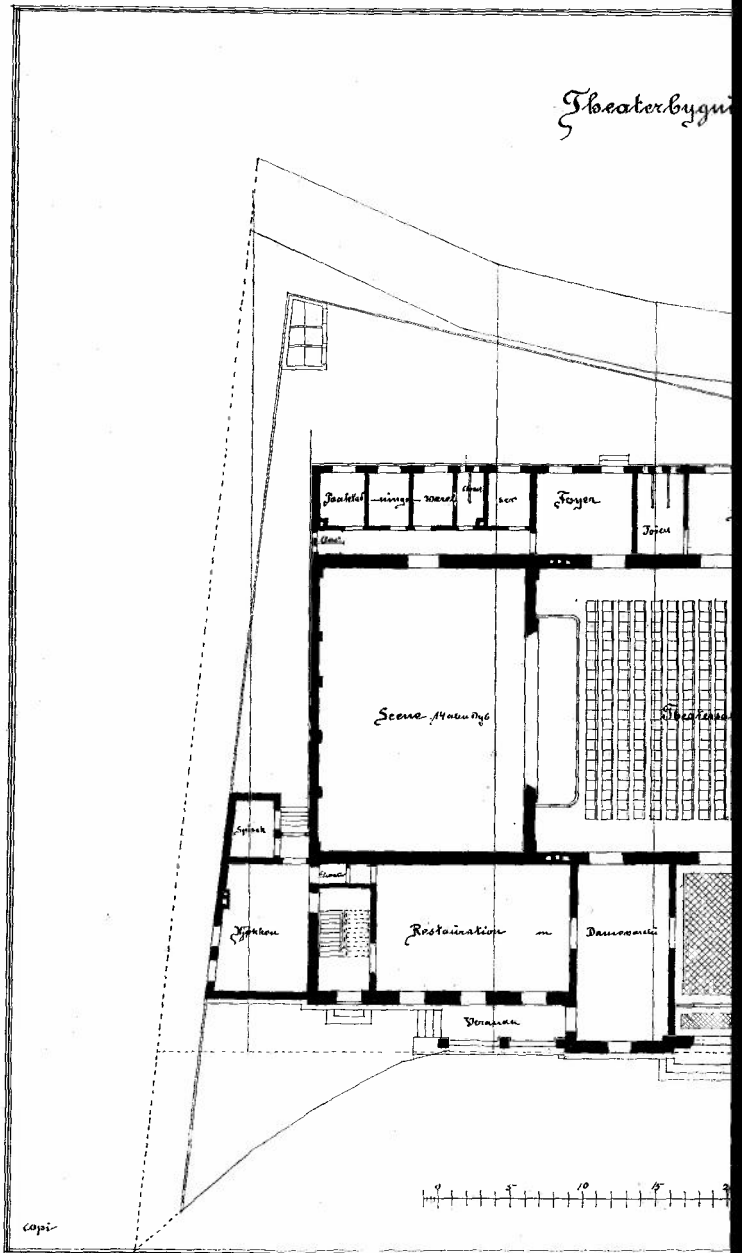
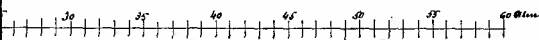
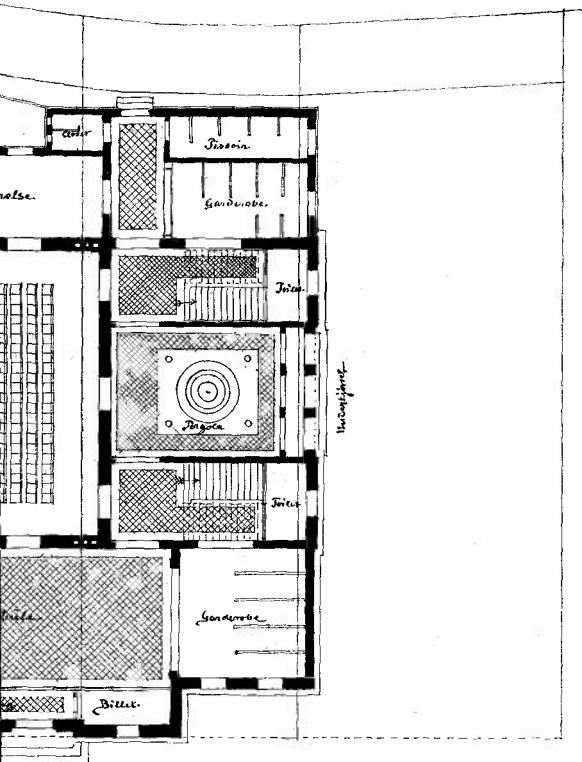

Fig. 6. Den oprindelige

or Nijle

Plan of Skivelslyng

Linné-Henry

plan af Teatret i 1884.

lingsbygning« stor 100 Kr. meddeles der hermed nærværende Interimskvittering, der træder i Stedet for de tidligere meddelte Kvitteringer for Indbetaling af Beløbet, og vil nærværende Interimskvittering være at aflevere, naar Actierne i nævnte Selskab blive udstedte.

Bestyrelsen for Veile Theater- og Forsamlingsbygning
i Marts 1887.

— der hengik altsaa flere Aar efter Teatrets Indvielse, inden Indsamlingen kunde sluttes, og den fornødne Kapital var tilvejebragt.

Men det store Maal — at faa et nyt Teater — naaede man altsaa! Endnu inden alle Rum i Huset var saa vidt fremme, at de kunde afleveres fra Haandværkernes Side, oprandt Teatrets Indvielse Tirsdag den 16. September 1884. Herom skrev den lokale Presse:

»Der har i den sidste Tid været udfoldet den travleste Virksomhed paa dette Sted. Selve Decoreringen af Scene og Tilskuerplads har forlængst været tilendebragt, men der har været uendeligt meget at ordne, at opstille, at male færdigt, at øve sig i, osv., for at det til imorgen Aften kunde blive blot saavidt i Orden, at et Theaterselskab kunde tage det i Brug. Dette er skeet, men Dagen efter sætte alle Haandværkernes flittige Hænder sig i travl Bevægelse for at arbejde videre paa den Mængde Udenomslocaler, henhørende baade til Theatret og Veile Klub, som endnu langtfra ere færdige«

— saa forbløffende aktuelt som kunde det være skrevet 78 Aar senere.

Odense Theater indledte med Hostrup's Sangspil »Eventyr paa Fodrejsen«. Som sig hør og bør var der

først en Prolog, »forfattet af Redacteur, Kancelliraad Wilhelm Hertz« og fremsagt af Hr. cand. phil. Henrik Jeppesen, Skuespiller ved Odense Theater:

*Et hjerteligt Velkommen til Dem Alle
Som fylder Huset her fra Land og By!
Velkommen til vor nye smukke Halle
Enhver, som her har søgt et gjæstfrit Ly!
Hvor vi i Kredsen end vort Øie fæstner,
Vi ikkun mærke Sympathi og Sans
Og Glæde blandt de festligklædte Gjæster
For dette nye Blad i Veiles Krands.*

I yderligere 6 paafølgende Vers udpensles baade Vanskelighederne og Formaålet:

*»at en mindre Stad som Veile mægter
at reise Skuespilhus »Ei blot til Lyst«! —«*

og Deklamationen sluttede med en Sang »udført af det samlede Personale (10 Herrer og 9 Damer)«:

*Er endnu ikke vor Bygning færdig,
Den sidste Haand just ei paa den lagt,
Den staaer dog alt som et Minde, værdig
Den Tid, der har den til Live bragt.
Dens Ydre, Omfang, dens Plan, dens Stil
Er frigjort baade for Saug og Fiil.
Og snart herinde
Mens Dage svinde
Man rastløs ende vil Alt med Iil.*

*Som Billed paa, hvad omsider naaes,
 Naar fast og enigt man holder Stand;
 Som Vidne om, hvad ved Fliid formaaes,
 Skal Værket stande trods Tidens Tand.
 Og at det blive til Samfunds Gavn
 Og fylde i Tidens Løb et Savn!
 Gid Held her bygge
 Gid Muser trykke
 Paa Staden Veile et Hædersnavn!*

Man svang sig op paa de store Højder i den lokale Stolthed, som ovenanførte Poesi vist tilstrækkeligt illustrerer, og selvom vi siden er blevet mere for det jævne Ord, maa man vel ogsaa indrømme Fædrene, at der var god Grund til Stolthed. Det varede flere Aar, før man blev færdig, men man blev dog færdig tilsidst. Og selvom det heller næppe var væsensforskelligt, hvad der fremførtes her, og hvad man kunde se paa andre danske Provinsscener, saa stod dog altid Vejle Teater i et lidt forklaret Skær for de mange gæstende Kunstnere. Talrige er de mundtlige Udsagn, som under Ombygningen er tilflydt os om tidligere Tidens succes-fyldte Forestillinger og om Forhaabninger til en Genskabelse af disse næsten sagnagtigt rosende Oplevelser.

Det er næppe usandsynligt, at ogsaa Betalingsvanskeligheder har spillet ind; endnu i 1887 var Indsamlingen ikke afsluttet. Men selve »Aktieselskabet for Tilveiebringelse af en ny Theater- og Klubbygning i Veile« var dog blevet stiftet, dets Love vedtaget, det første Skøde af ¹⁷/₇ 1884 indfriet, Bygningen prioriteret. Det stiftede Aktieselskab tog siden Navneforandring til det kortere »Veile Teater- og Forsamlingsbygning«.

Og man flokkedes om Teatret.

Klublivet, som ikke kendes mere, men hvis Struktur er nedfældet i de oprindelige Tegninger, har vel ogsaa bidraget sit til, at den nyantagne Restaurateur, Hr. Bock, har kunnet glæde sig over Publikums Bevaagenhed.

IV

Om selve Teatret og dets Virksomhed har vi særdeles gode Oplysninger. Ved Oprydningen paa Teaterloftet inden man i Juli 1961 begyndte den seneste Restaurering fandt man en Række mere end foliantunge og tommetykke Protokoller, 75—85 cm høje — samtlige Plakater fra Teatrets Aabningsforestilling i 1884 til hen i Slutningen af 1920'erne.

Det vilde her føre for vidt at opremse alt, hvad der er spillet paa Vejle Teater i de forløbne 78 Aar, men nogle enkelte Tal vil dog være oplysende:

I den første Sæson gæstedes Teatret af 12 Tournéeer, som lagde Beslag paa Teatret i ialt 45 Spilleaftener. Der blev herudover holdt 6 Koncerter og 13 Varieteforestillinger, og af rene dramatiske Værker opførtes ialt 80 Stykker, hvoriblandt Ibsen's »Vildanden« (Aalborg Teater), Heiberg's »Aprilsnarrene«, Hertz' »Svend Dyrings Hus«, Holberg's »Den politiske Kandestøber« og Wessel's »Kærlighed uden Strømper«.

I Sæsonen 1891—92 er Forholdet ikke stort anderledes: Ialt 50 Spilleaftener, deraf 6 Koncerter. — En Vejlenser af ikke ukendt Navn, Frk. Mathilde Seligmann giver Koncert »med velvillig Assistance« den 9. August, og Teatret gæstes af en særlig »Guldbryllups-tournée« med ca. 50 Lysbilleder med tilhørende

Text (af Nic. Bøgh, Elith Reumert, Edw. Lembcke, Emma Gad m. fl.) og Musik i Anledning af Majestæternes Guldbryllup. — Der fremføres 61 dramatiske Værker, og hertil bidrager baade en Tourné af kgl. Skuespillere, Aalborg og Aarhus Teaters Personale, det sidste under Assistance af et Balletselskab.

Det kan maaske med Henviſning til Genaabningsforestillingen den 5. Januar 1963, hvor Det kgl. Teater og Kapel med Teaterchefen personligt i Spidsen mødte — uden for det ordinære Provinsprogram — med alle 3 Kunstarter (Pergolesi's Opera »La Serva Padrona«, Pas des deux'en af Bournonville's Ballet »Blomsterfesten i Genzano« og Joh. Ludv. Heiberg's lille Komædie »Nei«), have Aktualitetens Interesse, at de kongelige Skuespillere ogsaa i 1892 opførte Heiberg's Vaudeville med *Karl Mantzius* som Klokker Link.

Efterhaanden gik det dog tilbage for Teatret. Tilbagegangen skyldtes ikke daarlige Tider, men Forfald af Bygningen. Efter 25 Aar maatte der en Ansigtſløftning til. Man rettede underhaanden Henvendelse til flere — da man ikke selv havde Raad til at bekoste en Istandsættelse — men ingen havde rigtigt Mod til at overtage Aktieselskabets Ejendom og dermed Forpligtelserne til en krævet Restaurering. Ogsaa Frimurerlogen i Vejle blev spurgt, men maatte med Tak afslaa at købe det hele for en Sum af 90.000 Kr. i 1909.

Ti Aar senere synes man at være kørt fast; i 1919 traadte Aktieselskabet, der ejede Teatret, i Likvidation, Bestyrelsens Formand, Bankdirektør *Jacob Petersen*, fik Bemyndigelse til at realisere Værdierne. Underhaanden havde Hestehandler *Carl Sørensen*, Knabberup, erklæret sig villig til at bekoste en indvendig Restaurering, og et nyt Aktieselskab overtog

Ejendommen og Forpligtelserne — med Vejle Banks Kasserer som Formand. Det hed »Vejle Teater«, og dets Formaal var »Erhvervelse og Drift af en Teaterbygning«. Købesum for Ejendom og Inventar fastsattes til 105.000 Kr., men det blev i Skødet fremhævet, at *Grunden til den billige Pris var, at Ejendommen samtidigt paalagdes en Servitut om Teatrets Opretholdelse, hvilken Servitut først kunde aflyses i det Øjeblik, Byen fik et konkurrerende Teater.*

Faa Aar efter denne Generalistandsættelse, som forandrede ikke saa lidt i Ejendommens Disposition (se Fig. 7) og løb op til 125.000 Kr., gled Hestehandler *Carl Sørensen* igen ud af Billedet, der synes ikke at være valgt nogen anden til Bestyrelsesmedlem, og 10 Aar senere blev Ejendommen solgt paany, denne Gang til en Privatmand.

Som Hotelforpagter havde allerede det ældste Aktieselskab i 1912 antaget *Søren Peter Jensen*, der i 1930 blev Ejer af Bygningen. Han havde — som en af de sidste — opnaaet en livsvarig (= for sig og eventuelt efterlevende Hustru stedsevarende) Bevilling, en saadan Mulighed ophørte med en ny Beværterlov af 10. Maj 1912.

Teatret var dog stadig ikke nogen lukrativ Forretning, og i 1927 frasagde *S. P. Jensen* sig Forpagtningen og overtog paa sin Bevilling en anden Virksomhed. I 1930 vendte han tilbage til Teatret, nu som Ejer, idet han 15. Juli 1930 fik Skøde paa Ejendommen, som han omdøbte til »Teaterhotellet«. Han gav saa vidt vides 130.000 Kr. for den.

Udvendigt som indvendigt forfaldt dog Bygningen mere og mere. Murene var mange Steder frostsprængte, og Taget var ødelagt af et Husbukkeangreb, som dog standsedes i Tide. Under Verdenskrig II blev Bygnin-

VEJLE TEATER. PLAN AF STUEN.

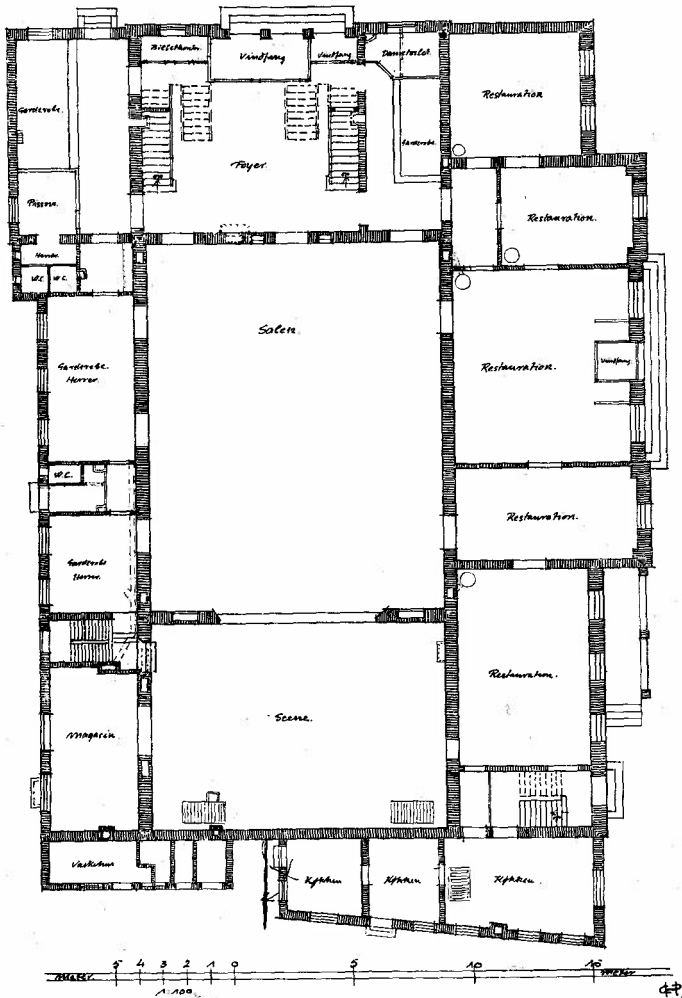

Fig. 7. Teatrets Grundplan 1920.

gen beslaglagt af den tyske Værnemagt; ved de af den danske Stat efter Krigsafslutningen udredede Erstatningsbetalinger fik Ejeren ogsaa godtgjort sit Tab økonomisk, men for Teatrets »Forbedring« blev det kun til en Udskiftning af de forreste umagelige Bænke-

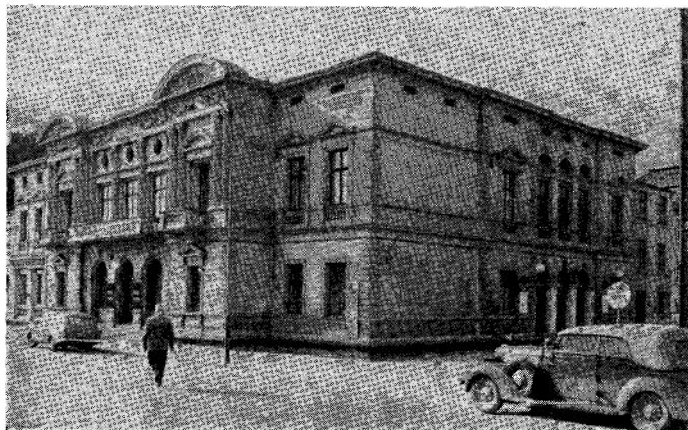

Fig. 8. Teaterhotellet før Ombygningen.

rader (med nogle udrangerede Biografstole, der var beregnet til at staa paa vandret Gulv og nu frembød et højst mærkværdigt Sæde, naar Salsgulvet under Teaterforestillinger drejedes skraat).

Udvendig som indvendig var det hele i en ret miserabel Forfatning. Besøget blev ogsaa derefter. Efter *S. P. Jensen's Død* i 1957 fortsattes Driften af hans Enke, fru *Jensigne Jensen*, men Teatrets Drift gik stadig i den gale Retning. Fra mindst 30 Spilleaftener i 1930 blev det kun til 8 à 9 aarlige Forestillinger efter Krigen, og det var katastrofalt, naar Besøget svigtede, fordi Ejendommens Indtægter var baseret paa en Procentafgift af Spilleindtægten.

Den udvendige Vedligeholdelse forsømtes stadigt,

og tilsidst søgte Ejerinden at sælge Huset til andet Formaal. Forinden maatte den i 1919 stiftede Servitut nødvendigvis slettes, og ved Vejle Byret fik hun ogsaa 25. Juni 1959 Mortifikationsdom, uanset at nogle af Servitutstifternes Efterkommere protesterede. Underretsdommen ankedes af disse til Landsretten, og her fik Ejerinden *ikke* Medhold d. 22. Oktober s. A.

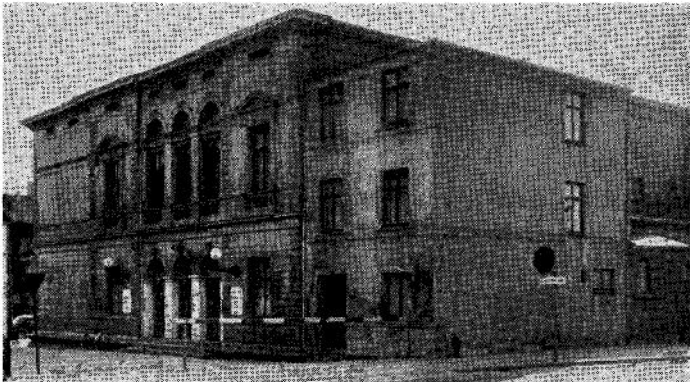

Fig. 9. Vejle Teaters Hovedindgang før Ombygningen i 1962.

Teatret var altsaa »reddet«, men dets Driftsøkonomi blev jo ikke af den Grund bedret. Imidlertid blev som foran omtalt Frimurerlogerne sagt op fra deres hidtil igennem 78 Aar lejede Lokaler i Haandværkerforeningen, og denne Opsigelse — der havde været ventet i flere Aar — blev afgørende ogsaa for Teatrets Skæbne. For Frimurerlogerne var Teaterdriften ingen Hindring, men kunde tværtimod blive et Aktiv ved at bidrage til Bygningens Forrentning.

Ønsket om at flytte til egen Bygning var nu betydeligt stærkere end i 1909; i de mellemliggende halvhundred Aar havde flere andre Muligheder for egen

Bygning været drøftet ogsaa, men det var hidtil blevet ved Drøftelserne.

Men ogsaa selve Teatrets Skæbne laa Køberen stærkt paa Sinde. Ud fra den Betragtning, at et Teater altid skulde have Trivselsmuligheder i en By af Vejle's Størrelse med det store Opland, om blot et saadant

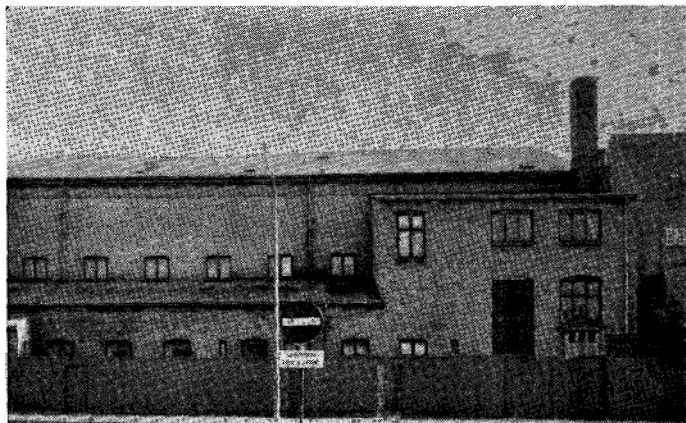

Fig. 10. Facade mod »Dæmningen« før Ombygningen.

Skuespilhus blev udstyret, saa der ikke var ligefrem Uhygge og Umagelighed forbundet med at gaa i Teatret, skønnedes det berettiget at slutte, at det gamle Teater godt kunde sættes i Stand paany.

Man var vel klar over, at en saadan Opgaves Løsning laa ud over, hvad Frimurerlogernes beskedne Byggefond baade kunde række til og navnlig maatte bruges til, og derfor overtog Forfatteren, der er Formand i den ene af Logerne, Huset i 1960 baade for at »genoplive« Teatret og for at indrette en mindre Del af Førstesalen til egentligt frimurerisk Formaal.

Det var den nye Ejers Tanke saa vidt muligt at føre

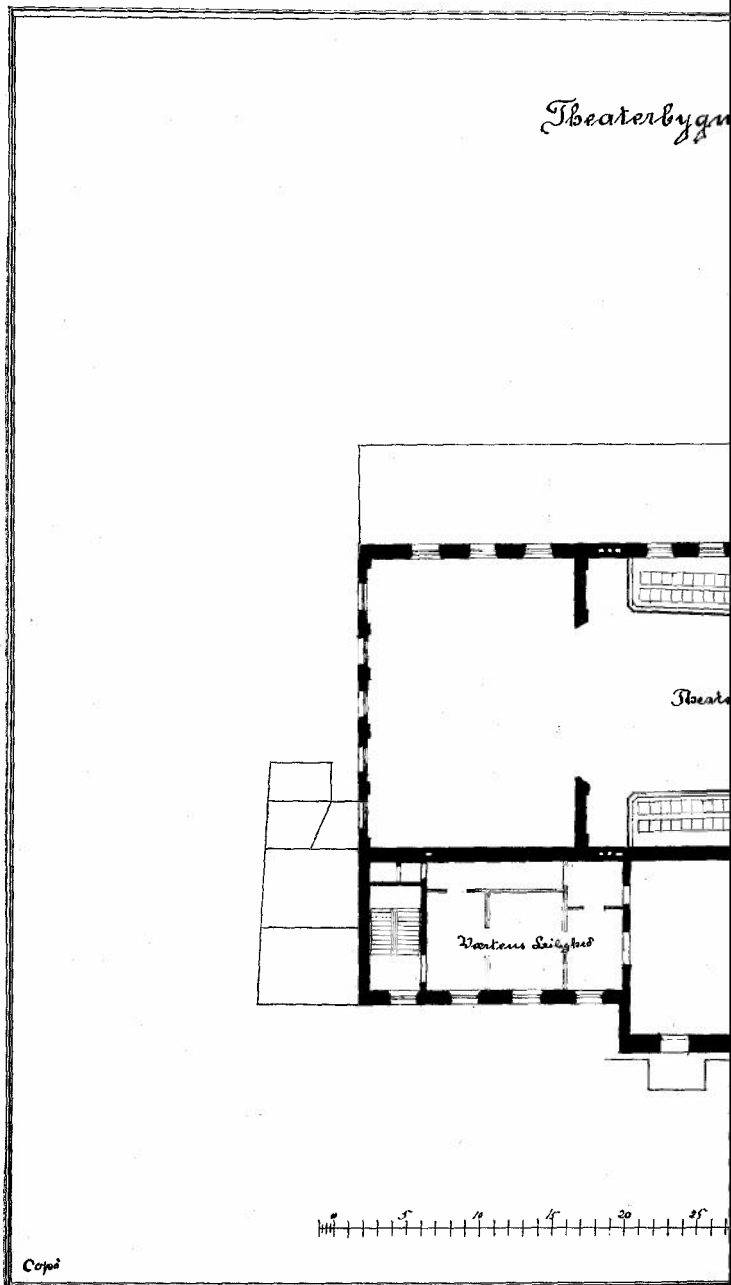
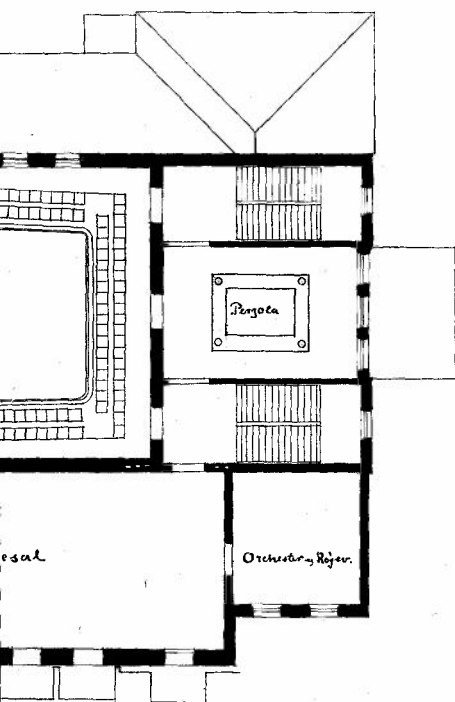

Fig. 11. Arkitekt Ludv. A. B.

for Vejle

Plan of 1st Salsstige.

esal

Pergola

Orchestra og Rejser.

25 40 45 50 55 60 inches.

L. A. Petersen

s endelige Førstesalsplan.

Bygningen tilbage til samme kunstneriske Standard, som den havde haft oprindeligt fra Arkitekt *Ludvig A. Petersens* Haand; det kan og skal ikke skjules, at man fandt, at hans store Talent havde manifesteret sig saa afgørende i Husets oprindelige Disposition, at det maatte føles magtpaaliggende at »rense« hans Værk for senere tilkommende skæmmende Forandringer uden derfor at gøre Vold paa det, hans Smag var Udtryk for.

V

Fra 1. Juli 1961 lukkedes Huset helt, og en gennemgribende ind- og udvendig Istandsættelse paabegyndtes. Den tog betydeligt længere Tid, end den oprindelige sagkyndige Beregning havde tilsikret, blev derfor ogsaa væsentligt dyrere, men kom alligevel ikke op paa saadan Udgift, som en Nybygning paa en ryddet Grund var kommet. Dette nævnes, fordi Tanken om at nedrive Huset og bygge et nyt ogsaa har været rejst.

Selve Bygningens Restaurering blev opdelt i 3 Etaper, den første omfattende selve Teatret og den dertil hørende Restauration, hvor man bidrog til en forbedret Økonomi ved at muliggøre større spisende Selskaber i selve Teatersalen, naar den ikke var optaget til Teaterformaal; Etape 2 omfattede Lokaler for Frimurerlogerne paa Førstesalen og som Etape 3 en lille — af Grundflade saare beskeden — men for Økonomien meget væsentlig Butiksfløj ud mod Dæmningen. Heri tillige tiltrængt Forbedring af Skuespilgarde-roberne.

Som første Arbejdsgrundlag tjente en af Forfatteren forfærdiget Byggemodell i Maalestok 1:50 og med

denne som Dispositionsgrundlag udarbejdede Arkitekt *Knud Hess-Petersen* de første Skitsetegninger, der igen dannede Grundlag for en ny Byggemodell i Størrelsesforholdet 1:20 (som tillod Modellering af indvendige Detaljer).

Naturligt har Restaureringen medført mange Overvejelser, og meget er vejet for og imod. Den Plan, der var Arkitekt *Ludvig A. Petersen's* endelige (der var to forudgaaende ret afvigende Skitseforslag i 1883), kunde ikke retableres, uden at det i for høj Grad gik ud over Hotel- og Restaurantkapaciteten.

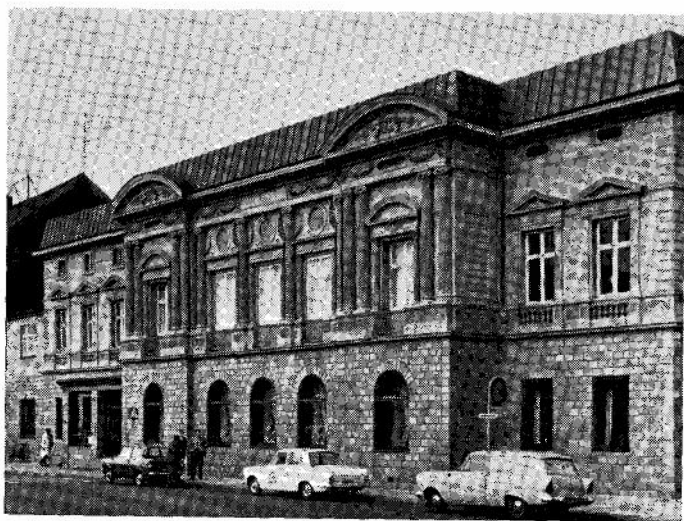

Fig. 12. Facade mod Jernbaneplassen efter Ombygningen 1962 (sammenlign Fig. 8).

Det oprindeligt mere end beskedne Køkken fra 1884 var udvidet saa meget, som Pladsen tillod: en yderligere Driftsbelastning kunde derfor kun opnaas ved

en teknisk-hygienisk Omorganisering og stærkt udbygget maskinel Installation, men en saadan er ogsaa gennemført under skyldig Hensyntagen til det med Forfatterens Bistand for faa Aar siden i Købstaden indførte Hotel-Regulativ. Selve Restaurantlokalerne blev totalt fornyet med Panelbeklædning i afstemte Farver og Nymontering af alt Inventar inclusive Lamper. Samtidigt gennemførtes en kombineret Radiator- og Varmluftopvarmning, der tillod en effektiv Ventilation.

I Teatersalen fjernedes Balkonen, der altid har været lidt for dominerende i det oprindelige ellers stilrene og velafbalancerede Rum. Det meget sindrigt udførte Bjælkeloft (hvor Bjælkerne er »splejset« sammen for at kunne tage det store Spænd) maatte ofres for at gennemføre en indirekte afdæmpelig Belysning ovenpaa den oprindelige Gesims med *Ludvig A. Petersen's* smukke Frise, der først nu kommer til sin Ret. De umagelige Træbænkerader blev udskiftet sammen med de lidt slidte Biografstole, og i Stedet indførtes nye (og nykonstruerede) Teaterstole af en Konstruktion, der for første Gang i større Antal er taget i Brug her.

I Stedet for Baggaardsfacaden imod Dæmningen, som navnligt kom til at virke grelt efter Gadegennembruddet for ca. 30 Aar siden, fik man ved de to »Sidefløje« og Tilbagerykning af Midterpartiet et meget mere harmonisk og pynteligt »Ansigt« ud til Byens Hovedgennemfartsstrøg. Hertil bidrog yderligere, at man ved heldigt sammenfaldende Omstændigheder kunde flytte en dekorativ Smedejernsport fra Vejle Amts og Bys Sygehus — hvor den var blevet overflødig ved et nyt Sygehusbyggeri — til Teatret til Afløsning for den

Træbom, som ses paa Fig. 9, og paa Soklerne sætte et Par af de efterhaanden meget sjældne Kobbergadelygter, som indførtes ved Byens Overgang til Gasbelysning i 1874.

Endeligt fornyedes det stærkt defekte Skifertag fuldstændigt og afløstes af et Kobber-Manzardtag.

For at tilvejebringe Adgangsforhold, som stod paa Højde med de oprindelige, hvor Restaurant'ens største Lokale, udgjorde Teatrets Foyer, udbyggedes Nord-

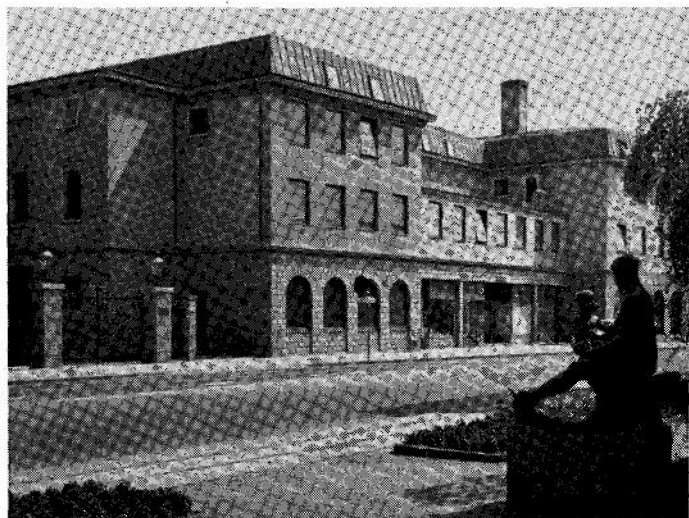

Fig. 13. Vejle Teaters Hovedindgang efter Ombygningen.

facaden med en Tilbygning, hvori dels nye Toiletter, dels en Vestibule og den hidtidige Foyer's Indre blev totalt »raseret« til et stort lyst »rent« Rum med nyt Gulv i italiensk Marmor.

Af Teatersalens oprindelige store Lysekroner (5240

Fig. 14. Teater-Foyer'en efter Ombygningen.

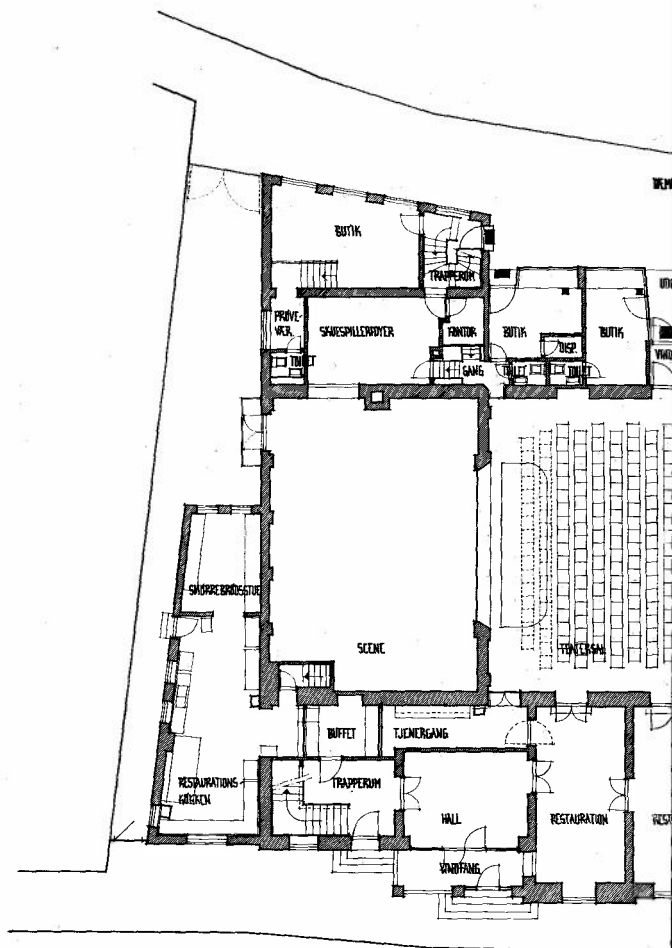
Prismer) blev ved Hjælp af nogle gamle Lysekronestel saavel en Prismekrone i Foyer'en som to andre Lysekroner i Hotellet's Hall og i Frimurerlogens Forsal »tilvejebragt«.

Teatret blev genindviet den 5. Januar 1963. Ved denne Lejlighed kunde man i et lokalt Blad læse om nogle Teateroplevelser for 45 Aar siden (af en Søn af afdøde Overretssagfører *Fr. Knudsen*), og med Hr. Iver Knudsens og Vejle Amts Folkeblads Tilladelse skal disse Erindringer her gengives i sin Helhed, ikke mindst fordi de giver et saa levende Billede ikke blot af Vejle Teater for 45 Aar siden, men ogsaa i hele den siden forløbne Tid, før »Depressionen« satte ind.

VI

»Dengang — saa langt jeg husker mine teaterbesøg — var vi nøjsomme; de flade bænke var jo gode nok — Søndergades Kosmorama's var værre. Mit første teaterbesøg fandt sted, da jeg var 7-8 aar. Mellem jul og nytår for over 45 aar siden — et fødselsdagsselskab, der ellers var aarets begivenhed, var blevet aflyst; »der blev sagt«, vi skulle i teatret, hvilket var et vagt begreb, naar man ikke havde været der før, selvom man nok vidste lidt, da vi jo havde et modelteater hjemme med figurer, kulisser og stykker med spændende navne som *Capriciosa*, *Elverhøj*, *Gøngehøvdingen* o.s.v.

Men alt det spændende, der hed rigtigt teater, det var noget helt nyt. I matrostøj, hvidt med blaa krave og sløjfe og med hvide halvstrømper drog vi af sted alle placeret i *Kallerup's* Y. 1 aaben bil med kaleche, truthorn udenpaa med hold til at trykke paa, naar

VEJLE TEATER.
 PLAN AF SIBUETAGE TEFER DRØMGANG.

MARTS 1966.

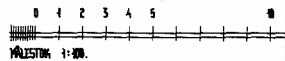
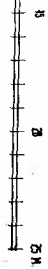
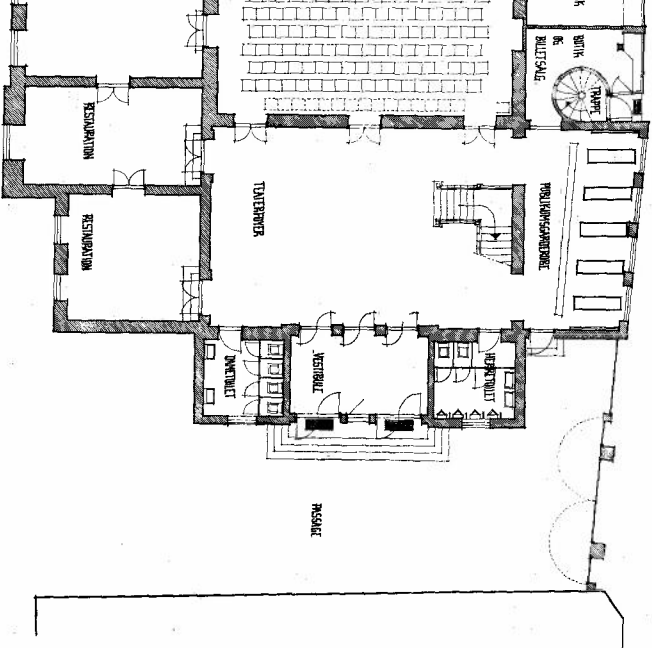

Fig. 15. Teatrets Gr

andsdisposition 1962.

C. & K. HESSE - PETERSEN
ARHITARKT. F.M.A.

der skulle »dyttes« — matroshuen med »Olfert Fischer« trykt paa baandet og med Dannebrogskokarde blev sammen med stortrøjen anbragt hos »Plakat«-Rasmussen og frue, der vogtede garderoben.

Saa var vi i vestibulen, hvor det vrimlede med herrer og damer og børn i fint tøj, der var lys og fest, og der blev raabt »Pro - - gram 25 øre — pro - - gram«. Og der blev solgt slik, men det mente mine forældre vist kunne spares.

Salen var smuk — i alle tilfælde syntes vi det, forundrede øjne vandrede rundt i beskuelse af alt det nye. Dér var balkonen, og dér fortæppet, som skjulte det, der blev kaldt: scenen, dér, hvor det hele skulle foregaa.

Der var orkester med 7—8 mand, bl. a. én, der stod og spillede paa, hvad vi døbte en brumbasse — kontrabassen; den morede vi os meget over.

Saa lød der tre klokkeslag, og tæppet »gik«.

Scenen forestillede »Gade i Isphahan«, det var »Aladdin«, vi skulle overvære. Den dengang vel ret unge *Harald Stabehl* som Aladdin greb appelsinen i turbanen, smaskede den i sig, blev beundret af kammeraterne og betragtet af den fæle Nureddin. Mustafa slog sin søn, der tog fat i faderen og ruskede ham.

Mustafa døde, og Morgiane græd over sin dovne, sorgløse søn. Nureddin lokkede Aladdin ned i hulen med de ædle stene og lod ham blive der, fordi han ikke ville aflevere den gamle, men betydningsfulde lampe. — Hulen staar for mig som noget meget flot og skønt i al sin pragt med guld og glimmer og farverige frugter, som de fyrretyve sorte og hvide slaver senere bragte paa »guldfade«.

Stabehl var ikke nogen velhavende teaterdirektør, men udstyret har sikkert været i orden. Der har sik-

kert staaet paa plakaten: »Obs.! — Obs.! Nyt Udstyr og Dragter«, og i projektørlyset har de været straalende. I alle tilfælde nok til, at vi syntes, vi blev draget ind i en vidunderverden. Ja, lampens og ringens aander vistes i bengalsk belysning, og *fru Yelva Stabehl* var aabenbaringen Gulnare, der var saa yndig at se paa, uden at man dengang anede, at meget af skønheden beroede paa lumskeligt anvendt teatersminke. Hvor man dog iøvrigt husker den mærkelige blanding af gaslys, sminke, teaterstøv og parfume, naar tæppet gik.

Vi sørgede med Aladdin ved Morgianes grav og forstod ikke, at alt var taget fra ham. Tilsidst forenedes Aladdin med sin skønne brud, og hvem kunne vel som *fru Stabehl* henaande »Min Aladdin!«

Senere oplevede man *Stabehl* i utallige roller, bl. a. som Prins af Danmark i »Der var engang —« i kofte og tricot — en ædel skikkelse i vore øjne.

Vi var altid spændt paa teaterplakaterne, som *Rasmussen* klistrede op rundt i byen og butikkerne. Hvad kom der nu? Og fik vi lov?? — — Gjorde vi det, var det om at komme om til restauratør *Berthelsen* i Café Vedelsborg, der havde billetsalget. Vi var to kammerater, der fulgtes, vi kunne gaa to paa een plads à 2,65. Saa stod vi med de røde eller grønne billetter i haanden: »2. Parket, 1. Række, Fredag Kl. 8« — og vi fik endda en plakat med, for *Berthelsen* var rar, den kunne vi saa studere paa forhaand og spare program. Maaske var det »Gøngehøvdingen«, »Elverhøj« eller »Herremænd« — det var folkekomedier og klassikerne i skøn blanding. »Svend Dyrings Hus« med moderens genfærd i grønt karbid-lys — eller »Gøngehøvlingen« med alle drenges helt Svend, den gode Ib, den tapre Palle, krudt og skud og den onde Kulso! — Jo, der

var romantik og poesi, ikke mindst over »Elverhøj« med den lidt fyldige *Anna Bald Wedel* som Elisabeth Munk og *Wedel* som Chr. d. IV. — Hvor man dog nød det, digterens værk, og dog var opsætningen sikkert pauver, for *Svend Wedel* var fattig, men idealist og følte sig vist som provinsens »kgl.« teaterdirektør. »Elverhøj« kom igen og igen, ringere og ringere blev det, selvom plakaterne lovede meget. Thespiskærren kørte med ære og ildhu.

Dengang var der ofte teater. »En Børsbaron« og »En Spurv i Tranedans« med *Alstrup* og Dronning Gunhilds genfærd, spændende var det og gav extra kolorit. »Jeppe paa Bjerget« med *Henrik Malberg* — *Axel Jacobsens* og *Otto Jacobsens* selskaber kom altid med kvalitetsstykker.

Saa kom radioen til, stærkt konkurrerende; men saa gav selskaberne flere billetter ved køb af een, og smæk for skillingen. For een billet: »Nøddebo Præstegaard« og »Spiritismens Triumf« i een køre, paa een aften. Vi saa *Johs. Poulsen* og *Jonna Neiiendam* i »Jean de France« — *Johs. Poulsen* med det rige sind og sin overordentlig festlige spillemaade. Broderen *Adam* lyttede vi til paa oplæsningsaftenerne, hvor han deklamerede »Guldhornene«; hans skønne danske og malmfulde røst fik hjertestrengene til at dirre. »Barken Margrethe af Danmark« — »Jorden rundt i 80 Dage« — »Blaaræven« med den dygtige *Bertha Forchhammer*, mors skolekammerat, som vi altid fik besøg af før forestillingen (det gav fribillet!) — »Hamlet« med *Erling Schroeder*, *Anna Borg* og *Bodil Ipsen* og *Reumert* i pragtfuldt sammenspil. Skolescenen med »Kabale og Kærlighed« og med »Kærlighed uden Strømper« o.s.v. Solidt spil, maaske ofte for smaa gager. — Ballet med *Elna Jørgen-Jensen*, som blev

lidt for længe ved! Det kneb med balance og vejtrækning.

Den statelige og udstyrs-ødsle *Gerda Christophersen*, »Fru Gerda« holdt sit indtog med alle Kalmanns operetter, »Bajaderen«, »Chardazfyrstinden« — her saa

Fig. 16. »Fru Gerda« i en Kollega's Opfattelse
(Tuschtegning af kgl. Skuespiller Valdemar Møller).

man for første gang den unge *Marguerite Viby* — mange skønne, lødige stykker, sjove og lette, skidt og kanel passerer forbi i erindringen, men alle bidra-

Fredag
22. Juni
Premiere
by fremføres af Aften Kl. 8 pr.

Vejle
Sommer-Revvy 1923

1. Billede: **Paa Gaden**
2. **Fiskeriet**
3. **Petersholm**
4. **Bag Plaakeværket**
5. **Grammofonen**
6. **Udsigten**
7. **Byens Vaaben**

Parasolteater
Danseparret Les Rosés. Lille Viola.

Fig. 17. Vejle Sommerrevy 1923.

gende til kærligheden til det, som er begrebet teater.

— Om sommeren spillede der revy, sommetider ogsaa i »Kongertsalen« foruden i teatret. Det var ganske givet, at det skete hvert aar. Og at man skulle se den. Det var jo ikke altid »med lov«, og man var jo

ikke glad for at blive set af forældrenes bekendte. — det var, førend man blev atten aar. Men det var alligevel ret harmløst og pænt, selvom damerne i det obligate kor ikke havde saa meget paa og gjorde »gestus«, som K. K. Steincke ville have forbudt, f. ex. naar de gik rundt i salen og sang »Kys mig« og havnede foran en uskyldig ungersvend eller en af de »ældre« herrer,

Fig. 18. Slutningstableau fra en Sommerrevy.

og alles øjne rettedes mod vedkommende. Ungersvenden rødmede og kunne være sunket i jorden, mens den ældre bedre kunne svare igen. Saadan en revy bragte alle de nye melodier fra hovedstaden, hvor de lanceredes af *Gissemand*, *Carl Alstrup*, *Liva Weel*, *Ingeborg B.-B.* (Bruhn-Berthelsen), *Hans W.* (Petersen), o.s.v. for ikke at glemme *Olga Svendsen*, *Carl Fischer*, *Schiøler Linck*, *Edgar Hansen* og hele den række, der dengang var de populære navne (om ikke

filmsstjerner). Grammofon var ikke udbredt, radio endnu i sin vorden, derfor bragte revyerne »Sommerens Melodier«, som derefter hærgede landet, politiske og sødmefyldte i blanding. — Jo, der var skam poesi over det, naar revyens elsker sang prisen til byen og fjorden, og dekorationen forestillede fødebyen set fra Skyttehuset, og damperen »Munkebjerg« kom sejlene illumineret tværs over scenen, og til slut alle medvirkende brød ud i den obligate slutsang, efter at vi aftenen igennem havde faaet serveret de sidste nye episoder, og byens raad og enkelte borgere havde faaet et skud hagl i sang eller vittigheder.

— Jo den teaterbygning i Vejle har været rammen om mangt og meget. Dér holdtes ogsaa danseskole med vor fornemme *frøken Plenge*³⁾ som leder.

Stilfuld lærte hun den opvoksende slægt høflighed, opførsel, takt og pli. — — — Een-to, een-to, i vals, lanciers, polka, trojka og scottish. Og det store afdansningsbal førte hun op, idet hun ledede os alle ind i procession, de smaa forrest; selv gik hun baglæns i spidsen med favnen fuld af store, skønne blomsterbuketter.

Paa scenen dansede balletholdet sømands-reel og »Svanens Død«. Øvelserne forud foregik i den lille sal ovenpaa, hvor der stod, hvornaar grundstenen var nedlagt, og hvornaar indvielsen fandt sted! Og hvor mødrene sad og fik en snak om dit og dat, naar de da ikke gik helt op i podernes præstationer.

3) Den franske Hatte-créateur, *Monsieur Eric*, Erik Müller, der er født i Vejle, har fortalt mig, hvorledes Frk. Plenge, der var stærkt invalideret af en total Døvhed, klappede Takten i Hænderne, højt og lydeligt for baade Børnene og Musikken, og kun kunde følge Rytmen igennem sine egne Haandklap — hun kunde ikke høre Musikken!

Og hvem sørgede for, at alt var i orden til danseskolen, og hvem drog omsorg for, at alle var reglementeret paaklædt og ikke havde glemmt at knappe bukserne, dersom moderen ikke var med: *Gamle*

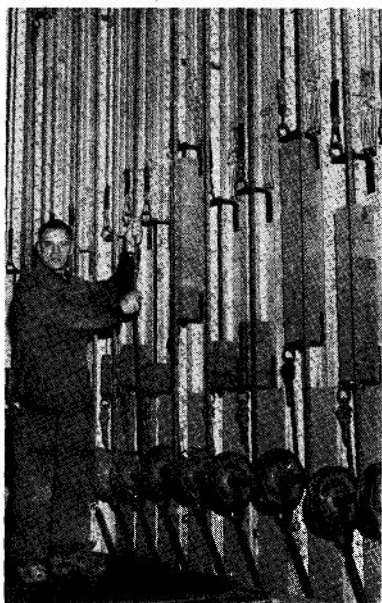

Fig. 19. Den nyindrettede Snoretræksteknik paa Scenen efter Ombygningen 1962.

madam Christrup — fuld af humør og trofasthed — et faktotum, der hørte teatret til.

Hun havde sit lille rekvisitrum oppe ved scenen og overværede alle teaterforestillinger uden undtagelse. Rekvisitrummet og alle de mærkværdige ting, som hun lejede til teaterselskaberne, stiftede vi bekendtskab med, da vi i gymnasiet selv skulle paa de skraa brædder i skolekomedien, hvor de, der havde vist sig

at være egnede talenter, fik lov at udfolde sig. — Jo, da var *madam Christrup* der og sagde til Rektor: »Jeg har sunken gulvet, hr. rektor!«⁴⁾

I vidt Omfang har man stræbt ved Ombygningen at bevare de fundne Spor af den oprindelige Arkitektur. Ornamentet paa Foyer'ens Trappe, og Egeranker i et af Restaurationslokalernes Loftudsmykning, den forgyldte Pantheon-kuppel er Udtryk herfor.

De to Inskriptioner om »Grundstenens Nedlæggelse« og om »Bygningens Indvielse« var malet direkte paa Puds i Blændinger, der er udmurede, og som derfor ikke stod til at redde. Men de er kopieret, og naar Bygningen ved en paatænkt Nedrivning af de nordlige Nabohuse bliver fritliggende, er det Tanken fuldt ud at udbygge Facaden i Stil med Østfacaden med dens joniske Søjler. De to Inskriptioner vil da blive fremstillet paany i Sandstensrelief og opsatte paa Facaden, saaledes at det stadigt vil huskes, at Vejle Teater blev bygget ikke i 1961/62, men i 1883/43.

4) Gulvet paa Tilskuerpladsen, der nu efter Ombygningen er fast forankret paa støttende Undermuring, hvilede oprindelig paa en Plint som en Vægtstang og blev før hver Forestilling vipet skraat ved Hjælp af haanddrevne Donkræfte.

ST. GEORGSMEDAILLEN

Af sognepræst *B. Hvidberg-Hansen*, Skibet.

Ved at læse amtslæge dr. med. J. Jakobsens afhandling i årbogen 1962, s. 165 f., dukkede en oplevelse fra min barndom så stærkt frem, at jeg ikke kunne lade være at fortælle amtslæggen derom. Samtidig prøvede jeg at tidsfæste oplevelsen, der ligger adskillige år tilbage.

Det hændte nemlig en forårsdag, da jeg spadserede med min far over en nytromlet mark, tilhørende Lyngå præstegård, hvis jord min far som præst selv drev, at mit øje faldt på en lille rund tingest, som jeg samlede op. Spændingen var stor, var det noget helt værdiløst eller en mønt og måske en meget gammel og sjælden? Min far skrabede forsigtigt mulden af, men det lykkedes ikke at få den ren, så den blev omhyggeligt gemt, og turen fortsattes mod præstegårdens dejlige bøgeskov, hvert år var det spændende, om skoven var sprunget ud til min fars fødselsdag den 9. maj, — som det netop var den dag, hvilket jeg nu har fået oplyst. — Jeg gik med en følelse af lykke, som havde jeg gjort et mageløst fund. Da vi kom hjem og fik mønten rensat, kunne dens latinske indskrift læses, og far kunne tyde den.

Ved at henvende mig til Nationalmuseet, har jeg fået en afskrift af det brev, som min far sendte der-til for at få oplysning om fundet.

A f s k r i f t.

Medfølgende St. Georgs Lykkeskilling har en af mine Drenge funden ude paa Marken. Nationalmuseet anmodes om godhedsfuldt at meddele mig, hvorfra den stammer, og hvor gammel den omtrent kan være. Lykkeskillingen ønskes tilbagesendt.

Lyngaa Præstegaard pr. Hadsten, 9/5 1919.

Ærbødigst

Math. Hansen,
Sognepræst.

Til

Nationalmuseet i København.

Museet har i sin tjenstvillighed ligeså sendt mig afskrift af sit svar:

15.15.19.

I Besvarelse af Deres æ/ Forespørgsel af 9. d. M. undlader Den kgl. Mønt- og Medaillesamling ikke at oplyse, at den omspurgte »Lykkeskilling« er en Slags Amulet, der navnlig gjorde Soldater hug-, stik- og skudfaste i Kamp. Paa Forsiden fremstilles S. Georg, Rytternes — og ogsaa Soldaternes — Beskytter, paa Bagsiden fremstilles Stormen paa Genezerets Sø (Omskriften: Tryghed under Stormen). Disse Amuletter fabrikeredes opr. i Kremnitz i Ungarn og blev meget almindelige under Trediveaarskrigen; men de efterlignedes vistnok flere Steder og brugtes sikkert ogsaa senere i 17. Aarh. De findes i talrige Varianter og meget hyppigt. — I Følge Lovbestemmelserne om Danefæ tilhører jordfundne Mønter m. v. Staten og skal overtages mod Godtgørelse af Værdien. Det omspurgte Stykke findes imidlertid forud i Den kgl. Mønt- og medaillesamling, og da Godtgørelsen kun kan blive ringe, saa at De formentlig foretrækker at beholde, følger det vedlagt tilbage.

sign.

Georg Galster.

Af min fars brev kan jeg se, at han var klar over, at der ikke var tale om nogen mønt, »medfølgende

St. Georgslykkeskilling har en af mine drenge funden,« det var ikke helt ved siden af.

Endelig fremsender Nationalmuseet en redegørelse:

København, den 3. april 1963.

Herr pastor B. Hvidberg-Hansen
Slede præstegaard
Skibet.

Som svar på Deres forespørgsel kan jeg meddele Dem, at den omspurgte St. Georgsmedaille blev fundet 1919. Jeg vedlægger afskrift af de to breve sagen vedrørende. Der er ikke nogen særlig omfattende litteratur at henvise til. Det lettest tilgængelige er de to artikler citeret i det af Dem vedl. særtryk: *Hans Holst i Nord. Numismatisk Årsskrift 1942* og *Per Lundgren i Myntsamlernytt bind 3, 1943*. Begge steder findes billeder. De eksemplarer, der er indkommet her til Møntsamlingen, er ikke fotograferede, så jeg har intet fotografi at vedlægge. Måske det var en idé, hvis De skriver noget om Deres lille fund, at få slået fast, at stykkerne med St. Georg på den ene side og skibet i storm på den anden er *medailler og jetons ikke mønter*. De egentlige St. Georgstalere er virkelige mønter, gangbare dalere fra Mansfeld. De mest yndede var slået i begyndelsen af 1500-tallet (1521—23). Da disse ikke længere kunde opdrives, begyndte man at anvende dalere fra perioden 1606—15 som amuletter. Mønterne har Mansfeldgrevernes våben på aversen. Den ungarske efterligning af disse Talere, der er slået i *Kremnitz fra sidste halvdel af 1600-tallet*, og som stadig efterlignes, er *medailler og har aldrig været mønter*. De er slået, fordi mønterne ikke længere kunde skaffes. Den nye bagside med Kristus på søen gjorde dem særligt velegnede til beskyttelsesamuletter. — Disse efterligninger findes i talrige varianter fra Talerstørrelse til små jetons. Der er ikke så få fundstykker blandt Møntsamlingens eksemplarer. De har ingen speciel tilknytning til Hærvejen, men kan i og for sig findes hvorsomhelst.

Med venlig hilsen

Kirsten Bendixen,
museumsinspektør.

Lyngåmedaillen.
Fot. F. Rosenkilde, Vejle.

Selvom *findestedet* for denne St. Georgsmedaille, som det altså viste sig at være, er udenfor Vejle amt, omtales den og afbildes den her for interesserede, der er måske flere, hvem det er gået som mig, og der er jo stadig mulighed for at finde sådanne medailler overalt, såvel her i landet som i andre europæiske lande. Lyngå ligger mellem Århus og Randers, men ikke ved Hærvejen.

Den måler 27 mm i diameter og er ikke af ædelt metal. Den havde det meste af sin øsken i behold, da den blev fundet. Jeg har engang ladet en guldsmed gøre øskenen hel i den hensigt at bære medaillen i min urkæde. Det blev nu aldrig til noget, den har ligget i mit skrivebord de mange år.

Min fars brev er dateret 9. maj 1919 og er sikkert skrevet samme dag, som jeg fandt medaillen.

I det følgende vil jeg sammenligne Lyngåmedaillen, således benævnt her for nemheds skyld, med de medailler, der står til min rådighed, dvs. Hærvejsmedaillen og St. Georgsdaleren, begge i årbogen 1962, fig. 1 og 3 samt afbildning 1, 2 og 3 i det norske tidsskrift: Myntsamlernytt 1943 s. 141 og en fra Nordisk Numismatisk Årsskrift 1942 s. 161. — Her angivet i rækkefølge billede 1—5.

Aversen. St. Georg har på Lyngåmedaillen helt anderledes fat på sit spyd. På de andre bruger han kun højre hånd, og denne holdes ret lavt, spydet holdes fast mellem overarmen og kroppen. På medaillen fra Lyngå føres det med begge hænder, højre arm løftet højt, venstre i passende lavere stilling. Svarende hertil er overkroppen mere frontal og ikke så fremoverbøjet. — Den lille Prinsesse, Cleodelinde, som ridderen befrier fra dragen, ses ikke på Lyngå- eller Hærvejsmedaillen, men på Georgsdaleren og den norske nr. 1. Hun er anbragt under S i ordet PATRONUS. Nærmere om sagnet kan man læse i Broby Johansens, Den danske Billedbibel, Kalkmalerier, s. 140—42, her er der flere billeder, også et, hvor man ser den yndige Prinsesse, en lille knælende skikkelse til den ene side for den sejrende St. Georg. Men på amuletten kan Prinsessen nok undværes, det aktuelle nu, min beskyttelse, har skudt mindet om hende noget i baggrunden. Inskriptionen er den samme, og den taler jo også om, at nu er St. Georg EQVITUM PATRONUS, rytternes beskytter.

Reversen. Også her har Lyngåmedaillen noget for sig selv: båden er ikke tegnet perspektivisk, den er nærmest givet med et lodret snit, som en halv hasselnød, der er skåret igennem. Masten er meget høj, den

Hærvejsmedaillen.

St. Georgsdaleren.

kan følges fra bådens bund og helt op til randen af medaillen. Sejlet er meget smalt, det har slået sig helt løst, så både det og rebene flagrer vildt, disciplene har slet ikke styr på båden mere. To skikkelser er stående, en på hver side af masten, længere til højre ses tydeligt en siddende, det er måske Jesus, som man lige har kaldt på. Det ser ud til, at der sidder en person i den modsatte ende af båden, helt oppe på kanten af stævnen, en styreåre eller lignende rager udenfor. Hvis det er rigtigt, følger fremstillingen på alle her omtalte medailler Mathæus- og Lukasfortællingen, Markus har nemlig den lille bemærkning med, at Jesus lå i bagstavnen og sov. På Georgsdaleren og den norske nr. 3 ses Jesus tydeligt liggende og med strålekranse om sit hoved, og der er ikke noget at tage fejl af, det er forstavnen. — På Georgsdaleren og den norske nr. 3 ses under ordet SECURITAS (Sikkerhed) en sky, gennem hvilken en hånd stikker ud. Er det Guds velsignende hånd? (Den viser sig også på det billede fra Tamdrupaltret, hvor Poppo bærer den glødende jernhandske, se årbogen 1960 s. 31, fig. 14, og på kalkmalerierne i Broby Johansens bog s. 133.) Eller er den lysende sky, og det, der ligner en hånd,

et strålebundt (sådan ser det nærmest ud på billede 5), symbolet på Guds nærværelse? Eller skulle det være en anskueliggørelse af uvejret, tempestas?

Der er *ingen signatur* på Lyngåmedaillen.

De 3 norske.

Fot. W. Rosenkilde, Vejle,
 efter tidsskr. Myntsamlernytt 1943,
 s. 141.

Nationalmuseet lægger i sit brev vægt på at få det slået fast, at stykkerne med St. Georg og skibet er medailler eller jetons, hvorimod de egentlige St. Georgsdalere er virkelige gangbare dalere fra Mansfeld med

St. Georgsmedaillen fra Horten (Norge).

Fot. W. Rosenkilde, Vejle,
 efter Nord. Numismatisk Årsskrift 1942,
 s. 161.

Mansfeldgrevernes våben på reversen, de mest yndede slået fra 1521—23. Da disse ikke længere kunne opdrives, begyndte man at anvende dalere fra 1605—15 som amuletter. — St. Georgsmedaillen, som er ungarske efterligninger af disse dalere, er slået i Kremnitz fra sidste halvdel af 1600-tallet, og de fik en ny bagside med Kristus på søen, som ikke gjorde dem mindre egnede som beskyttelsesamulet. — Hærvejs- og Lyngå-medaillen hører altså til disse sidste, men om man kan tidsfæste dem nøjere ud fra deres forskelligheder og yderlig henføre dem til forskellige værksteder, kan jeg ikke sige. Men hermed er eventuelle findere og medaillesamlere gjort bekendt med dette lille fund fra Lyngå. Medaillen befinder sig indtil videre hos mig.

HVAD ENGOM KIRKES ORGEL GEMTE

Af dr. phil. *Otto Norn.*

Set udefra er intet særlig mærkværdigt ved Engom Kirke, den hvidkalkede Bygning ligner med sit venlige Ydre saa mange andre østjydske Landsbykirker. Men den, som vil gøre sig Ulejligheden at standse op og aflægge Kirkens Indre et Besøg, bliver overraskende rigt lønnet for sin Umage. Thi intet Kirkeinteriør i det ganske Land er mere festligt. *Festligt* er netop det Ord, man maa bruge for at karakterisere dette Kirkerum, som maaske mest af alt minder om Rokokotidens muntre Balsale.

Den udskaarne Korsfæstelsesgruppe i Altertavlens store Midterfeldt virker mindre alvorlig i sin elegante Ramme, hvis viltre Rokokoornamentik strax anslaaer en lystig Tone; og »Dyderne«s kælnede Kvindeskikkelser koketterer paa Prædikestolen, helt overbeviste om at være i Stand til at aflede Menighedens Opmærksomhed fra Præstens Prædiken ved deres ivrige og paatrængende Gestikuleren. Bag sig skjuler de iøvrigt en ældre mere stilfærdig Prædikestol fra Renaissancetiden. De to Keruber er let paaklædte Ungmøer, som har taget Opstilling i Koraabningen, hvor de vifter med Flammesværdene som lidt echaufferede Baldamer og følgelig har meget svært ved at virke frygtindgydende som Vogtere af Kirkens allerhelligste.

Fortsætter man sin Rundgang i Kirken, vil man overalt møde muntre allegoriske Billeder, livlige Farver og Forgyldning. Betragteren lades heller ikke uvidende om, hvem al denne Festivitas skyldes. Indskrifter her og der meddeler Navnene paa de glade Givere og deres Kunstnere. Orgelpulpituret, der ligesom alt det øvrige Inventar, inclusive den nu borttagne Herskabs-Loge (Udskæringerne i Nationalmuseet) er blevet til i Aaret 1759, bærer følgende mundrette Rim:

Iblandt smukke Landsbykirker,
 som har Navn af Sirlighed,
 Engom Kirke vist udvirker
 sig en værdig Rang og Sted.
 Thi enhver, den vil anskue,
 skal med Billighed tilstaa,
 Cancelliraad Hvas og Frue
 har den noksom pyntet paa.
 Heromkring i vore Tider
 er det rart og næppe set,
 sligt et Par der saasom strider
 begge to at gøre et,
 i at fordre og at være
 Hospital og Kirker huld,
 hvilke staar til evig Ære,
 naar de hviler under Muld.

Giverne af Engom Kirkes herlige Inventar, Herskabet paa Tirsbæk, har virkelig opnaaet, hvad der i Indskriften saa kønt udtrykkes Ønske om. Fortjener Jens Hvas de Lindenspalm og hans Hustru Maren ikke at erindres for andet — og det gør de næppe — maa Eftertiden dog være dem Tak skyldig, at de har skænket Landet et af dets meget faa helstøbte Kirkeinte-

riører i Rokokostil. Men bør Giverne mindes, har Skaberne af Kunstværkerne, Billedskæderen, Maleren og Orgelbyggeren ikke i mindre Grad Krav paa vor Taknemmelighed. De to Kunsthaandværkere har ogsaa faaet anbragt deres Navne i Kirken, dog mere diskret, i en Paaskrift paa Altertavlens Bagside. De hed Jens Jensen og Henrik Møller, førstnævnte, en meget habil Billedskærer, er ganske godt kendt (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1939, S. 50 ff.), han havde sit Værksted i Horsens og var indtil sin Død 1769 travlt beskæftiget med at levere de østjydske Godsejere Altertavler og Prædikestole. Om Maleren ved vi mindre, men kan af hans Billeder i Engom se, at han har lært Kunsten hos den navnkundige Jens Thrane, Skaber af de naive pietistiske Billedallegorier i Klosterkirken i Horsens og i Viborg Søndre Sogns.

Ved en nylig stedsfunden Konservering af Engom Kirkes Orgel gjorde Nationalmuseets Kirkemaler Einar V. Jensen, Køge, et morsomt lille Fund, som kan give Anledning til nogle Bemærkninger om den tredje Kunstner, Mesteren som har bygget Kirkens sjældne Rokoko-Instrument.

For at komme Træormene til Livs maatte Konservatoren fjerne et Bundbræt i et af Orgelfaçadens Taarne, og i et Hulrum underneden laa gemt et Par Sedler med Budskab fra de to Orgelbyggeresvende, som for omtrent to Hundrede Aar siden arbejdede her. Papirerne er gulnede, og Ormene har til Afvexling fra alt det meget Træ ogsaa gumlet lidt paa Papiret. Den ene Svend, Johann Peter Schreiber, har skrevet paa Tysk, velsagtens fordi det var hans Modersmaal, og næsten hele den ene Side af hans Seddel er fyldt med Skønskriftsforsøg. Den anden Svend maa have været pæredansk; han har betroet Sedlen følgende:

Anno 1760 d. 1. Januarj var ieg Mads Hansen Col-
ding i Condition (d. v. s. ansat hos) Sr. Amdie Worm
Kongelig Bestalter Orgel Bauer over Danemarch og
Norge, boende i Aarhus. Paa Bagsiden af denne Sed-
del er prentet følgende fromme Sentens: Den som mig
føder, det er Gud, og Ordene: A Madame, Madame
Lage, hvem saa iøvrigt denne Dame kan have været.

Store Hemmeligheder røber disse gamle Budskaber
altsaa ikke; men de minder os om den dygtige Orgel-
bygger Amdi Worm, hvis Liv og Virke Redaktør Niels
Friis har gjort opmærksom paa i sin Bog Orgelbyg-
ning i Danmark, 1949, og i en Kronik i Vejle Amts
Folkeblad 20. Marts 1947. Worm var Rokokoperiodens
største Orgelbygger i det vestlige Danmark og boede
de sidste mange Aar af sit Liv i Engom, hvor han og
hans Sønner var Organister i Kirken ved det Orgel,
han selv havde bygget. Fra Worms Værksted i den
lille Landsby udgik en Række store Instrumenter
bl. a. til Kirkerne i Odense, Ribe, Kolding og Vejle.
De er nu alle forlængst borte eller helt ombyggede,
saa vi har ingen Mulighed for at dømme om deres
klanglige Egenskaber.

Til Udsmykning af Orgelhuset i Engom Kirke har
Worm haft Hjælp af Jens Jensen i Horsens; herom
kan ingen Tvivl herske, naar man sammenligner Snit-
værket med Kirkens øvrige Ornamenten. Vi kan ogsaa
uden større Fare for Fejltagelse gaa ud fra, at Worm
og Jensen har arbejdet sammen ved Tilvejebringelsen
af den pompøse, endnu bevarede Orgelfaçade i Sct.
Knuds Kirke i Odense, hvis Zirater blev leveret efter
Tegning.

Engom Kirke er saaledes et meget smukt Vidnes-
byrd om, hvad Kunsthaandværkere, som levede paa
Landet og i en lille Købstad, kunde præstere i Rokoko-

tiden. De har været dygtigere end paa noget andet Tidspunkt, og deres Værker fortjener at holdes i Ære. Det har man ogsaa haft en levende Forstaaelse af i Engom Sogn, omend vi nu næppe vilde godkende Herskabsstolens Fjernelse. Selv om den havde staaet tom og maaske virket som en Torn i Øjet paa de frie, selvejende Bønder, var den dog ikke blot af historisk Interesse, men tillige et vigtigt Led i Interiørets Udsmykning. I Nørup Kirke stritter den gamle Herskabsstol endnu sin tykke Mave frem over de meniges Pladser, omend den Tid forlængst er forbi, da Herremanden herfra saa alt Sognefolket over Hovedet.

Tilsyneladende er Kirkens øvrige Inventar bevaret intakt med alle de muntre Kruseduller, Guld og brogede Kulører. Ved nærmere Eftersyn viser det sig dog, desværre, at det kun er Stafferingens Karakter, som er bibeholdt, ikke de oprindelige, sikkert langt finere nuancerede Farver. Det er atter Altertavlens Bagside, som kan give os de nøjagtige Oplysninger om disse Forhold. Da Henrich Møllers Rokokostaffering havde glædet Menigheden i Hundrede Aar, var den blevet saa falmet — vi vilde nok have ment: saa smukt afbleget og patineret —, at man lod Maler Joh. Henr. Hansen i Vejle dække den med Egetræsfarve og Stenfarver. Dette skete i 1866, paa en Tid, da man foretrak at imitere Træ og Sten, fremfor at lade Snitværket virke med Guld og brogede Farver, saaledes som det var bestemt til. Men længe holdt man ikke ud at se paa den dystre Kirke, allerede i 1895 havde man fortrudt Vandalismen, og Indskriften bag paa Altertavlen fortsætter med at berette, at Træ- og Stenfarverne atter blev fjernede i 1895 af Evald Petersen, Løsning, med Assistance af Dekorationsmalerne Warnich og Møller, Horsens, de gamle Farver fra 1757—61

blev da restaurerede og opfriskede. Meningen var saaledes den bedste, men Resultatet af denne Restaurering kummerlig nok set med Nutidens Øjne. Vi tør i Dag hævde, at vi vilde have kunnet gøre det bedre. Nationalmuseet har nu dygtige Experter og mere effektive Materialer til saadant Arbejde. I 1895 gjorde man for lidt ud af Afdækningen og for meget ud af Opfriskningen, som i det store og hele har Karakter af en regulær Overmaling, som hverken har respekteret de oprindelige Former, Indskrifter eller Farver. Det vil dog vistnok desværre blive vanskeligt at bøde paa Fortidens Synder, og vi maa lade os nøje med den svage Afglans af Rokokotidens glade Farvepragt, som Engom Kirkes Interiør nu frembyder. I Tyrsting Kirke, hvis Inventar ogsaa skyldes Jens Jensen, staar alt Træværket hvidlakeret, og her er Muligheden til Stede for at drage den oprindelige Staffering frem; men det vil blive kostbart, man forstaar derfor, at Menighedsraadet maa have Tid til at tælle paa Knapperne.

Da man i 1895 restaurerede Engom Kirke, fremkom paa Væggene Rester af en storslaaet romansk Dekoration fra Begyndelsen af 1200'erne. Heraf lykkedes det at bevare Fremstillingen af Kains og Abels Oftring i Korbuen. De to romanske Skikkelser udtrykker unægtelig mere Alvor og inderlig religiøs Følelse end de kælne Rokokodamer nedenunder. Men er ikke netop Kontrasten en Værdi, den umaadelige Spændvidde i Opfattelsen Udtryk for to hinanden saa fjerntliggende Anskuelser. Det er sjældent saa grelt som her, men dog almindeligt i vore gamle Kirker at se vidt forskellige Tidsaldræ sætte hinanden — og Nutiden — Stævne.

TANDLÆGE WILLIAM EINER BERTHELSEN

18. Febr. 1888 — 8. Juni 1963

Født i Horsens, Søn af Købmand M. C. Berthelsen og Kristine f. Olesen. 4. Klasses Hovedexamen 1904 fra Horsens Latinskole. Tandlægeexamen 1908, Tandlægeassistent i Danmark 1909—12, i Schweiz 1912—17, prakt. Tandlæge i Vejle 1917—59.

Medlem af Bestyrelsen for Vejle Kunstforening fra 1937, af Bestyrelsen for Danmarks Naturfredningsforening, Vejle-afd. fra 1927, R. af Dbg. 9. april 1959.

Gift 25. November 1919 med Else Christiansen.

Nyligt afdøde Tandlæge William Berthelsen havde rige Evner og en fast Vilje til at tjene enhver Sag, der kunne gavne og smykke vor Egn. Ved sin utrættelige Flid og sit Ønske om at yde fremfor at nyde blev han sin By, Egnen, Amtet og Samfundet en god Borger, sin Tids Kultur en trofast Vogter.

Tjenersindet og Arbejdsevnen kaldtes der paa fra mange Sider — kanske ogsaa fra lovligt mange Sider — saa William Berthelsen trættesdes derved.

Blandt de talrige Omraader, hvor han kom til at

løse vigtige Opgaver for Landet og Samfundet, kan nævnes Fredningen af Randbøl Hede, af Hærvejens Omraader ved Tinneth og Frilæggelsen af Jellinghøjene.

En fremragende Indsats ydede William Berthelsen ved sine omfattende Undersøgelser af Gudenaakulturen i Vejledalen. Dette store Depotfund af Stenaldersager redegjorde han for i Monografien »Stenalderbopladsen i Sønderkær og Vejledalen«, Munkegaard, Kbh. 1944.

Ogsaa i Vejle Amts historiske Samfunds Aarbøger har William Berthelsen i Tidens Løb ydet mange værdifulde Bidrag med Emner fra sine to store Interesseomraader, Arkæologien og Naturfredningen. Som den store Naturelsker William Berthelsen var forstod han tilfulde, hvor betydningsfuldt det var, at man gennemførte en Fredning af saavel Randbøl Hede som den gamle Hærvej. Ligesom ogsaa Kunstmaleren Mårtens, hans Nabo, hvis fremragende Lærreder i udstrakt Grad hentede sine Motiver fra Randbøl Hede, havde William Berthelsen et aabent Sind for Hedens Skønhed. Talrige er de Fotografier, han tog af de særprægede Omraader i vor Egn, og som var medvirkende til at fremme vort fælles Maal, Hedens Fredning.

Var William Berthelsen saaledes med til at kaste Glans over sin Hjemegns Navn, var han ogsaa Venerne en trofast Støtte med Raad og Daad og med Billeder til deres Foretagender. Blandt mange andre nød undertegnede tit Gavn af de herlige Fotografier, han rundhaanded stillede til Raadighed, naar en Tekst trængte til Illustration. Jeg maa indrømme, at jeg staar i stor Gæld til Vennen William Berthelsen. Kan ske udnyttede vi ham rigeligt — derfor er vor Tak end større.

Rasmus Mortensen.

AMTSVEJINSPEKTØR JOHS. A. KRISTENSEN

Den 3. april i aar døde amtvejsinspektør Johs. A. Kristensen, Vejle, pludselig i sit hjem paa Horsensvej efter at være grebet af et ildebefindende, og dermed afsluttedes en travl arbejdsdag langt hurtigere, end amtsvejinspektørens nærmeste familie, vennekreds og medarbejdere havde tænkt sig.

Johs. A. Kristensen, der blev 64 aar, var haandværkersøn fra Gerlev ved Randers.

Efter at have taget eksamen som civilingeniør i sommeren 1925 tiltraadte Johs. A. Kristensen ved det dengang fælles vejvæsen for Aabenraa og Sønderborg amter.

1934 blev han ansat i overvejsinspektoratet i København, og da han 1. marts 1945 kom til Vejle som amtsvejinspektør, havde Johannes A. Kristensen i otte aar

været ansat paa ministeriet for offentlige arbejders vejkontor.

Johs. A. Kristensen gik op i sin gerning med levende interesse og stor faglig dygtighed. Med prisværdigt fremsyn udarbejdede han planerne for den fremtidige udbygning af amtets veje, navnlig med hensyn til det forestaaende betydelige motorvejsbyggeri.

Som amtsvejinspektør saa han en produktiv investering i at vedligeholde og udbygge vejnettet i takt med den stigende motorisering og forudsaa bl. a., at en motorvej ved Vejle ville blive aktuel paa samme maade som broen over Vejle fjord maa komme før eller senere.

I Johs. A. Kristensens tid blev Vejle-egnen et af de store trafikcentre, og i hans embedsperiode undergik for eksempel hovedvejen gennem Østjylland fra Vejle til Lillebæltsbroen store forandringer.

Reguleringen i Mølholm optog ligeledes amtsvejinspektøren stærkt, men den store udbygning af hovedvej A 10, Horsens—Vejle, var et af de arbejder, amtsvejinspektør Kristensen med særlig glæde saa i stadig fremadskriden.

Johs. A. Kristensen følte utvivlsomt sit ansvar som leder af amtets vej- og vandløbsvæsen og levede op til det. Derfor blev der slidt paa denne pligtopfyldende mand, for hvem arbejdet betød saa meget.

Amtsvejinspektørens dygtighed var da ogsaa anerkendt, og resultatet af næsten en snes aars virke blev, at han paa sit omraade var med til at skabe store forbedringer og fornyelser, ligesom hans kendskab til vejnettet i amtet var uhyre grundigt. De praktiske resultater heraf blev, at man ikke forgæves appellerede til Johs. A. Kristensens venlighed og hjælpsomhed.

Han havde sine meninger om tingene, men var saa absolut en samarbejdets mand, hvis lune og stilfærdige munterhed ofte i mere uformelt samvær prægede diskussionerne.

Man var tryk ved hans sagkundskab og objektive indstilling. Amtsvejsinspektør Johs. A. Kristensen vil efterlade et smukt minde overalt, hvor han færdedes, ligesom hans gernings praktiske resultater er blevet til gavn for amtet paa en maade, der vidner om stor indsigt og kærlighed til arbejdet.

Axel Rude.

GARTNER K. M. HOVE

Den 7. april døde gartner K. M. Hove, Sandvad, og dermed mistede Hvejsel sogn sin fremragende lokalhistoriker.

K. M. Hove, der blev 77 aar, var gartner af fag, lokalhistoriker af lyst og tilbøjelighed.

I mere end fyrretyve aar havde K. M. Hove haft sit hjem i Sandvad, og han udarbejdede gennem disse aar talrige slægtsregistre, foretog undersøgelser af slægtsgaardenes forhold, hvortil kom de mange artikler om lokalhistoriske emner, han skrev til dagspressen, især til Vejle Amts Folkeblad, hvor han var fast meddeler gennem 50 aar.

Hoves lokalhistoriske virke resulterede 1949 i bogen om »Hvejsel Sogn«, det imponerende resultat af tyve aars samlerearbejde, arkiv- og sogneundersøgelser.

Værket er lokalhistorisk enestaaende, idet gartner

Hove selv skrev hele den digre bog blot med undtagelse af dens geologiske stof.

Det var karakteristisk for Hoves redelighed som lokalhistoriker, at han aldrig vovede sig ind paa omraader, hvor bedreviden eller diletantisme kunne forfladige stoffet. Hans kærlighed til lokalhistorien og egnens fortid var for stor til, at han nogen sinde kunne falde for en saadan fristelse. »Hvejsel Sogn« belyser mangt og meget om sognet og dets mennesker, der ikke havde været offentligt kendt, og Hove udredte især slægternes historie paa egnen.

Værket vil altid være et kildeskrift af rang, og ved Hoves død beklagedes det fra alle sider, at denne flittige granskers bortgang betød, at »Hvejsel Sogn« indtil en mulig arvtager fortsætter, hvor K. M. Hove slap, maa mangle en videreførelse om vor tid, hvad forfatteren havde planer om inden sin død. K. M. Hove tog forskertrangen i arv efter sin far, den højt begavede lærer ved Vinding Højskole, Hans Mortensen, kaldet Hove, der tog konsekvensen af tilnavnet og lod sine børn døbe Hove.

K. M. Hove tog præliminæreksamen, skulle have studeret, men faderens alt for tidlige død medførte, at han, som den yngste i børneflokket, uddannedes praktisk som gartner blandt andet paa college i USA.

1920 bosatte K. M. Hove og hans hustru sig i Sandvad, hvor Hove virkede som gartner, men blev lige saa kendt i sin egenskab af lokalhistoriker.

Han skrev ogsaa i Vejle Amts Aarbøger. Det blev til artikler om landbrugsforhold i første halvdel af 19. aarhundrede, strejftog gennem Hvejsel sogns præste- og skolehistorie med mere.

Karakteristisk for Hove var, at alt, hvad han skrev, havde menneskelig baggrund. Personlig var han mild

af sind. Gamle folk, børn og blomster havde hans omsorg. Han glemte aldrig menneskeskæbnerne bag arkivaliernes knappe, tørre oplysninger. Den tone af tolerance, der sporedes i alt, hvad Hove skrev, var manden selv. Han vil da ogsaa blive husket i sit sogn som et elskeligt og beskedent menneske, der øvede en værdifuld forskergerning til gavn for sin egn. Bogen om »Hvejsel Sogn« er resultatet af stilfærdigt, slidsomt og idealistisk virke gennem mere end tyve aar for at løse en lokalhistorisk opgave, der maatte synes uoverkommelig for en enkelt mand. Men K. M. Hove løste den, saa der stod respekt om hans navn.

Axel Rude.

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Driftsregnskab for året 1. april 1962 — 31. marts 1963

Bidrag fra stat, amt og bykommuner:

Ministeriet for kulturelle anliggender	1935,00	
Vejle amt	100,00	
Vejle kommune	100,00	
Vejle havn	50,00	
Kolding kommune	100,00	
Fredericia kommune	50,00	
Fredericia havn	150,00	2485,00

Bidrag fra 28 sognekommuner:

Vinding	15,00	
Sdr. Stenderup	25,00	
Harte-Nr. Bramdrup	25,00	
Thyrsted-Uth	25,00	
Randbøl	10,00	
Pjedsted	20,00	
Give	50,00	
Lindeballe	10,00	
As-Klakring	50,00	
Vonsild	10,00	
Gauerslund	25,00	
Brande	25,00	
Egtved	15,00	
Ringive	10,00	
Hover	50,00	
Løsning	20,00	
Langskov	25,00	
Øster Starup	10,00	
Ødis	25,00	
Bjært	15,00	
Alminde	15,00	
Glud-Hjarnø	20,00	
Barrit-Vrigsted	50,00	
Hornstrup	25,00	
Højen	15,00	
Øster Snede	15,00	
Jelling	15,00	
Ødsted	25,00	640,00

At overføre

3175,00

	Overført	3125,00
<i>Bidrag fra banker og sparekasser:</i>		
Spare- og Laanekas. f. Kolding By og Omegn	100,00	
Fredericia Byes og Omegns Spare- og Laanek.	50,00	
Fredericia Privatbank	25,00	
Vejle Byes og Amts Sparekasse	100,00	
Actieselskabet Veile Bank	100,00	
Kolding Folkebank	100,00	475,00

Andre indtægter:

Medlemsbidrag fra 1341 medlemmer	10727,00	
Salg af årbøger	874,20	
Renter af obligationer	447,00	
Renter af indskud	175,40	
Refusion af udlagt porto	1353,90	
Andre refusioner	156,82	
Annoncer	830,00	
Overført kassebeholdning fra 1962—63	2082,55	16646,87
		<u>20246,87</u>

Udgifter:

Udgivelse af årbogen 1962	10667,82	
Farvekliche til årbogen 1963	884,35	
Udsendelse af årbogen 1962	1755,25	
Udflugt og årsmøde	730,00	
Arkiv og inventar	119,45	
Bestyrelsens udlæg og repræsentation	498,31	
Kontingenter og forsikringer	248,80	
Diverse udgifter	150,00	
Fragt og porto	978,84	
Kontorhold	580,25	
Tryksager	167,47	
Saldo overført til regnskabet 1963—64	3465,89	
		<u>20246,87</u>

Status:

Aktiver:

Jens Holms legat	10500,00
Jens Buchs legat	500,00
Kontant beholdning	3465,89
Beholdning af årbøger	3500,00
	<u>17965,89</u>

Passiver:

Legatkapital	11000,00
Anden kapital	6965,89
	<u>17965,89</u>

Grundfondens regnskab fra 1. april 1962 til 31. marts 1963

Indtægter:

Overført obligationsbeholdning	11000,00
Indvundne renter	447,00
	<u>11447,00</u>

Udgifter:

Overført til driftsregnskabet	447,00
Obligationsbeholdning	11000,00
	<u>11447,00</u>

Fredericia, den 1. april 1963.

H. C. F. Hansen,
kasserer.

Revideret og fundet i overensstemmelse med bilag. Bankbøger forevist. Kassebeholdning tilstede.

Fredericia, den 13. maj 1963.

J. H. Baaqøe. E. Gade.

VEJLE AMTS AARBOG

som kan købes i boghandelen, udsendes til medlemmerne af Vejle Amts historiske samfund. Medlemsbidraget er kr. 10,00. Kontingent for livsvarige medlemmer er kr. 100,00, dog for institutioner kr. 150,00.

Indmeldelser i samfundet bedes sendt til et af bestyrelsens medlemmer eller direkte til kassereren, organist *H. C. F. Hansen*, Fredericia. Telefon 1115.

SAMFUNDETS BESTYRELSE:

Amtmand A. M. Wamberg, Vejle.

Formand.

Apoteker Arnold Hansen, Kolding.

Næstformand, medlem af redaktionsudvalget, arkivar.

Amtslæge, Dr. med. Jakob Jakobsen, Vejle.

Redaktør af årbogen.

Organist H. C. F. Hansen, Fredericia.

Kasserer.

Magister Sigvard Skov, Koldinghus.

Sekretær, medlem af redaktionsudvalget.

Journalist Axel Rude, Vejle.

Direktør Harald Hess, Vejle.

Gårdejer R. P. Østergård-Hansen,

Skulsballe pr. Vrigsted.

Maskinmester Edv. Nissen, Fredericia.

Gårdejer Kristian Vyff, Vonsild.

Fhv. amtsskolekons. V. Winther, Jelling.

Årbogens udgivelse støttes af
følgende annoncører:

Vore medlemmer

bedes hver især agitere stærkt for tilgang af nye medlemmer på land og i by. Den, der ikke kender sin egns skæbne gennem tiderne, bliver aldrig rigtig hjemme, selv om hun eller han er født på stedet.

Ny medlemmer indmeldes til bestyrelsen.

AKTIESELSKABET
DE DANSKE BOMULDSSPINDERIER

Vejle og Valby

A/S FRØCONTORET

KOLDING

Grundlagt 1887

Telf. 4344

Leverer 1. kl. mark- og roefrø under statskontrollens selvirkende kontrol.

FRØAVL - FRØHANDEL

Forsikring — så

Assurandør H. H. Ottsen

Forsikringsselskaberne NYE DANSKE

Buen 2 - Telf. 44 - Kolding

ROBERT STEINFATH

Aut. gas- og vandmester - Blikkenslager og skiferdækker

Installation af wc, badeværelser og ethvert sanitært anlæg

Telefon 401 - Kolding

Reserveret

A/S VEJLE MÆLKEKOMPAGNI

Telefon 507 - Vejle

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

Kolding

Telefoner 208-611

Bryggeriet

SLOTSMØLLEN

KOLDING A/S

A/S MOTOR COMPANY

Tlf. 3680

Bedford — Chevrolet — Opel — Vauxhall

A/S AUTOMOBILHUSET

Tlf. 103 - 123

KOLDING

ERIK GADE

Specialværksted for kontormaskiner

Telefon 423 - Laasbybanke 10 - Kolding

⁴⁶ *Carl Hansen's* RUTEBILER

Vejle - Telefon 3440 (4 linier)

VEJLE SLIDBANEFABRIK

Evered Hage Hansen

Aut. vulkanisør

Fiskergade 10

Postkonto 106761 . Telf. 748

**VEJLE OG OMEGNS
ANDELS-SVINESLAGTERI**

*

CHARLES HINDBORG A/S

Papir en gros — Papirvarefabrik — Bogtrykkeri

Vejle, telf. 38*

KOLDING ANDELSMEJERI

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S

Telefon 476 og 496

KOLDING

Meddelelse til medlemmerne.

Ældre årgange af Vejle Amts Aarbog kan fås ved henvendelse til vor kasserer: Organist H. C. F. Hansen, 6. Julivej 58, Fredericia. Tlf. 1115.

For medlemmer er priserne pr. årgang:

1906—1940	kr. 3,00	(ikke medl. bogladepris	kr. 4,00)
1941—1949	- 4,00	(- - - -	- 5,00)
1955	- 4,00	(- - - -	- 5,00)
1956—1961	- 8,00	(- - - -	- 12,00)
1962	- 10,00	(- - - -	- 15,00)
Realregister for årgangene 1905—1960	kr. 5,00	(ikke medl.	kr. 7,00)

Ved forsendelse tillægges porto.

Udsolgt er årgangene:

1905	1919	1951
1906 1. halvbd.	1923 1. halvbd.	1952
1917	1936 2. -	1953
1918	1950	1954

Restoplagene af mange årgange er forøvrigt **meget** små.

Desuden sælges følgende bøger:

	Medl. kr.	Ikke medl. kr.
Vejle Amts historiske Samfunds 50 års festskrift: »Jelling det gamle kongesæde.« (208 sider i stort format rigt illustreret i sort og farver.)	15,00	20,00
Rasmus Mortensen: Jysk Jærn. (Undersøgelser vedrørende den gamle jærnuinding af myremalm) 137 sider.	10,00	15,00
Vejle amt. En hjemstavnsbog (årbøgernes årgang 1934) 2 bind på ialt 560 sider, rigt illustreret.	6,00	7,00
Abitz og Bredsted: Litteratur om Vejle Amt. 252 sider.	3,00	4,00

